

RIKOLLISUUTEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ HAASTE- LEHDEN ASiantuntijakeskustelussa

Katja Mononen

Pro gradu- tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2008

RIKOLLISUUTEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ HAASTE- LEHDEN ASiantuntijakeskustelussa

Katja Mononen

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Marjo Kuronen

Kevät 2008

82 sivua + liite 5 sivua

Tutkielman tavoitteena oli selvittää mitkä tekijät Oikeusministeriön julkaisemassa Haaste-lehdessä kirjoittavien asiantuntijoiden mielestä ajavat yksilöitä rikollisen toiminnan pariin. Kyseinen lehti on tarkoitettu kaikille kriminaalipolitiikassa toimiville ja aiheesta kiinnostuneille henkilöille. Analyysimenetelminä käytin teemoittelua, laskemista sekä diskurssianalyysiin perustuvaa faktuaalistamisstrategioiden tunnistamista.

Teoreettinen viitekehys muodostuu kriminologiassa keskeisten oman aikansa teorioiden ja klassikoiden esittelystä. Pääpaino on rikollisuuden yhteiskunnallisissa selitysmalleissa, joissa syrjäytyminen on keskeisessä osassa. Yhteiskunnalliset selitysmallit osoittautuivat keskeisiksi myös aineistoni kannalta. Alan asiantuntijat pyrkivät selittämään rikollisuutta pääasiassa yhteiskuntarakenteisiin liittyvillä tekijöillä, joita ovat syrjäytyminen, työttömyys, alkoholipolitiikka, perhesuhteiden moninaistuminen sekä yhteiskunnan jakautuminen hyvä- ja huono-osaisiin. Lisäksi esitettiin lääketieteellisiä ja psykologia selityksiä. Rikollisuuden nähtiin kuitenkin aina johtuvan monista eri tekijöistä yksittäisten syiden sijaan. Vaikka yksilön ei katsottu tietoisesti ja vapaaehtoisesti valitsevan rikollista uraa, nähtiin rikollisen teon vaativan myös yksilön oman valinnan.

Yleisimpänä faktuaalistamisstrategiana käytettiin asiantuntijuusstrategiaa, jossa tieto perustellaan oman tai muiden tutkimustulosten kautta. Rikostilastoja tuotiin esiin kvantifioivaa strategiaa hyödyntäen täsmällisillä luvuilla sekä sanallisilla määreillä. Kolmanneksi aineistosta oli havaittavissa itse todettuun vetoava faktuaalistamisstrategia, joskin se osoittautui vähiten käytetyksi Haaste-lehden asiantuntijoiden keskuudessa.

Avainsanat: rikollisuuden selitysmallit, asiantuntijakeskustelu, faktuaalistamisstrategiat

Sisällys

1. JOHDANTO.....	5
2. RIKOLLISUUDEN SELITYSMALLIEN HISTORIAA	8
2.1 Psykologiset selitysmallit	9
2.2 Biologiset selitysmallit	11
2.3 Sosiologiset selitysmallit	13
3. SYRJÄYTYMISEN JA RIKOLLISUUDEN KYTKÖKSET.....	17
3.1 Syrjäytymisen ja marginalisaation käsitteistä.....	18
3.2 Yhteiskunnan huono-osaiset ja rikollisuus	21
3.3 Sosiaaliset instituutiot rikollisuuden taustatekijöinä	24
3.4 Tutkimusongelma ja asiantuntijapuheen aikaisempi tutkimus.....	26
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	30
4.1 Haaste- lehtien asiantuntijakeskustelu.....	30
4.2 Tutkimusaineiston täsmentäminen	32
4.3 Teemoittelu ja kvantifiointi	33
4.4 Diskurssianalyysi analyysimenetelmänä.....	35
4.5 Eettinen pohdinta.....	37
5. RIKOLLISUUDEN SYITÄ HAASTE- LEHDISSÄ.....	39
5.1 Haaste- lehdissä esiintyvät asiantuntijat	39
5.2 Sosiologiset selitykset	41
5.2.1 Syrjäytyminen.....	41
5.2.2 ”Miksi Jeppe juo?”	45
5.2.3 ”Autostereoita ei varasteta Sonyn tehtailta”	49
5.2.4 Työttömyys.....	51
5.2.5 Perhetausta ja sosiaalinen pääoma.....	52
5.3 Lääketieteelliset ja psykologiset syyt – ”Vaahteramäen Eemeli vankilaan?”.....	54
5.4 Voittajat ja häviäjät.....	58
6. FAKTUAALISTAMISSTRATEGIAT HAASTE- LEHDISSÄ	61
6.1 Asiantuntijuusstrategia	62
6.2 Itse todettuun vetoava strategia	66
6.3 Kvantifioiva strategia	68

7. JOHTOPÄÄTÖKSET	72
Lähteet	78
Liite 1 Käytetyt artikkelit	83

1. JOHDANTO

Emile Durkheimin (1977, 83-89) mukaan sellaista yhteiskuntaa ei ole, jossa rikollisuutta ei esiintyisi, vaikka rikollisiksi luonnehditut teot eivät ole kaikkialla samoja. Hänen mukaansa rikos on kansanterveyden eräs tekijä, terveen yhteiskunnan kokonaisuutta integroiva osa. Rikollista ei tulisikaan nähdä täysin epäsosiaalisena olentona, loisaineksena, outona ja mukautumattomana henkilönä, vaan hän on normaalin sosiaalisen elämän osatekijä. Durkheimin mukaan ei ole myöskään syytä onnitella itseään, jos rikollisuustasot putoavat huomattavasti normaalin tason alapuolelle. Tämä näennäinen edistys olisi hänen mielestään väistämättä yhteydessä johonkin sosiaaliseen epäjärjestykseen.

Tutkielmani lähtökohtana toimiikin ajatus siitä, että rikoksia tekevät henkilöt eivät ole pahuuden perikuvia, jotka tietoisesti ja vapaaehtoisesti olisivat valinneet rikollisen uran. Sen sijaan monet eri tekijät voivat vaikuttaa rikollisuuden pariin ajautumiseen. Matti Laineen (1991, 26-27) mukaan rikollisuus ymmärretään arkiajattelussa usein yksilöllisenä ominaisuutena, jonka perusteella ihmiset voitaisiin jakaa kahteen ryhmään: rikollisiin ja ei-rikollisiin. Todellisuudessa kyse on kuitenkin enempi – vähempi ilmiöstä. Kuka meistä voi vilpittömästi kieltää ajaneensa ikinä ylinopeutta, ylittäneensä keltaista viivaa ohittaessaan, ”lainanneensa” paperia työpaikaltaan tai käyneensä nuorena omenavarkaissa? Rikollisuus ei ole sairaus jonka perusteella voisimme tarkasti erottaa yhteiskunnan rikollisen luokan. Tämä ei tosin tarkoita sitä, että rikollisten joukossa ei voisi olla paljonkin luonnevikaisia henkilöitä. Rikollisuutta ei kuitenkaan voida selittää yleisesti tietyn henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella. (Laine 1991, 26-27.)

Jotta suomalaista rikollisuutta olisi helpompi käsitellä ja suhteellistaa, esittelen hieman tilastoja. Suomessa poliisin tietoon tuli vuonna 2005 786 000 rikosta, joista lähes puolet oli liikenne rikoksia ja liikenne rikkomuksia. Kolmannes rikoksista oli omaisuus rikoksia. Henkeen ja terveyteen kohdistuvia, lähinnä pahoinpitelyjä ja seksuaalirikoksia kirjattiin yhteensä 4,4 prosenttia kaikista rikoksista. Huumausainerikoksia oli 1,8 prosenttia. Kaikista rikoksista 68 prosenttia oli rikoslakia vastaan tehtyjä rikoksia. Liikenne rikkomukset suurimpana ryhmänä kuuluvat rikoslain ulkopuolelle. Muita tällaisia ovat alkoholilakirikkomukset ja järjestyslakirikokset. (Sirén 2006, 7.)Tämän tutkielman kannalta rikoslain ulkopuoliset rikokset eivät ole kiinnostavia, koska esimerkiksi

ylinopeudella ajamista ei oikein voi ajatella yksilöllisenä riskinä yhteiskunnasta syrjäytymiselle ja se tuskin on myöskään seurausta yhteiskunnasta syrjäytymisestä tai muista vaikeista elämän ongelmista. Rikoslain ulkopuoliset rikoksetkin on silti hyvä tiedostaa, sillä puhuessamme rikollisista ajattelempa harvoin miten laaja ja kirjava joukko ”meikäläisiä” siihen kuuluu.

Rikollisuuden kansainvälinen vertailu on hankalaa, koska rikoslait ja niiden rikostunnusmerkitöt vaihtelevat maittain. Esimerkiksi ”henkirikoksen yritys” ja ”pahoinpitely” voivat eri maissa tarkoittaa hyvinkin eriasteista väkivaltaa. Selvää kuitenkin on, että Suomessa henkirikollisuustaso on tyypillisesti ollut korkea; Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan verrattuna kaksinkertainen. Baltian maiden rikollisuustaso on kuitenkin kolmesta viiteen kertaan korkeampi kuin Suomessa, ja Venäjällä riski tulla surmatuksi on jo kymmenkertainen. Useissa Länsi-Euroopan maissa, sekä esimerkiksi Norjassa ja Ruotsissa henkirikollisuus on tällä hetkellä huomattavalta osin siirtolaisyhteisöjen rikollisuutta. Suomessa henkirikollisuus on sitä vastoin säilynyt syntyperäisten suomalaisten keskinäisenä rikollisuutena, siirtolaisten osuus sekä rikosten tekijöistä että uhreista on vain muutaman prosentin luokkaa. (Lehti ym. 2006, 37-41.)

Kolmannes Suomen henkirikoksista tehdään perheenjäsenten tai sukulaisten välillä, yleisimmin asunnossa tai pihapiirissä. Vain 4 % uhreista on täysin tuntemattomia tekijöille. Henkirikoksen tekijää voisikin luonnehtia melko tavalliseksi henkilöksi, hän on ”joku meistä”. Myös törkeistä pahoinpitelyistä noin 50 % tapahtuu tuttavien, sukulaisten tai perheenjäsenten kesken. Lähes puolessa tapauksista paikkana on uhrin koti tai muu asuinhuoneisto. (Laine 1991, 97-98.) Henkirikollisuus jakautuukin Suomessa osapuolten taustan ja rikosten ominaispiirteiden perusteella karkeasti kolmeen päätyyppiin. Nämä tyypit ovat yhteiskunnasta syrjäytyneiden miesten keskinäinen väkivalta, perhe- ja parisuhdeväkivalta ja nuorisoväkivalta. (Lehti ym. 2006, 33.)

Rikollisuudelle on kautta historian pyritty löytämään selityksiä mitä erilaisimmin keinoin ja tarkastelenkin seuraavassa luvussa psykologisia, biologisia ja sosiologisia selitysmalleja, jotka ovat eri aikoina olleet vallalla. Pääpaino on kuitenkin sosiologisissa selitysmalleissa. Viime aikoina rikollisuuden selittämisessä on alettu kiinnittää huomiota siihen, miten sosiaaliset olosuhteet ja erityisesti poikkeavaan käyttäytymiseen liittyvät reaktiot synnyttävät rikollisuutta (Iivari 1996, 89).

Tutkielman tavoitteena on tarkastella Oikeusministeriön Haaste-lehdessä kirjoittavien tai haastateltavana olevien asiantuntijoiden tuottamaa näkökulmaa rikollisuuden syistä. Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, ketkä lehdessä käyttävät puheenvuoroja. Alun perin tarkoitukseni oli tutkia vankilan sosiaalityötä sosiaalityön eettisistä näkökulmista, mutta aineistonkeruun epäonnistuttua päädyin tutkimaan rikollisuuden syitä valmiin aineiston avulla. Rikollisuuteen vaikuttavat tekijät ovat kiinnostaneet minua jo pitkään, ja tämän aiheen puitteissa oli mahdollista tarttua näihin kysymyksiin. Haaste-lehden tavoitteena on jakaa tietoa ja herättää keskustelua rikoksantorjuntaan, rikollisuuteen ja kriminaalipolitiikkaan liittyvästä kotimaisesta ja ulkomaisesta kehityksestä, tutkimuksesta ja käytännön työstä. Julkaisun kautta pyritään siten kokoamaan kriminaalipolitiikan ja rikoksantorjunnan alalla toimivat ja aihepiiristä kiinnostuneet tahot kirjoittamaan ja keskustelemaan samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista asioista. (Kostiainen 2.1.07, sähköpostiviesti)

2. RIKOLLISUUDEN SELITYSMALLIEN HISTORIAA

Kun rikollisuutta pyritään tarkastelemaan tieteellisesti, ongelmaksi muodostuu eri näkökulmien väliset erot. Voidaan sanoa, ettei rikollisuutta koskaan voi nähdä kokonaan tai täydellisesti, vaan jokin kulma jää aina piiloon. Erilaisten näkökulmien vuoksi rikollisuudesta on olemassa hyvinkin erilaisia tieteellisiä teorioita. Arkiajattelussa saatetaan silti esittää monenlaisia yleistyksiä, joilla pyritään selittämään rikollisuus ”kokonaan”. Rikollisuuden voidaan sanoa johtuvan esimerkiksi huonosta itsetunnosta tai köyhyydestä. Vaikka näillä tekijöillä voi olla vaikutusta joissain tapauksissa, niillä ei ole sellaista yleispätevyyttä, joka kaikenkattavasti selittäisi rikollisuutta tai muuta poikkeavaa käyttäytymistä. Monitieteelliset asetelmat ja ristiriidatkin voidaan joka tapauksessa nähdä rikkautena ja välttämättömänä edellytyksenä tieteen kehittymiselle. Mikään tieteellinen taustanäkemykset ei saa olla kielletty, mutta kunkin tieteenalan rajoitukset tulee muistaa. (Laine 1991, 36-38, 50.)

Rikollisuutta voidaan Matti Laineen (1991, 37- 38) mukaan ymmärtää kolmella erilaisella tasolla. Kun rikollisuutta tarkastellaan yleisellä, kaiken kattavalla tasolla, voidaan kysyä onko mahdollista tarkastella rikollisuutta yhteiskunnallisena instituutiona. Esimerkiksi avioliitto on yhteiskunnallinen instituutio, eikä sen syytä pohdita. Sen sijaan voidaan miettiä, mitä yhteiskunnallisia tehtäviä avioliitolla on. Toiseksi useat kriminologiset teoriat pyrkivät selittämään, miksi jotkut ihmiset syyllistyvät rikolliseen toimintaan selvästi muita enemmän. Tällöin puhutaan yksilövalikoitumisesta. Kolmannella tasolla tarkastellaan rikollisuuden ajallista ja paikallista vaihtelua. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla 1700- luvun lopulta 1800- luvun alkuun noin sadan vuoden ajan henkirikollisuus ylitti moninkertaisesti muun maan vastaavan rikollisuuden. Nykyään ”puukkojunkkareiden” aikakausi on enää muisto, ja Etelä-Pohjanmaa on monessa suhteessa, myös henkirikollisuuden suhteen, maan rauhallisinta aluetta. (Laine 1991, 37-38.)

Esittelen seuraavassa erilaisia keskeisiä teorioita, joilla rikollisuuden pariin ajautumista on pyritty selittämään. Pääpaino on kuitenkin rikollisuuden sosiologisissa selitysmalleissa ja tutkielma on lähtökohdiltaan yhteiskunnallisesti painottunut. Kuten aiemmin tuli esiin, minkään tieteen selitysmalleja ei kuitenkaan tule sulkea kokonaan pois. Seuraavaksi esittelen pääpiirteissään psykologisten, biologisten ja sosiologisten rikollisuuden selitysmallien historiaa ja tämän jälkeen kiinnitän huomion sosiologisiin teorioihin.

2.1 Psykologiset selitysmallit

Jo 1700- luvulla esitettiin käsitys siitä, että rikollisuus olisi eräs sielullisen sairauden muoto. Kun eräät mielisairaat olivat väkivaltaisia, syntyi helposti käsitys, että ainakin henkirikosten tekijät olisivat verrattavissa mielisairaisiin. Psykkinen kehitysvammaisuus esiintyi suosittuna rikollisuuden selityksenä vielä 1900- luvun alussakin. Käsitteen perustana olivat ensimmäisten älykkyystestien tulokset, joiden mukaan 80–90 prosenttia vangeista olisi ollut vajaamielisiä. Vertailuaineiston puuttuessa yleinen älykkyystaso oli kuitenkin oletettu liian korkeaksi ja vajaamielisyys rikollisuuden yleisenä selityspohjana jouduttiin hylkäämään. (Anttila 1983, 28.)

Psykopatia eli luonnevikaisuus puolestaan säilyi suosittuna rikollisuuden selitysmallina aina 1950- luvulle saakka. Rikollisella psykopaatilla tarkoitettiin yleensä sellaista henkilöä, jonka kyky eläytyä toisen ihmisen tilanteeseen ja tuntee tätä kohtaan myötätuntoa on jäänyt puutteelliseksi. 1960- luvulla psykopatian käsite joutui kuitenkin ankaran kritiikin kohteeksi. Katsottiin, että psykopaatiksi määrittely tehdään pääasiassa rikoksen tai uusintarikollisuuden nojalla, vaikka juuri psykopatiaa pidetään rikollisuuden syynä. Psykopaatin ja normaalin välinen raja todettiin myös erittäin kulttuurisidonnaiseksi, ja psykopaattina pidettiin henkilöä, joka ei täytä oman kulttuurinsa rooliodotuksia. Nykytietämyksen mukaan tietyt rikokset saattavat yksittäistapauksissa liittyä psykooseihin, mutta käsitys mielisairauksista rikollisuuden yleisenä selityspohjana on hylätty. Ei ole voitu osoittaa, että rikolliset olisivat säännönmukaisesti tai keskimääräistä yleisemmin mielisairaita. (Anttila 1983, 28-29.)

1700- luvulla Cesare Beccaria (1738-1794) ja Jeremy Bentham (1748-1832) olivat sitä mieltä, että rikollinen käyttäytyminen oli ihmisen vapaaseen, loogiseen ja rationaaliseen ajatteluun perustuva käytännön ratkaisu. Kutakin piti rangaista tekonsa mukaisesti ja rangaistuksen tuli olla yhtäläinen kaikkia samanlaisen rikoksen tehneitä kohtaan. Rangaistus toimi pelotteena suurta yleisöä kohtaan sekä rohkaisi rikosentekijää muuttumaan. (Iivari 1996, 17.) Positivistit kuitenkin kielsivät ihmisen vapaan tahdon olemassaolon ja väittivät, että jokainen ihminen syntyy luonnostaan taipuvaisena tietyn tyyppiseen käyttäytymiseen. Heidän ajattelutapansa johti omalta osaltaan kohtelun ideologiaan, jossa rikoksesta tuomittu nähdään hoitoa, kasvatusta ja kuntoutusta

tarvitsevana yksilönä. Positivistisen koulukunnan teoria osoitettiin nopeasti mahdottomaksi ontuvan tiedoston kuvauksen, perusteettoman yleistämisen ja vertailuryhmien puuttumisen perusteella, mutta sen kiistaton merkitys on siinä, että se raivasi tietä rikollisuuden tieteelliselle tutkimiselle. (Iivari 1996, 18-19.)

Rakenneteorioissa, joiden kuuluisin edustaja on saksalainen psykiatri Ernst Kretschmer (1888-1964), korvattiin yksittäisten ulkonaisten tuntomerkkien tarkasteleminen yksilön kokonaisarvioinnilla. Eri luonnetyyppien rikollisuuden laajuus ja laatu pyrittiin osoittamaan erilaiseksi. Tällaisia tutkimuksia tehtiin Pohjoismaissaakin, mutta nykyisin niillä katsotaan olevan vain historiallista mielenkiintoa. Rikollisten taipumusten teoria puolestaan esiteltiin ensimmäisen kerran rappeutumisteorian muodossa 1800-luvun alussa. Teoriassa lähdettiin olettamuksesta, että mielisairaudet, vajaamielisyys ja rikollisuus olisivat saman yleisen rappeutumisen erilaisia ilmenemismuotoja. Lisäksi näiden ilmiöiden kuviteltiin voimistuvan sukupolvesta toiseen, jolloin keskeiseksi tutkimuskohteeksi tuli perinnöllisyys. Nykyisin tiedetään, että vaikka uusintarikollisten lähiomaisista löytyy tavallista suurempi määrä rikollisia tai muulla tavoin poikkeavia henkilöitä, tämä selittyy pikemminkin ympäristön kuin perinnöllisyyden vaikutuksella. (Anttila ym. 1983, 26-27, www.uta.fi.)

Myös psykoanalyysia on sovellettu kriminologiassa. Selityspäätteena psykoanalyseissa on käytetty erityisesti varhaislapsuuden kokemusten merkitystä. Sigmund Freudin (1856-1939) teoria lienee näistä teorioista tunnetuin. Freudin teoria selittää rikollisuuden osoittavan tarvetta palautua varhaisemmalle kehitysasteelle, missä tarpeiden tyydytystä tavoitellaan ilman aikuiselle henkilölle tyypillisiä estoja. Myös yksilön omat sisäiset ristiriidat voivat psykoanalyysin mukaan aiheuttaa rangaistuksi tulemisen tarpeen ja saavat yksilön sen vuoksi tekemään rikoksia. Psykoanalyttisten teorioiden arvoa vähentää huomattavasti se, että vaikka tulokset on saatu säännönmukaisesti potilaista, eli keskimääräisestä poikkeavasta rikollisaineistosta, ne on yleistetty koskemaan rikollisuutta kokonaisuudessaan. (Anttila ym. 1983, 30.)

Englantilainen Hans J. Eysenck (1916-1997) (Laineen 1991, 45 mukaan) oli sitä mieltä, että rikollisuuden sosiaaliset syyt ovat aina toissijaisia psykologisiin syihin nähden, koska sosiaaliset tekijät vaikuttavat vain yksilöiden kautta. Lisäksi parannukset sosiaalisissa olosuhteissa eivät ole vähentäneet rikollisuutta vaan jopa lisänneet sitä. Hänen mukaansa

psykoottisuus, ekstroverttius ja neuroottisuus korreloivat vahvasti rikollisuuden kanssa. Ekstroverttius eli ulospäin suuntautuneisuus on yleisempää nuorilla ja neuroottisuus vanhemmilla ihmisillä. Eysenck selittää rikollisuuden johtuvan siten ihmisen persoonallisuuden rakenteesta.

2.2 Biologiset selitysmallit

Tutkimuksilla, jotka selittävät rikollisuutta ihmisen fyysisillä tai psyykkisillä ominaisuuksilla, on pitkät perinteet. Kriminaalibiologinen argumentointi perustui paitsi fyysisen ja henkisen rakenteen vastaavuuden oletukseen, myös oletuksiin rikollisuuden perinnöllisyydestä, rikollisuudesta sairautena tai siihen rinnastettavana sekä oletukseen että rikollisuus heijastaa kansanluonnetta. Rikollisuutta koskevia biologisia tutkimuksia on tehty runsaasti ja lähtökohtaisesti näissä tutkimuksissa rikollisuus ymmärretään ihmisen poikkeavana käyttäytymisenä eikä sitä tarkastella esimerkiksi yhteiskunnan rakenteisiin liittyvänä prosessina. Tällainen lähestymistapa tarjoaa hyvät lähtökohdat erilaisille yksilöllisille selityksille, joiden joukossa biologispohjaiset selitykset ovat yksi mahdollisuus. (Laitinen ym. 1993, 132-133.)

1900-luvun alkupuoliskolla kriminaalibiologia oli kriminologian hallitseva suuntaus (Laitinen ym. 1993, 132-133). Biologisia rikollisuuden selitysmalleja tarjosi tuolloin kriminologian isänäkin pidetyn Cesare Lombroso, (1835-1909) jonka ajattelun taustalla näkyy selvästi 1800-luvun biologian ja evoluutioteorian kehitys. Hänen ajatuksenaan oli, että rikolliset tulee nähdä jonkinlaisina ihmisen kehityksen taantumina, palaamisina takaisin primitiiviselle kehitysasteelle. Rikollisten kallon muoto oli Lombroson mukaan erilainen ja siitä pystyi jopa päättämään rikostyyppin. Rikolliset erottuivat siten selvästi muista ihmisistä fyysisillä ja psyykkisillä ominaisuuksillaan. (Laine 1991, 41.) Aiemmin jo F.J Gall ajatteli että henkiset taipumukset ja luonteenpiirteet, kuten hyväntahtoisuus tai tuhoavuus, ovat aivojen eri osien tuotteita (Iivari 1996, 17-18). Vaikka osa rikollisista oli Lombroson mukaan satunnaisia, hän katsoi suurimman osan rikollisuudesta olevan periytyvää. Kyseessä oli siten biokriminologia.

Lombroso ei kuitenkaan ole saanut mainettaan ”kriminologian isänä” näiden kallonmuototutkimustensa perusteella, jotka todettiin tieteellisesti epäpäteviksi. Hänen ajattelussaan uutta oli se, että tieteellinen huomio suunnattiin kokonaisuudessaan

rikoksentekijään ja hänen ominaisuuksiinsa. Aikaisemmat rikollisuuden tutkijat olivat kiinnostuneita vain itse rikoksesta, rikollisesta teosta ja siihen suhtautumisesta. (Laine 1991, 41-42.)

Psykopatian biologista taustaa koskevissa tutkimuksissa on lähdetty olettamuksesta, jonka mukaan joidenkin yksilöiden kyky oppia saamastaan rangaistuksesta olisi biologisesti puutteellinen. Tämä selittäisi toistuvan syyllistymisen rikoksiin. Tutkimuksia on tehty esimerkiksi mittaamalla ihon sähkönjohtokyvyn palautumista normaalille tasolle ärsytyksen jälkeen. Näissä tutkimuksissa poikkeavaksi osoittautuneilla yksilöillä on havaittu myös tarkkaavaisuuden häiriöitä, joiden oletetaan johtuvan synnytyksessä tapahtuneesta lievästä aivovauriosta. (Anttila ym. 1983, 30.) Kriminaalibiologiassa on käytetty myös erilaisia kaksos-, adoptio- ja kromosomitutkimuksia, joista on herkästi vedetty johtopäätöksiä rikollisuuden ja perinnöllisyyden suhteen, mutta joilla ei todellisuudessa ole ollut riittävää tieteellistä näyttöä (Laitinen ym. 1993, 135-138).

Kritiikistä huolimatta rikollisuuden ja biologisten tekijöiden välisen yhteyden selvittäminen on ollut jatkuvasti kiinnostuksen kohteena. Suomessa kirimaalibiologisen tradition suosio horjui vasta 1960-luvulla, jolloin julistettiin että sillä on enää historiallinen arvo. 1970-luvun jälkipuoliskolta alkaen biologinen tutkimus on kuitenkin elpynyt uudelleen sosiobiologian nousun myötä. Suomessa tämä nousu ei ole ollut kovin näkyvää, toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Suomessakin oikeuspsykiatri Matti Virkkunen ja lääkäri Markku Linnoila ovat kuitenkin vielä 1980-luvulla selittäneet aineenvaihdunnallisilla tekijöillä taipumusta väkivaltarikollisuuteen. (Laitinen ym. 1993, 134, 139)

Kriminaalibiologian ja psykologisten teorioiden perusteella rikollisuus näyttyy yksilön poikkeavana käyttäytymisenä tai yksilöllisinä ominaisuuksina. Koska on olemassa ominaisuuksiensa puolesta rikollisia ihmisiä, on myös rikollisuutta. Rikollisuuteen pyritään vaikuttamaan tutkimalla rikoksentekijöitä ja erityisesti sitä, mikä erottaa rikollisen ja ei-rikollisen ihmisen. Syytä voidaan hakea esimerkiksi perimästä, luonteesta tai köyhyydestä, mutta kohteena on joka tapauksessa yksilö. Oletetaan, että yksilön on muututtava jos halutaan vähentää rikollisuutta. (Laitinen ym. 1993, 139-140.)

2.3 Sosiologiset selitysmallit

Rikollisuuden sosiogeeniset teoriat saivat alkunsa havainnosta, jonka mukaan kriminaali ja poikkeava käyttäytyminen ilmenivät tietyissä olosuhteissa ja tietyillä alueilla selvästi useammin kuin toisilla alueilla. Huomiota alettiinkin kiinnittää rikollisuuden sosiaaliseen ympäristöön. (Iivari 1996, 19). Belgialainen matemaatikko Adolphe Quetelet kiinnitti jo vuonna 1835 huomiota mm. rikollisuuden vuosittaiseen säännönmukaisuuteen ja piilorikollisuuteen (Anttila ym. 1983, 31).

Ranskalainen filosofi Auguste Comte (1798-1857) nimitti ensimmäisenä tiedettään sosiologiaksi. Hänen mielestään sekä yhteiskunta että tieteet noudattavat samanlaista kehityskulkua ja lopulta päätyvät positiiviseen eli tieteelliseen vaiheeseen. Sosiologian ja luonnontieteiden välillä hän ei nähnyt periaatteellista eroa. Tieteen sääntöjä soveltamalla oli sosiologiassa mahdollista tuottaa sellaista tietoa yhteiskunnasta, joka ei riipu tuottajansa mielipiteistä, yhteiskunnallisesta asemasta tai edusta, vaan on kaikille tosi. Positivistisen sosiologian katsottiin lisäävän ihmiskunnan sosiaalista hyvinvointia mahdollistamalla yhteiskunnan tieteellisen hallinnan. (Laitinen ym. 1993, 115.)

Myös Enrico Ferri (1856-1929) kuului positivismiin edustajiin ja hän saattoi olla ensimmäinen kriminologi, joka esitti laajemmin ajatuksen siitä, että rikollisuus johtuu monista syistä. Syitä olivat antropologiset, fyysiset ja sosiaaliset tekijät. Hän liitti lisäksi sosiologian rikollisuuden tutkimiseen. (Laine 1991, 43.) Chicagon yliopistoissa erityisesti 1920- ja 1930- luvuilla vaikuttanut koulukunta toi kuitenkin poikkeavuuden tutkimisen ja kriminologian lopullisesti sosiologiseksi tieteeksi. Sosiologian klassiset perustajat olivat töissään viitanneet rikollisuuteen, mutta empiiriseksi tutkimuskohteeksi rikollisuus tuli varsinaisesti Chicagon koulukunnan ansiosta. (Laine 1991, 47.) Chicagon koulukunnan edustajia olivat mm. Trasher ja Shaw-Mc Key (Anttila ym. 1983, 32).

Chicagon koulukunta pyrki ekologian käsitteitä käyttäen selvittämään suurkaupungin alueellista muodostumista ja rakennetta. Tutkijat huomasivat kaupungin jakautuvan erilaisiin vyöhykkeisiin, joita olivat ydinkeskustan liikealue, muutosvyöhyke, työväenluokan asuma-alueet, keskiluokan alueet ja äärimmäisenä esikaupungit. Vyöhykkeet pitävät lisäksi sisällään omat ”luonnolliset alueensa”, joita kukaan ei ole suunnitellut vaan ne ovat muodostuneet ekologisten alueiden tapaan. Tutkimuksen

kannalta keskeinen mielenkiinnon kohde oli muutosvyöhyke. Muutosvyöhykkeellä tarkoitetaan ydinkeskustasta seuraavaa aluetta, jonka väestö on vaihtuvaa ja köyhää. Alue elää jatkuvassa epävarmuuden tilassa laajenevan liikekeskustan vuoksi ja asunnot ovat ränsistyneitä. Muutosvyöhykkeeltä tutkijat löysivät valtavan määrän poikkeavaa käyttäytymistä ja sosiaalisia ongelmia, kuten mielenterveyshäiriöitä, prostituutiota, itsemurhia, alkoholismia, lapsikuolleisuutta, nuorisorikollisuutta ja tauteja. Muutosvyöhykkeen ongelmia selitettiin sosiaalisella hajoamisella, jolloin perinteinen ihmisten välinen yhteisymmärrys murtuu tai häviää. Vanhat tavat häviävät ja perinteiset instituutiot menettävät merkitystään ja elämästä tulee vaikeasti ennustettavaa. Toisaalta muutosvyöhyke voidaan ymmärtää myös hyvin organisoituneeksi, mutta poikkeavassa ja rikollisessa mielessä. Kun huono maine kasvaa, sosiaalinen hajoaminen vain lisääntyy. (Laine 1991, 48.)

Kritiikkinä sosiaalisen hajoamisen mallille voidaan esittää, että kyseessä on niin sanottu kehäpäättelmä. Rikollisuutta käytetään ensin todistamaan, että alue on disorganisoitunut jonka jälkeen disorganisaatio selitetään rikollisuuden syyksi. Kaikki Chicagon koulukunnan edustajat eivät kuitenkaan pyrkineet löytämään rikollisuudelle vain yhtä ainutta syytä, vaan osa näki poikkeavuuden ja rikollisuuden erityisen syyn aiheuttaman ”sairauden” sijaan vain vaihtoehtoisena tapana elää ja korvata yhteiskunnan perinteiset instituutiot. (Laine 1991, 48-49.)

Funktionalismia sosiologiassa kehittäneet Robert Merton ja Talcott Parson käyttivät 1950-luvulla Durkheimin anomiakäsitettä luodessaan anomiateorian. Emile Durkheim loi anomiakäsitteen selittäessään itsemurhia.. Durkheim katsoi anomisen itsemurhan tapahtuvan tilanteessa, jossa yksilö tuntee olevansa heikossa, normittomassa eli anomisessa tilanteessa. Anominen tila syntyy silloin, kun yksilö ei voi enää tyydyttää tarpeitaan entisin keinoin eikä uusia laillisia keinoja ole näkyvissä. Tämän teorian mukaan rikollisuus yleistyy tietyissä tilanteissa, kun normijärjestelmää ylläpitävät instituutiot muuttuvat tai häviävät ja yksilö tämän johdosta vieraantuu yhteiskunnasta tai kun yhteisössä vallitsee voimakas eri suuntiin vaikuttavien normistojen ristikkäispaine. Esimerkiksi Amerikkalaisessa kulttuurissa pidetään yleisesti erittäin tavoiteltuina päämäärinä varakkuutta ja aineellista menestymistä. Päämäärään saavuttaminen voi näyttää tärkeämmältä kuin käytettävät keinot. Vallitsevan ideologian mukaan kaikilla on samat mahdollisuudet saavuttaa kulttuurin suosimat päämäärät, mutta todellisuudessa lain

sallimat keinot ovat jakautuneet epätasaisesti. Monilla ei ole juuri mitään menestymisen mahdollisuuksia laillisin keinoin. (Anttila ym. 1983, 33-34, Laitinen ym. 1993, 113-114)

Anomiateorialla on ollut käyttöä myös Suomen rikollisuushistoriassa selitettäessä 1700-luvun puukkojunkkarikautta Etelä-Pohjanmaalla. Heikki Ylikangas selitti Laineen (1991, 56-58) mukaan ilmiötä alueen talouden kehityksen kautta. Ennen puukkojunkkarikautta tervanpoltto ja myöhemmin suon polttaminen kaskeamisen tapaan pitivät Etelä-Pohjanmaan vauraana ja taloudellinen nousu oli kiihkeää. Peltoviljelyyn siirtymisen jälkeen kaikilla ei enää ollut samanlaista mahdollisuutta sosiaalisen asemansa ylläpitämiseen ja tapahtui sosiaalista eriarvoistumista. Talollisten pojista tuli torppareita tai renkejä. Samaan aikaan alenevan säätykierron kanssa pohjalainen arvojärjestelmä korosti yksilösuoritusta, ihmisen tuli pärjätä omillaan. Tämä aiheutti voimakasta turhautumista niille, joiden sosiaalinen asema oli pudonnut. Turhautumisen kokemusta paettiin usein alkoholinkäyttöön ja erilaisiin riskielämyksiin. Puukkojunkkariudesta tuli korvikestatus, jonka avulla oli mahdollisuus saavuttaa mainetta ja kunniaa. Pohjalaisen arvojärjestelmän ja alenevan säätyjärjestelmän yhteentörmäys toimi siten väkivaltarikollisuuden työntövoimana. Lisäksi samaan aikaan ei löytynyt sellaista kontrolloivaa tekijää, joka olisi voinut estää puukkojunkkari-ilmiön synnyn. Työvoimapulan vuoksi esimerkiksi häiriköivää renkiä ei voitu irtisanoa kovin helposti. 1880-luvulla puun hinta nousi ja varallisuuden jakautuminen tasautui. Statusta oli mahdollisuus nostaa myös lähtemällä siirtolaiseksi Amerikkaan tai liittymällä uskonnolliseen herätysliikkeeseen. Kun työvoimapula väheni, ylempien sosiaaliryhmien oli lisäksi helpompi kontrolloida alempia.

Kriminologiset teorit ovat enimmäkseen olleet jälkeinpäin laadittuja yleistyksiä ja tuloksiltaan melko vaatimattomia. Ne ovat harvoin pystyneet osoittamaan uusia kriminaalipoliittisia toimintamalleja. Kriminaalipolitiikan monimuotoisuuden vuoksi mullistavien, kertakaikkisten tieteellisten oivallusten syntyminen on tuskin mahdollistakaan. Yleisiin lainalaisuuksiin perustuvilla rikollisuuden selitysyrietyksillä on kuitenkin omat etunsa. Erityisesti kriminologian ja kriminaalipolitiikan läheinen yhteys on painava peruste tutkimuksen tarpeellisuuden puolesta. Tutkija joutuu pohtimaan sellaisiakin lainalaisuuksia, jotka hän tietoisesti tai alitajuntaisesti mielellään unohtaisi. Esimerkiksi suurimmassa osassa niin sanottua syytökimusta on lähdetty siitä, että rikollisuuden tasovaihteluiden syyksi täytyy löytyä joitakin kielteisiä ilmiöitä. Euroopan markkinatalousmaissa syytä on etsitty esimerkiksi avioeroista, alkoholin väärinkäytöstä,

puutteellisesta kasvatuksesta, materialismista, ennakkoluuloista, huonosta kirjallisuudesta tai väkivaltaviitteestä. Sosialististen maiden kriminologit puolestaan ovat pitäneet rikollisuuden alkusyynä kapitalistista sortoa. (Anttila ym. 1983, 41-42.)

Jukka Kekkonen (2008) mukaan oman tieteenalan selitysmalleille ja säännönmukaisuuksille vaaditaan helposti vahvimman tai jopa ainoan selittäjän asemaa. Tällainen lähestymistapa johtaa miltei väistämättä yksipuolisiin tulkintoihin. Samoin käy, jos selitetään yhteiskuntatason säännönmukaisuuksilla yksilökäyttäytymistä tai yksilötasoisilla selittäjillä yhteiskunnallisia ilmiöitä. Esimerkiksi yksilön tekemää rikosta ei Kekkonen mukaan pidä selittää johtuvaksi yhteiskunnassa vallitsevista taloudellisista lainalaisuuksista. Yhtä virheellistä olisi hänen mukaansa selittää yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten väkivaltarikollisuuden kokonaismäärän kehitystä yhteiskunnassa, yksilötasoisilla selittäjillä.

Ei siis ole mahdollista selittää rikollisuutta vain yhden tieteenalan mallin mukaisesti, eikä siihen tule edes pyrkiä. Toisaalta ei myöskään voida sanoa, että jokin yksittäinen selitysmalli olisi täysin väärä tapa selittää rikollisuutta. Tässä tutkielmassa kiinnostuksen kohteena ovat erityisesti sosiologiset eli yhteiskunnalliset selitysmallit, joita tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa. Sosiologiset selitykset vaikuttaisivat olevan vallalla myös tämänhetkisessä yleisemmässä rikollisuuskeskustelussa. Yhteiskunnalliseen keskusteluun liittyvät läheisesti myös syrjäytymisen kysymykset, ja syrjäytymisen on toisaalta nähty liittyvän läheisesti rikollisuuteen. Muitakaan selitysmalleja en silti rajaa pois, vaan aineistoa analysoidessani pyrin mahdollisimman avoimesti tarkastelemaan eri tieteenalojen näkökulmia.

3. SYRJÄYTYMISEN JA RIKOLLISUUDEN KYTKÖKSET

Sosiologiassa poikkeavuudella tarkoitetaan yleisesti ottaen rikollisuutta, alkoholismia, mielisairautta, seksuaalisten vähemmistöjen käyttäytymismuotoja ja joskus jopa vain epätavallisia elämäntapoja. Kyse on siten käyttäytymisestä, joka poikkeaa normeista. Aina ei kuitenkaan ole kyse siitä, että poikkeavuus johtuisi poikkeavien yksilöiden puutteellisesta kyvystä tai halusta noudattaa yleisesti hyväksytyjä normeja, vaan normijärjestelmään on syytä kiinnittää huomiota yhtälailla. Jos normit ovat vahvoja ja yhteisön jäsenten toisiinsa kohdistama valvonta tehokasta, vallitsee yhteisössä vahva normatiivinen integraatio. Tällöin poikkeavuutta on vähän ja epäviralliset sanktiot riittävät sen ehkäisemiseen. (Sulkunen 1987, 127- 128.)

Edellisessä luvussa esittelin anomiatoriaa ja Chicagon koulukunnan ekologista teoriaa. Sosiologisia teorioita, joilla rikollisuutta pyritään selittämään, on olemassa lukuisia. Usein on kuitenkin kyse samasta teoriasta uudella nimellä tai jonkin vanhemman teorian muunnelmasta. Mikään teoria ei pysty selittämään koko rikollisuuden ilmiötä, vaan ne selittävät siitä jonkin rajatun osan. Jokainen teoria on siten osaltaan sekä oikeassa että väärässä. Rikollisuuden voidaan ajatella olevan pitkä prosessi, joka ei ala itse rikoksesta eikä myöskään lopu siihen. Eri teoriat tarkastelevat tässä prosessissa rikollisuutta eri kohdilta. (Laine 1991, 87-88.) Huomiota on kiinnitetty perheeseen, yhteiskunnan arvoja luoviin instituutioihin (kuten kouluun), alakulttuureihin sekä konflikteihin, joihin tietyt ryhmät joutuvat perustavien taloudellisten instituutioiden funktioina. (Iivari 1996, 19.)

Rikollisuus liitetään sosiologisissa teorioissa usein eri tavoin syrjäytymiseen. Matti Laine (1991, 89) kuvaa rikollisuuden prosessin lähtevän liikkeelle rakenteellisista syrjäytymistekijöistä, jotka voivat tuottaa anomisen ristiriitatilanteen. Anominen ristiriitatilanne luo painetta rikollista käyttäytymistä kohti. Jos epäviralliset kontrollijärjestelmät eivät tällöin toimi ja sopiva tilaisuus syntyy, johtaa prosessi rikoksen tekemiseen. Rikollinen teko ei kuitenkaan ole päätepiste, vaan siitä aiheutuva leimautuminen ja alakulttuuriseen yhteisöön liittyminen lisäävät poikkeavaa käyttäytymistä. Alakulttuurisessa yhteisössä tapahtuu muun muassa rikollisten tekojen neutralisoinnin oppimista. (mt.) Esimerkiksi jonkinlainen vankiyhteisö sääntöineen ja hierarkioineen syntyy aina, kun ihmisiä vangitaan. Vankiyhteisö on sosiologinen välttämättömyys, joka ilmenee sotavankileireillä, pidempiaikaisissa panttivankitilanteissa

sekä yhtä lailla simuloituissa psykologisissa vankilakokeissa. (Vankeinhoidon perusteet 2002, 137.) Rikollinen elämäntapa siihen liittyvine ilmiöineen, kuten alkoholin ja huumeiden käyttöineen, lisäävät osaltaan syrjäytymistä ja luovat siten paineita rikollisen käyttäytymisen uusimiseen. Näin syntyy loputon noidankehä, jonka katkaiseminen yhteiskunnan toimesta on usein hyvin vaikeaa. Tämä prosessi sopii joihinkin rikollistyypppeihin paremmin ja joihinkin huonommin, mutta se osoittaa poikkeavan ja rikollisen käyttäytymisen ajallisen jatkumon. Sosiologiset rikollisuusselitykset tarkastelevat prosessia usein poikkileikkauksenomaisesti, jolloin koko ilmiötä ei pystytä tyhjentävästi selittämään. (Laine 1991, 89.)

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin sosiaalisen syrjäytymisen käsitettä sekä sosiaalisia instituutiota rikollisuuden selittäjinä tai osatekijöinä.

3.1 Syrjäytymisen ja marginalisaation käsitteistä

Arkikielessä syrjäytymisellä viitataan johonkin negatiivissävyiseen muutokseen, tai muutoksen jälkeiseen tilaan, jonka lopputuloksena on syrjäytyneisyys. Syrjäytyminen voi olla tahatonta tai tahallista, ulkopuolelta tulevaa, jolloin on kyse syrjäyttämisestä. Käsitteellä ei vielä 1980-luvulla näyttänyt olevan arkikielestä poikkeavaa merkitystä. (Lehtonen ym. 1986, 3.) Tuolloin kuitenkin syntyi tarve löytää ilmaus, joka kuvaisi paremmin muuttunutta yhteiskunnallista todellisuutta, jossa entisenlaiset jaot eivät enää päde. Konkreettisemmista köyhyyden kaltaisista käsitteistä ja luokka-asemaan liittyvästä sanastosta siirryttiin käyttämään epämääräisempää syrjäytymisen käsitettä. Syrjäytymisellä on haluttu korostaa ilmiön etenevää luonnetta, ja tehdä sitä kautta eroa esimerkiksi köyhyyteen, mutta tässä ei ole oikein onnistuttu. Käytännössä ilmauksella tarkoitetaan prosessin lopputulosta, jossa liikkeen kääntymisen toiseen suuntaan ei vaikuta todennäköiseltä. ”Syrjäytyneiden paikka” myös näyttäytyy ennalta olemassa olevana, eikä sosiaalisissa käytännöissä tuotettavana positiona. (Helne 2002, 77,7.)

Syrjäytymistä määritellään yleensä melko väljästi, mikä johtaa kysymykseen käsitteen todellisesta sisällöstä. Käsite onkin saanut kritiikkiä osakseen. Sitä on arvosteltu epämääräiseksi, soveltumattomaksi tieteellisen kirjoittamiseen ja sen on katsottu olevan lähinnä yhteiskuntapoliittinen ja journalistinen iskusana. Suomalaiseen yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun syrjäytymisen käsite näyttää kuitenkin tulleen

jäädäkseen. (Helne ym. 1992, 77, 512.) Syrjäytymiskäsitteellä on perinteisesti ollut myös runsaasti synonyymeja, kuten ”ulosheitetyt” ja ”poispudonneet”. Ruotsalaisen keskustelun vaikutuksesta on puhuttu ”uloslyödyistä”, utslagen. Samanlaisia kielilainoja ovat marginalisoituminen, segmentoituminen ja polarisoituminen, joita on ollut vaikea kääntää suomen kielelle. (Lehtonen ym. 1986, 3.)

Yhteiskuntatieteessä syrjäytymisellä tarkoitetaan vastentahtoista tilaa, jossa ihmiset jäävät tahtomattaan ulkopuolelle yhdestä tai useammasta hyvästä ja vaille resursseja, jotka olisivat tärkeitä yhteiskunnassa selviytymisen kannalta. (Helne ym. 1992, 517.) Heikkilä (2000, 170) kuvaa syrjäytymistä esimerkiksi puutteelliseksi yhteiskuntaan osallistumiseksi, sosiaalisen integraation puutteeksi ja vallan puutteeksi. Hänen mukaansa syrjäytyminen viittaa ihmisten ja ihmisryhmien välisiin suhteisiin. Syrjäytymistutkimuksen yhtenä ongelmana onkin ollut se, että vaikka syrjäytyneiden joukko on epämääräinen, se on pyritty erottamaan meistä muista joko - tai – kaavalla. Syrjäytymisen tarkastelu vaatisi kuitenkin ilmiöiden monimutkaisuuden ja suhteellisuuden tunnustamista. (Helne 2002, 73-74, 101.)

Suomalaisessa keskustelussa on painottunut näkemys, jonka mukaan syrjäytymisen kohteeksi joudutaan ja ajaututaan. Siten ilmiöllä on läheinen yhteys oman elämänhallinnan menettämiseen. Syrjäytymisessä on kyse prosessista, jossa menetykset seuraavat toisiaan, yksittäiset ihmiset ja ryhmät ajautuvat ”laitapuolen kulkijoiksi” yhteiskunnan laiduille, pois hyväosaisten ytimestä. (Granfelt 2000, 20-21.)

Durkheim (1977, 83-89) katsoi rikollisuuden olevan yhteiskunnan kokonaisuutta integroiva osa. Helneen (2002, 94, 87) mukaan syrjäytyneet puolestaan ovat se poikkeama, jonka avulla yhteiskunnan normaliteetti pyritään tuottamaan ja uusintamaan. ”Toisten” tekeminen on ollut sosiaalivaltion luomisen välttämätön edellytys. Syrjäytyneiden tehtäväksi voidaan katsoa myös syntipukkeina toimiminen. Rakennetyöttömyyden alentamisen voidaan esimerkiksi katsoa edellyttävän työttömän oman vastuun selkiyttämistä. Tällainen ajattelutapa on levinnyt kansalaisten yleisiin asenteisiin; ihmisten omaa vastuuta korostetaan ja kuvitellaan, että syrjäytymistä voidaan ehkäistä yksilöiden omalla ”reippaudella”. Tähän liittyy Kyösti Raunion (2000, 89) kommentti siitä, että syrjäytymisen legitimoiminen tulee helposti sosiaalityön tehtäväksi. Jonkun täytyy pitää yllä mielikuvaa syrjäytymisen yhteiskunnallisesta hyväksyttävyydestä.

Syrjäytymistä ilmauksena käytetään niin paljon, että se ei enää juuri hätkähdytä. Ilmauksella on tarkoitettu nimenomaan reunoille joutumista. Huomiotta puolestaan on jäänyt se keskus, josta reunoille sysätään. Jos huomion kohdistaa reunoihin, ei näe sitä keskusta, josta kaikki saa alkunsa. (Helne 2002, 7.) Tuula Helne (2002, 9) on kiinnittänyt tutkimuksessaan ”Syrjäytymisen yhteiskunta” huomiota nimenomaan tähän keskustaan. Hän toivoisikin syrjäytymiskeskustelussa kiinnitettävän huomiota siihen yhteiskuntaan, joka tuottaa puhetta syrjäytymisestä. Toisaalta hän näkee tarvetta myös sen huomaamiseen, että syrjäytymisdiskurssi osallistuu yhteiskunnan tuottamiseen. Keskeiseksi kysymykseksi nousee, millaista on yhteiskunnan yhteisyys ja keiden ja millaisten ihmisten yhteisyyttä haetaan? Hänen mukaansa syrjäytymistä analysoitaessa ei ole keskeistä tarkastella niinkään syrjäytyneitä kuin sitä suhdetta, joka heillä on muuhun yhteiskuntaan. Vielä tärkeämpää on Helneen mielestä tarkastella mikä suhde yhteiskunnalla ja sen instituutioilla on syrjäytyneisiin, miten ne esittelevät syrjäytymisen, miten se kohdataan ja miten sitä hoidetaan.

1990-luvun suomalaisessa keskustelussa on syrjäytymiskäsitteen rinnalle vakiintunut marginalisaation käsite, joka liittyy suomalaisen syrjäytymiskeskustelun kansainväliseen keskusteluun (Helne 1994, 47). Esimerkiksi Kyösti Raunio (2000, 222-223, 231) on sitä mieltä, että marginalisoitumista voidaan käyttää vaihtoehtoisena käsitteenä syrjäytymiselle. Marginalisoituminenkin pitää sisällään käsityksen yhteiskunnan jakautumisesta ongelmattomasta elämästä viettäviin hyvinvoiviin ja tästä osattomiksi jääviin huono-osaisiin. Normaalin toimeentulon ja hyvinvoinnin reuna-alueilla, yhteiskunnan marginaalissa elää siis huonosti toimeentuleva väestönosa, jonka on entistä vaikeampi yltää keskivertoväestön toimeentuloon, hyvinvointiin ja elämäntapaan.. Kyse ei ole köyhyydestä sellaisenaan, vaan laajemmin elinoloissa, erityisesti täysimittaisen kansalaisuuden mahdollistavissa elinoloissa esiintyvistä puutteista. Marginalisoituneilla ihmisillä on taloudellisen niukkuuden ohella sellaisia ongelmia tai puutteita elinoloissa, että he eivät voi saavuttaa yhteiskunnan täysimittaista jäsenyyttä. Marginalisoituminen edellyttääkin ongelmien kasautumista. (Raunio 2000, 222-223.)

Marginalisoitumisen riskiryhmiksi on määritelty yksinhuoltajat, nuoret ammattitaidottomat yksinäiset miehet, toimeentulotuen saajat sekä maahanmuuttajat. Nuoret ammattitaidottomat miehet katsotaan rikollisuuden ja päihteiden käytön riskiryhmäksi.

Toisaalta rikollisuutta ja päihteiden käyttöä sinänsä pidetään merkinä marginalisoitumisesta. Jotta edellä mainittuja ryhmiä voidaan pitää marginalisoituneina, tulee ryhmissä esiintyä keskivertoväestöä enemmän ihmisiä, joilla on ongelmia vähintään kolmella elinolotekijällä. Ryhmillä tulee siis olla normaalia suurempi riski kokea vaikeuksia elinolotekijöissä. Kyse on kuitenkin marginalisoituneisiin ryhmiin kuuluvien elinolojen suhteellisesta huonontumisesta väestön yleiseen elinolosuhteiden paranemiseen nähden., ei elinolojen absoluuttisesta huonontumisesta. (Raunio 2000, 224-226.) Marginalisoitumista aikaansaavissa tekijöissä on yleisten elinolojen ohella syytä kiinnittää huomiota myös ihmisten käyttäytymiseen ja tämän perustana olevaan kulttuuriin ja elämäntapaan (Raunio 2000, 230).

Kuten edellä olevasta voi päätellä, monet tutkijat pitävät marginalisoitumista ja syrjäytymistä pohjimmiltaan samana ilmiönä, vaikkakin käsitteiden välille pyritään tekemään pieniä eroja. Marginalisoituminen on käsitteenä ehkä hieman positiivisempi, ihminen ei ole vielä täysin syrjässä yhteiskunnasta, mutta on joutunut marginaaliin. Marginaalista voisi ajatella olevan helpompi nousta takaisin yhteiskunnan ytimeen. Marginalisoitumisella voidaan kuvata myös valtavirrasta poikkeavaa elämäntapaa, jolloin marginalisoitunut henkilö ei välttämättä katso valtavirran elämäntapaa tavoittelemisen arvoiseksi. Kriminaalipolitiikan yksi tärkeä pyrkimys joka tapauksessa on yhteiskuntaan integroiminen. Rikollista elämäntapaa ei oikein voi pitää vain vaihtoehtona valtavirran elämäntavalle, vaikka se sitä voi todellisuudessa olla joillekin rikoksen uusijoille. Tällainen elämäntapa on kuitenkin määritelty lainvastaiseksi, ja se vahingoittaa kanssaihmiä. Tässä tutkielmassa käytetään sen vuoksi syrjäytymisen käsitettä, vaikka tiukkaa rajausta marginaalisuuden ja syrjäytymisen käsitteiden välille on vaikea tehdä.

3.2 Yhteiskunnan huono-osaiset ja rikollisuus

1800- luvun puolivälissä syntynyt sosialistinen koulukunta katsoi rikollisuuden pääsyyksi köyhyyden. Rikollisuutta pidettiin kapitalistisen yhteiskuntamuodon sairautena ja sen otaksuttiin häviävän sitä mukaa kun siirryttäisiin kehittyneempään talousjärjestelmään. (Anttila ym. 1983, 38.) Suomessa alettiin kiinnittää huomiota alkoholistien, irtolaisten ja rikollisten erillisryhmiin 1940- luvulla ja Huolto-ohjelmakomitea otti asiaan kantaa vuonna 1949. Tuohon aikaan näihin ryhmiin kuuluvia henkilöitä ei tulkittu suoranaisesti huono-osaisiksi, vaan heidän katsottiin vaativan erillisjärjestelyitä, tietynlaista ”käsittelyä”.

Huolto-ohjelmakomitea kiinnitti huomiota myös näihin ryhmiin kohdistuneen viranomaisvallan puutteisiin. Ratkaisukeinoksi nähtiin yhä vahvasti ongelmaryhmiin kohdistuva viranomaisvalvonta, vaikka terapeuttiset toimintakeinot alkoivat jo nousta tietoisuuteen komitean kannanotoissa. 1940-luvun lopulla ongelmien ehkäisyssä luotettiin siten yhä kielteisten sanktioiden vaikutukseen. (Rauhala 2000, 68.)

Näkökulma huono-osaisuuteen monipuolistui 1960-luvulla, jolloin viranomaisvalvonnan kohteina olleita väestöryhmiä alettiin pitää huono-osaisina juuri sen vuoksi, että he olivat oikeudettomia ja heidän kansalaisvapautensa olivat uhattuina, koska viranomaisilla oli suuria valtuuksia puuttua yksityiseen elämään. Uudistajat totesivat Suomessa esiintyvän huono-osaiseksi määrittelyä ylhäältä käsin, koska julkisella vallalla oli käytettävissään koneistoja, joihin oli keskitetty sekä oikeuksien valvontaa että niiden pidättämistä. (Komitean mietintö 1971:A25, 20-21, Rauhalan 2000, 68 mukaan.) Uudistajien mukaan huono-osaisuutta tuotti yhteiskunnallinen epäoikeudenmukaisuus. Poikkeavasti käyttäytyvät, alkoholistit, mielisairaat, vammaiset ja köyhät joutuivat oikeudettomaan tilaan niukkojen aineellisten ja muiden arkisten resurssien oloissa. Uudistustavoite oli johdonmukaisesti resursseja lisäämällä ja niitä tasaisesti jakamalla vähentää huono-osaisuutta. (Helne 2000, 69.)

Hyvinvointivaltion ideaan kuuluu, että sosiaaliset ongelmat voivat johtua muustakin kuin yksilöiden ominaisuuksista tai heidän omista teoistaan. Yhteiskunta samaistetaan usein hyvinvointivaltioon kun ajatellaan, että yhteiskunta määrätynä tilanteiden ja tapahtumien kehystämisen tapana on takeena siitä, että tietyt ongelmat ja vaikeudet ylipäättään tunnustetaan. Hyvinvointivaltioon kuuluukin olennaisesti kollektiivisen tai sosiaalisen turvallisuuden ja yhteisvastuun ajatus. Puhe syrjäytymisestä uhkaa kuitenkin paljastaa sen epäjärjestyksen, joka yhteiskunnallisen järjestyksen sisällä piilee. Helneen mukaan ehkä juuri tästä syystä puhutaan mieluummin syrjäytyneistä kuin syrjäytymisestä, koska silloin huomio voidaan kohdistaa yksilöihin ja heidän itse aiheutettuihin (?) ongelmiinsa yhteiskunnallisessa järjestyksessä mahdollisesti olevien ongelmien sijaan. On siis helpompaa puhua syrjäytyneistä ja jopa syrjäytymisestäkin, kuin siitä yhteiskunnasta, jossa syrjäytymistä ja sitä koskevaa puhetta tuotetaan. (Helne ym. 2004, 13,16.) Syrjäytymisen nähdään tuottavan yhteiskunnalle ongelmia sen sijaan, että myönnettäisiin syrjäytymisen aiheutuvan yhteiskunnan ytimessä olevista ristiriidoista (Young 1999, Helneen 2002, 88-89 mukaan).

Syrjäytyneitä voidaan pitää kategoriana, jolla otetaan selvästi etäisyyttä sen edustajiin. Syrjäytyneet eivät ole keskellä ja normaaleja, vaan marginaalissa eli epänormaaleja. Koska syrjäytyneet ovat reunoilla, syrjäytyminen ei ole keskeinen ongelma eikä kosketa keskustassa olevien ihmisten elämää. Ongelman hoitaminen ei myöskään vaadi kuin marginaalisia toimenpiteitä. Toiseksi määrittely edesauttaa myös sitä käsitystä, että ”itsenäiset” aikuiset eivät tarvitse muiden apua. (Helne 2000, 187.)

Syrjäytymispuhe ja yhteisyyttä kyseenalaistavat puheet saattavat johtaa sellaiseen ajattelutapaan, jossa vastuu yksilön integroitumisesta tai vastuu yksilön elämästä on vain hänellä itsellään tai hänen lähiyhteisöillään tai – verkostoillaan. Sosiaalisesti vaikeita tilanteita voitaisiin kuitenkin tulkita myös sellaisesta näkökulmasta, jossa niiden nähdään olevan seurausta yhtä hyvin syrjäyttämisestä kuin syrjäytymisestä. Syrjäytymisen määrittelyt ja luonnehdinnat voitaisiin nähdä poliittisesti tuotettuina ja siten poliittisesti haastettavissa olevina. Poliitiikka, joka korostaa yksilön omaa vastuuta, voi ajan myötä syödä omaa pohjaansa. Viime kädessä tällainen poliitiikka viestii, että instituutioihin ei voi luottaa. On olemassa mahdollisuus, että ihmiset ottavat tämän todesta ja ajatuksen sisäistäneistä ihmisistä tulee entistä vahvempia yksilöitä, jotka kykenevät kyseenalaistamaan instituutioiden itsevarmuuksia. (Helne ym. 2004, 17.) Jouko Karjalainen (2004, 167, 170) kuitenkin korostaa, että reunoille työntäviä prosesseja on luonnollisesti lukemattomia, ja tuskin koskaan ne ovat pelkästään ulkoisten tekijöiden tuotteita, joihin yksilölliset valinnat eivät vaikuta. Vaikka periaatteessa kuka tahansa voi joutua yhteiskunnan huolenpidon ulkopuolelle, toisilla on muita suurempi todennäköisyys valikoitua ulosmäärittelyiksi.

Rikollisuus on ehkä tyypillisin esimerkki sillä tavoin määritellystä sosiaalisesta ongelmasta, joka luo ja ylläpitää mielikuvaa vaarallisesta yksilöstä. (Karjalainen ym. 1996, 13.) Sosiaalipolitiikan tutkimuksen näkökulma rikollisuuteen on yleensä ollut lähellä perinteistä objektivismin mallia. On pyritty selvittämään, miten esimerkiksi työttömyys, taloudelliset suhdanteet tai huono-osaisuus selittävät rikollisuutta. Tulokset ovat kuitenkin olleet ristiriitaisia, ja on jouduttu esittämään, että hyvinvointivaltion kyky vähentää rikollisuutta on kyseenalainen. Rikollisuus on vain lisääntynyt samalla, kun monet valtiollisen turvan muodot ovat kehittyneet. Sama näyttäisi koskevan muitakin ns. psykososiaalisia ongelmia. Tosiasiassa kyse voi kuitenkin olla vain siitä, että sosiaaliseen

tasaukseen tähtäävät hyvinvointivaltiolliset järjestelmät ja sosiaalista kontrollia tuottavat oikeusvaltion järjestelmät ovat kehittyneet rinnakkain. Sosiaalisen turvan tuottaminen sekä sosiaalisten ristiriitojen käsittely ovat siirtyneet yhä enemmän byrokraattisille ja ammatillisille järjestöille samalla, kun pienyhteisöjen, suvun ja perheen vastuu on vähentynyt. Kasvavat rikosluvut voivat siten olla yhtä hyvin ilmausta lisääntyneestä hyvinvoinnista, kun kansalaisten ei tarvitse itse puuttua syrjäytyneiden häiriköinnin aiheuttamiin ikäviin seurauksiin. (Kääriäinen 1996, 63-64.)

3.3 Sosiaaliset instituutiot rikollisuuden taustatekijöinä

Rikollisuuden sosiologia keskittyy niihin sosiaalisiin ympäristöihin ja instituutioihin, jotka muokkaavat yhteiskuntaa sekä sen arvojärjestelmiä ja normeja. Huomiota on siten kiinnitetty perheeseen, yhteiskunnan arvoja luoviin instituutioihin kuten kouluun, alakulttuureihin sekä niihin konflikteihin, joihin tietyt ryhmät joutuvat perustavien taloudellisten instituutioiden funktiona. (Sanders 1981, 42 Iivarin 1996, 19 mukaan.)

Juha Kääriäisen (1994, 215-216) mukaan länsimaisen sosiaali- tai hyvinvointivaltion yhtenä ominaisuutena on pyrkimys monella tavalla luokitella ja määritellä kansalaisia ja antaa näille erilaisia asiakasrooleja ja identiteettejä. Poliisi- ja vankilalaitoksen kaltaisilla suoran kontrollin ja rankaisun muodoilla on oma tärkeä merkityksensä rikollisen poikkeavuuden säätelyssä ja uusintamisessa, mutta vähintäänkin yhtä tärkeää on Kääriäisen (mt.) mukaan tarkastella sosiaalivaltiollista instituutiota. Hän kysyykin, miten sosiaalivaltiolliset laitokset luovat rikosuran kehittymisen kannalta merkityksellisiä poikkeavuuden ja sopeutuvuuden normeja, rooleja ja identiteettejä?

Koulua on myös tarkasteltu yhtenä merkittävänä poikkeavuuden tuottajana. Koulu on lapsia yhteiskunnallistava instituutio, ja samalla se on yksi keskeinen lapsuuteen vaikuttaja. Koulu toimii arvojen muodostajana sekä kulttuuriin ja yhteiskuntaan osallistamisen väylänä. Se voidaan nähdä myös yhteiskunnallisten valtasuhteiden ja asemien uusintajana ja laillistajana. Kriittisten näkemysten mukaan koulu karsii, valikoi, erottelee ja lajittelee oppilaita valmentessaan heitä yhteiskunnallisiin asemiin. Ensimmäinen karsinta tapahtuu niin sanottujen normaalien ja epänormaalien välillä. Normaaleihin luetaan tällöin työkykyiset ja -haluiset. Toisessa vaiheessa koulu lajittelee ja jalostaa normaaleista pätevyyden mukaisesti laadukasta työvoimaa työelämän tarpeisiin. Koulun

valintamekanismi perustuu sellaisille älyllisille ja symbolisille suorituksille, jotka vastaavat yhteiskunnan ylempien kerrosten kulttuuria. Tämän vuoksi koulussa oppimisen katsotaan olevan helpompaa niille, jotka tulevat kulttuurisesti rikkaista olosuhteista. Alempien yhteiskuntaluokkien lapset kykenevät vain rajoitetusti lisäämään omaa kulttuurista pääomaansa koulun tarjoamalla välineillä. Valikoituminen perustuu siis yhä pitkälti perheen sosiaalisiin ja taloudellisiin tekijöihin.(Kivinen ym.1989, Iivarin 1996, 52-53 mukaan.)

Koulun piilo-opetussuunnitelmaan kuuluu tiettyjen käyttäytymissääntöjen ja rituaalien omaksuminen, joiden tarkoituksena on valmentaa oppilas täyttämään erilaisia yhteiskunnallisia laatuvaatimuksia, erotella heidät erilaisiin yhteiskunnallisiin tehtäviin ja sosiaalisiin asemiin. Kaikki oppilaat eivät kuitenkaan sopeudu näihin vaatimuksiin. Osa sopeutumattomista kapinoi avoimesti, osa vetäytyy ja passivoituu täysin. Seurauksena ovat erilaiset häiriöt luokkahuoneissa. Avuksi tarvitaan erityisopetusta, koulukuraattoreita ja -psykologeja ja jopa koulukohtaisia nuorisopoliiseja. Näin piilo-opetussuunnitelma on käytännössä luokitellut oppilaat selviytyjiin ja putoajiin, normaaleihin ja poikkeaviin. Äärimmillään se ennustaa oppilaiden sijoittumista erityyppisiin yhteiskunnallisiin kontrollijärjestelmiin. Silti koulu tulkitsee sosiaaliset ongelmat pääasiassa oppilaiden ja näiden perheiden ongelmallisuudeksi, tehden saman väistöliikkeen kuin yhteiskuntakin tekee ongelmia kohdatessaan.(Iivari 1996, 54-55, 57.)

Nuorille vangeille on tyypillistä alhainen koulutustaso. Kirsti Kuivajärven (1985, Iivarin 1996, 79 mukaan) tutkimuksen mukaan lähes kolmanneksella nuorista vangeista oli peruskoulu kesken ja yli puolella ei ollut minkäänlaista keskiasteen koulutusta. Ammattikoulun päästötodistus oli 7 prosentilla ja jonkin ammattikurssin oli käynyt 13 %. Yli puolet vangeista oli ollut tarkkailuluokilla tai laitoskoulussa. Vankilaoikeuden nuorisotutkittavista, joiden rangaistusajat olivat pidemmät kuin nuorilla keskimäärin, kolme neljäsosaa oli moniongelmaisen perheen lapsia; isä tai äiti oli alkoholisti, syyllistynyt rikokseen, ollut sairaana tai nuoret itse olivat joutuneet sijoituskoteihin (Salojärvi 1981, Iivarin 1996, 79-80 mukaan). Rungas puolet nuorista vangeista on elänyt tai elää jatkuvasti haavoittavissa olosuhteissa ja suurin osa nuorisovangeista kuuluu alimpaan sosiaaliluokkaan (Iivari 1996, 80).

Nuorten rikosten tekijöiden elämään liittyvät siis vahvasti sosiaaliset ja yhteiskunnalliset vaikeudet, jotka ovat usein alkaneet jo varhaisessa lapsuudessa. Elämäntilanteen ja elinympäristön epävakaudella näyttää tutkimusten mukaan varsin yksimielisesti olevan negatiivisia seuraamuksia lasten sosiaaliselle ja muulle kehitykselle. Viimeisten vuosikymmenien aikana suomalainen perhe onkin ollut voimakkaassa muutostilassa. Avioerojen määrän lisääntyttä on syntynyt kokonaan uudenlaisia sosiaalisen yhdessä elämisen muotoja uusioperheiden muodossa. Myös työttömyys alkoi kasvaa 1990-luvulla, ja se kosketti erityisesti vähän työkokemusta ja koulutusta omaavia alle 25-vuotiaita nuoria. (Iivari 1996, 47.) Kunnollisen tai pysyvän työpaikan saaminen on tutkimusten perusteella yksi merkittävä tekijä rikollisen elämäntavan lopettamiselle. Työttömyys, työn epäsäännöllisyys ja heikko työhistoria puolestaan ennustavat rikosuran jatkumista. (Farral 2002, 15.) Eräänlaisia minimivaatimuksia normaliteetin kriteerien täyttämiseksi ovatkin Helneen (2002, 82) mukaan säännöllinen palkkatyö, tietty kulutustaso ja tietynlainen sosiaalinen verkostoituminen. Varsinkin suurempi arvostus vaatii lisäksi kauneutta, rikkautta, nuoruutta, tehokkuutta ja menestystä. Tämän kaltaisia ominaisuuksia vaativassa yhteiskunnassa jokainen ihminen on potentiaalinen syrjäytyjä.

3.4 Tutkimusongelma ja asiantuntijapuheen aikaisempi tutkimus

Tämän tutkielman tavoitteena on analysoida millaisia syitä kriminaapolitiikan asiantuntijat antavat rikollisuudelle. Tutkimuskohteena on siten asiantuntijakeskustelu, jonka areenana tässä on oikeusministeriön ja rikosentorjuntaneuvoston yhteisesti julkaisema Haaste-lehti. Olen kiinnostunut erityisesti yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja haluan selvittää sitä asiapitoiselta pohjalta, joka perustuu maamme kriminaalipolitiikan asiantuntijoiden ja tutkijoiden näkemyksiin. Tutkimuksen kohteena ei siten ole mikä tahansa puhe, vaan tietyistä institutionaalisista asemista käsin esitettävä puhe. Tällöin voidaan olettaa, että puheen sisällöllä on myös käytännön merkitystä. (Juhila 2004, 155.)

Yhteiskuntatieteissä olennainen tutkimuskohteeseen vaikuttava seikka on se yhteiskunnallinen ”ympäristö”, johon kohde sijoittuu ja jossa se toimii. Yhteiskunnallisen ympäristön osa-alueita ovat esimerkiksi olosuhteet, kulttuuri, historiallinen tilanne ja valtarakenteet. Myös kriminologia tieteenalana painottaa sitä, että rikollisuus on muutakin kuin rikollisten ihmisten, eli yksilöiden, teot ja ominaisuudet. (Laitinen ym. 1994, 275, 277.) Tuula Helne (2002, 9) on myös sitä mieltä, että syrjäytyneitä analysoitaessa ei ole

keskeistä tarkastella niinkään syrjäytyneitä kuin sitä suhdetta, joka heillä on muuhun yhteiskuntaan. Vielä sitäkin tärkeämpää on kuitenkin hänen mielestään tarkastella mikä suhde yhteiskunnalla ja sen instituutioilla on syrjäytyneisiin ja miten ne esittelevät syrjäytymisen.

Varsinainen tutkimusongelmani koskee sitä, millaisia syitä asiantuntijat antavat rikolliselle käyttäytymiselle. Alakysymyksiä ovat:

1. Ketkä rikollisuudesta puhuvat?
2. Millaisia faktuaalistamisstrategioita puhujat käyttävät?

Asiantuntijapuheen erityisyyttä on pohdittu myös muutamissa aiemmissä tutkimuksissa, joita esittelen muutamia tutkimuksia, joissa aineistona on käytetty asiantuntija- tai viranomaiskeskustelua. Ensimmäisenä on Kerttu Tarjamon historian pro gradu työ ”Häiriön hallintaa hyvinvointivaltiossa: viranomaisten nuorisorikollisuuskeskustelu 1950-1960-luvun Suomessa” Aineistona hän käytti eri viranomaistahojen ammatti- ja aikakausjulkaisuja, joissa nuorisorikollisuuskeskustelua pääasiassa käytiin sekä virallisia asiakirjalähteitä. Ammatti- ja aikakausjulkaisuja olivat esimerkiksi Rikollisuutta vastaan, Lapsi ja nuoriso, Huoltaja, Poliisimies ja Lakimies. Aineistokseen Tarjamo (2000,6) valitsi viranomaiskeskustelut sen vuoksi, että viranomaisten odotetaan puuttuvan nuorisorikollisuusongelmaan ja ratkaisevan sen.

Tarjamon (2000, tiivistelmä) tavoitteena oli selvittää viranomaisten kokemaa hämmennystä ja heidän tapaansa tulkita ilmiötä; miten nuorisorikollisuutta selitettiin ja miten sitä uskottiin kyettävän kontrolloida. Hämmennys aiheutui siitä, että sodan voittaneessa ja kaikille hyvinvointia tarjoavassa maassa ylipäätään ilmeni nuorisorikollisuuden kaltaisia sosiaalisia ongelmia. Tarjamo (2000,7) on hahmotellut suuria linjoja, joista keskustelua on käyty sekä kiinnittänyt huomiota usein toistuviin kirjoittajiin ja heidän auktoriteettiasemaansa. Hänen havaintojensa mukaan keskustelua kävivät pääasiassa keski-ikään ehtineet tai sen ohittaneet miehet, mikä selittyy tuohon aikaan nuorisorikollisuuden parissa työskennelleen virkamieskunnan yleisellä miesvaltaisuuksella. Keskustelua käytiin siten pääasiassa hyvin homogeenisen ryhmän sisällä. Tarjamo ei ole työssään eritellyt tarkemmin viranomaisen käsitettä tai viranomaiskeskustelua tutkimuskohteena.

Kirsi Juhila (2004, 151, 154) puolestaan on tehnyt tutkimuksen ”Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa”, jossa hän on tutkinut tapaa, jolla viranomaiset tuottavat tosiasioita puheessaan. Juhila analysoi neljän johtavassa asemassa olevan viranomaisen asunnottomuutta ja puutteellista asumista käsitteleviä puheita. Haastateltavat olivat sekä virkansa että luottamustoimiensa kautta sidoksissa asumiskysymyksiin. Hän kiinnitti huomiota erityisesti sellaiseen kielenkäyttöön, johon ei kuulu oman toiminnan tai näkemysten arviointi vaan niiden esittäminen ehdottomina ja oikeina. Hän kiinnitti siten huomiota niihin haastattelun kohtiin, joissa puhe on luonteeltaan toteavaa, eikä vähäisimmässäkään määrin problematisoivaa. Tyyliin kuului, ettei selvinä pidettyjä asioita mutkisteta, eikä energiaa tuhjata ilmiselvästi väärinä näyttäytyvien tietojen vasta-argumentointiin. Juhila oli kiinnostunut tavasta, jolla viranomaiset tuottavat tosiasioita puheessaan eikä yrittänyt arvailla, pyrkivätkö viranomaiset tietoisesti hyödyntämään tiettyjä strategioita saavuttaakseen haluamiaan päämääriä. Hän tutki strategisuutta puhtaasti kielenkäytön ominaisuutena.

Juhilan (2004, 152-153) mielestä kuulijat on sitä helpompi saada vakuuttuneeksi kuvatus asiantilan tai tapahtuman todenperäisyydestä, mitä faktuaalisempaa kielen käyttö on. Faktuaalisuudella hän tarkoittaa puhetta, joka antaa ehdottoman varman vaikutelman. Tämän vastakohtana on erityisen spekulatiivinen tai epävarmalta kuulostava puhe. Faktuaalistamisstrategiat hän määrittelee sellaisiksi vakuuttelun muodoiksi, joita käyttämällä jonkun tiedon totuusarvosta tulee niin suuri, että kyseinen versio vaikuttaa itsestään selvältä ja ainoalta oikealta. Sanotulla ja totuudella ei tällöin näytä olevan eroa, vaan sanotut saadaan näyttämään kiistattomilta tosiasioilta. Vetoaminen ainoisiin ja oikeisiin faktoihin on hänen mukaansa vallankäyttöä niin tieteessä kuin arkipäivän elämässäkin. Tämän vuoksi ei ole merkityksetöntä mitä tietoja kulloinkin vakiinnutetaan, varsinkin kun kyse on vahvoista asemista tulevien virkamiesten puheesta (Juhila 2004, 181.) Faktuaalistamisstrategioihin palaan tarkemmin luvussa kuusi.

Aino Ritala-Koskinen on ottanut kantaa asiantuntijapuheeseen työssään ”Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana”. Ritala-Koskinen (1993, 52-53) on kiinnittänyt huomiota aineistossa esiintyviin eri puhujiin, joita ovat sekä nimellään että nimettöminä esiintyvät asiantuntijat sekä uusperhekokemuksistaan kertovat. Hän on kiinnittänyt huomiota erityisesti siihen, mitä teksti välittää ulos, ei siihen, mitä on tekstin takana. Koskisen

mukaan asiantuntijapuhe voi tulla esiin paitsi nimenomaisesti asiantuntijan roolissa esiintyvien itsensä tuottamana, myös nimellään tai nimettöminä esiintyvien puheessa tai yleisessä puheessa. Asiantuntijapuheen tunnusmerkkinä hän pitää Juhilan tavoin vetoamista johonkin faktatietoon tai asiantuntijan tuntemiin totuuksiin. Ritala-Koskinen (1993, 53) pitää asiantuntijapuheen ja yleisen puheen erottamista toisistaan vaikeana, raja ei ole selvä. Omassa tutkielmassani erottamista helpottaa se, että jokaisen artikkelin lopussa on erikseen mainittu kirjoittajan ammattiasema. Kaikkia artikkeleiden kirjoittajia voi pitää oman alansa asiantuntijoina, joten minun ei tarvitse yrittää tehdä rajaa asiantuntijapuheen ja yleisen puheen välille.

Pirkko-Liisa Rauhala on tehnyt katsauksen ”Onnettomat, oikeudettomat ja osattomat – huono-osaisuus virallistulkintoissa. Katsauksessaan Rauhala (2000, 58) tarkastelee poliittis-hallinnollisessa päätöksenteossa ja siitä johdetuissa sosiaalipoliittisissa linjauksissa esitettyjä tulkintoja sosiaalisista ongelmista ja huono-osaisuudesta sekä ehdotuksia niiden ehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi. Aineistona hän käyttää erilaisia virallisiasiakirjoja, kuten komiteoiden ja työryhmien mietintöjä. Vaikka niillä ei ole virallista asemaa päätöksenteossa, niistä voidaan lukea, millaisin taustoituksin ja intressein yhteiskunnallisten ongelmien tulkintoja on tehty. (Rauhala 2000, 60.)

Aiemmista tutkimuksista olen hyödyntänyt erityisesti Kirsi Juhilan viranomaispuheessa esiintyviä faktuaalistamisstrategioita koskevaa tutkimusta. Myös Aino Ritala-Koskinen kiinnitti tutkimuksessaan huomiota siihen, miten asiantuntijat vetoavat puheessaan faktatietoon tai asiantuntijan tuntemaan totuuteen. Ritala-Koskisen aineistossa asiantuntijat eivät kuitenkaan edusta tiettyä yhteiskunnallista tai ammatillista asemaa, vaan asiantuntijuus välittyy yksinomaan tekstin kautta. Asiantuntijat voivat tällöin esiintyä nimettöminä tai edustaa asiantuntemusta omien kokemustensa suhteen esimerkiksi viranomaistiedon sijasta. Omassa tutkielmassani kyse on Juhilan tutkimasta asiantuntijapuheesta, jolloin asiantuntijuus määrittyy ammatillisen aseman ja siihen liittyvän osaamisen kautta.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Haaste- lehtien asiantuntijakeskustelu

Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruutavat ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisten valmiiden dokumenttien käyttö aineistona (Tuomi ym. 2003, 73). Tässä tutkielmassa aineistona käytetään valmista tekstiaineistoa, joka koostuu Haaste-lehdistä. Kyseinen lehti kertoo rikoksista ja rangaistuksista, rikoksen tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta, lainsäädännöstä, tutkimuksesta sekä käytännön työstä Suomessa ja muualla maailmassa. (www.haaste.om.fi.) Julkaisusopimuksen mukaan kyseessä on oikeusministeriön ja rikosentorjuntaneuvoston yhteisjulkaisu, jonka tavoitteena on jakaa tietoa ja herättää keskustelua rikosentorjuntaan, rikollisuuteen ja kriminaalipolitiikkaan liittyvästä kotimaisesta ja ulkomaisesta kehityksestä, tutkimuksesta ja käytännön työstä. Julkaisun kautta pyritään siten kokoamaan kriminaalipolitiikan ja rikosentorjunnan alalla toimivat ja aihepiiristä kiinnostuneet tahot kirjoittamaan ja keskustelemaan samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista asioista. (Kostiainen 2007.)

Haaste- lehden toimitusneuvoston kutsuu koolle oikeusministeriö rikosentorjuntaneuvoston esityksestä. Lehden toimitusneuvostoon kuuluvat muiden muassa professori, asianajaja, sisäasiainministeriön poliisitarkastaja, oikeusministeriön neuvotteleva virkamies, oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen johtaja ja valtion syyttäjä (www.haaste.om.fi.) Toimitusneuvostoon pääseminen edellyttää siten selvästi tiettyä asiantuntija-asemaa kriminaalihuollon kentällä. Kaikkiin joukkoviestinnän muotoihin liittyikin kysymys siitä, kuka viestintään saa osallistua. Mitkä yhteiskunnalliset toimijat toisin sanoen saavat mahdollisuuden kirjoittaa, puhua ja olla esillä ja mitkä taas eivät. Yleensä esille pääsevät ne, joilla on jo ennestään taloudellista, poliittista tai kulttuurista valtaa. (Fairclough 1997, 58-59.) Haaste-lehden tavoitteena on koota kriminaalipolitiikan ja rikosentorjunnan alalla toimivat ja aihepiiristä kiinnostuneet tahot kirjoittamaan ja keskustelemaan samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista asioista. Lehteä ei siten ole suunnattu suuren yleisön viihteeksi, mikä erottaa sen suurimmasta osasta muita tiedotusvälineitä (Fairclough 1997, 20.) Artikkeleiden kirjoittaminen lehteen vaatii tiettyä asiantuntemusta, kuka tahansa ei siten voi tähän keskusteluun osallistua.

Suurelle yleisölle suunnatun viihdemedian sijaan voidaankin puhua asiantuntijakeskustelusta. Kyseessä on silloin erityistä valtaa käyttämään oikeutettujen henkilöiden puheet, jotka tulevat sellaisesta institutionaalisesta asemasta, johon pääsy on tiukasti rajattu (Jokinen 2004, 190.) Analyysin kohteena ei siten ole mikä tahansa puhe, vaan tietyistä institutionaalisista asemista käsin esitettävä puhe. Tällöin voidaan olettaa, että puheen sisällöllä on myös käytännön merkitystä. (Juhila 2004, 155).

Julkisuus saattaa olla keskustelun ainoa yhteinen, joskin myös valikoiva areena. Sen vuoksi tiedotusvälineiden merkitystä määrittelyareenana voidaan pitää erityisen tärkeänä. Esimerkiksi puhe nuorisojengeistä tai huumorikollisista kuuluu laajempaan puhuntaan yhteisesti koetusta vaarallisuudesta. Ongelmien määrittely julkisuudessa herkistää samalla yhteiskunnallista ilmapiiriä. Sosiaalisten kysymysten tunnustamisen prosessi on myös täynnä ristiriitoja ja muuttuvia osapuolijakoja, jotka eivät noudata vakiintuneita poliittisia tai organisatorisia rajoja. Kiisteleviä osapuolia syntyy niin virkakunnan kuin niin sanotun kansalaisyhteiskunnankin sisällä, ehkä jopa useammin kuin näiden kahden ryhmän välillä. (Karjalainen ym.1996, 10.) Rikoksantorjuntahenkilöstöön lukeutuvat viranomaisetkaan eivät siten voi olla aina samaa mieltä asioista, joten yhteinen ja yleinen keskustelufoorumi on tarpeen.

Haaste-lehdet valitsin aineistokseni juuri sen vuoksi, että niistä välittyvä tieto on kriminaalihuollon ja rikosentorjunnan kentältä tulevaa virallista tietoa, jota asiantuntijat tuovat julki. Samalla lehdet välittävät asiantuntijoiden käsityksiä rikollisuuden nykytilanteesta, syistä ja seurauksista. Tällöin lehden sisällöllä voi olettaa olevan myös käytännön merkitystä. Koska lehden lukijakuntaan kuuluvat keskeiset kriminaalihuollon ja rikollisuuden parissa työskentelevät ammattilaiset, ei ole samantekevää millaista kuvaa rikollisuudesta tuotetaan.

Lehti palvelee erityisesti kansallisen rikosentorjuntaohjelman toteuttamista ja seurantaan. Lehden päätoimittajana toimii rikosentorjuntaneuvoston nimeämä henkilö, joka on alusta asti ollut tutkija Risto Jaakkola. Lehden toimittamista varten valitaan korkeintaan 12-jäseninen toimitusneuvosto, jonka kutsuu tehtäväänsä oikeusministeriö rikosentorjuntaneuvoston esityksestä. Toimitusneuvostossa ovat edustettuina kriminaalipolitiikan ja rikosentorjunnan käytännön ja tutkimuksen keskeiset tahot. (Kostiainen 2007.)

Julkaisusopimuksessa kuvataan lehden kohderyhmäksi perinteisen kriminaalipolitiikan ja rikosoikeudellisen järjestelmän piirissä toimivat henkilöt sekä ne tahot, jotka kansallisen rikosentorjunta-ohjelman mukaan kytkeytyvät rikosentorjuntaan. Lisäksi kohderyhmään kuuluvat yliopistot, oppilaitokset ja kirjastot. Toimittaja Riikka Kostianen kertoo lehden levikin olevan noin 2500, josta suurin osa toteutuu ilmaisjakelun kautta. Maksullisista tilauksista suurin osa, noin 500 kappaletta, menee poliisihallintoon. Loput alle 150 maksettua tilausta menevät eri tahoille, joiden joukossa on ainakin lakitoimistoja ja turvafirmoja. Pääkohderyhmänä ovat kuntien rikosentorjunnan yhdyshenkilöt, joihin lukeutuu kunnista riippuen esimerkiksi sosiaalityöntekijöitä, nuorisotyöntekijöitä, kuntien lakimiehiä, palopäälliköitä ja riskienhallintaihmissiä. Lisäksi lehteä jaetaan laajasti medialle, kaikille kansanedustajille, yliopistojen oikeustieteellisiin ja yhteiskuntatieteellisiin tiedekuntiin ja isoimpien kaupunkien pääkirjastoihin. Yleisimpiä lukijoiden ammatteja lienevät juristi, poliisi, vanginvartija, sosiaalityöntekijä ja toimittaja. (Kostianinen 2007.)

Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia paikallisesta rikosentorjuntatyöstä. Lehti on ilmestynyt nykyisessä muodossaan vuoden 2001 toukokuusta alkaen. Tätä ennen kriminaalihuollon yhteisenä lehtenä julkaistiin Uusi Kriminaalihuolto- lehteä. (www.haaste.om.fi.) Aineistooni kuuluvat artikkelit olen hakenut vuosilta 2001-2007. Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa, tosin yksi numeroista on kaksoisnumero.

4.2 Tutkimusaineiston täsmentäminen

Haaste- lehdistä välittyy laajasti suomalaisen rikollisuuden keskeiset elementit. Lehdissä käsitellään muun muassa lasten oikeuksia, perheväkivaltaa, rikosten uhreja, rikosten tekijöitä, omaisuusrikollisuutta, vakuutuspetoksia sekä rikollisuuden ehkäisyä esimerkiksi ympäristösuunnittelun ja asuinalueiden yhteisöllisyyden kehittämisen kautta. Aineistooni valitsemani artikkelit käsittelevät rikosten ehkäisemistä ja rikosentekoon johtavia syitä. Olen siten jättänyt esimerkiksi rikosten uhreja käsittelevät artikkelit analyysini ulkopuolelle. Suuri osa artikkeleista keskittyy rikosentekijään ja hänen taustaansa sekä yhteiskunnallisiin tekijöihin, jotka aiheuttavat ongelmia yksilölle. Esimerkiksi syrjäytymisen ja syrjäyttämisen kysymykset ovat vahvasti läsnä. Olen ottanut aineistooni mukaan lisäksi rikosten ehkäisemistä, muun muassa aluesuunnittelua koskevia artikkeleita,

koska ne sisältävät omanlaisensa näkökulman niihin syihin, jotka rikollisuutta saavat aikaan. Tällaisia artikkeleita kuuluu aineistooni yhdeksän kappaletta. Vankilasta vapautuvat kokevat myös monenlaisia ongelmia yhteiskunnan taholta, jotka voivat johtaa rikoksen uusimiseen, mutta vapautumisvaihetta koskevat kirjoitukset rajasin pääasiassa aineistostani pois. Poikkeuksena on yksi artikkeli, joka koskee rikoksenuusijoiden sosiaalista taustaa. Tavoitteenani oli keskittyä siihen, mikä alun perin saa yksilön ajautumaan rikollisen toiminnan pariin. Olen kiinnostunut nimenomaan suomalaisesta rikollisuudesta ja yhteiskunnasta, joten muita maita koskevat artikkelit rajasin aineiston ulkopuolelle. Poikkeuksena on kuitenkin yksi artikkeli, jossa vertaillaan pohjoismaista rikollisuutta, ja Suomelle tyypilliset rikollisuutta aikaansaavat tekijät tuodaan selvästi esiin.

Ensimmäiseksi selasin lehdet läpi ja luin kaikki sellaiset artikkelit, jotka eivät jo otsikon perusteella osoittautuneet tutkimuskysymyksen kannalta ulkopuolisiksi teemoiksi. Pelkän otsikon tai sisällysluettelon lukemiseen turvautuminen ei muutoin ollut mahdollista, koska vain osassa artikkeleista rikollisuuden syiden pohtiminen tai selittäminen näkyi heti otsikosta. Artikkelit, joissa rikollisuuden syyt tai selitykset näkyivät heti otsikossa, olikin helppo valita aineistoon, ja aineistoon kuuluvatkin kaikki tällaiset artikkelit (vrt. Ritala-Koskinen 1993, 50). Muutoin aineiston valintaan liittyy tietynlaista tulkinnanvaraisuutta. Rikollisuuden syitä mainittiin usein ohimennen artikkelin käsitellessä varsinaisesti jotakin toista aihetta.

Aineistooni valikoitui lopulta 72 artikkelia yhteensä 23 eri lehdestä. Yksi lehti on kaksoisnumero ja neljästä lehdestä ei ole yhtään artikkelia. Aiheeni kannalta relevantteja artikkeleita löytyi jokaisesta vuosikerrasta vähintään kolmesta eri numerosta. Käytetyt artikkelit, artikkelien kirjoittajat ja lehtien numerot löytyvät liitteestä 1.

4.3 Teemoittelu ja kvantifiointi

Analyysini lähtökohtana olen käyttänyt teemoittelu. Tämä tarkoittaa tutkimusongelmaa valaisevien teemojen nostamista esiin aineistosta. Teemoittelun kautta on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Ongelmaksi voivat kuitenkin muodostua teemoittain järjestetyt vastauksista irrotetut sitaatit, jotka ovat usein mielenkiintoisia, mutta eivät välttämättä osoita kovin pitkälle menevää analyysia ja johtopäätöksiä. (Eskola ym. 1996, 135-136.) Aineiston tulkintaa ei saakaan jättää lukijalle, vaan se on tehtävä itse. Aineistokatkelmat antavat joka tapauksessa lukijalle

mahdollisuuden arvioida analyysin ja tulkintojen pitävyyttä ja ne ovat esimerkkejä niistä maininnoista, joiden pohjalta tutkija on tulkintojaan tehnyt. (Ritala-Koskinen 1993, 55.)

Mielestäni teemoittelu sopii omaan tutkimusongelmaani ja aineistooni, koska se mahdollistaa erilaisten selitysmallien etsimisen aineistosta ja sen avulla on mahdollista havaita eri teemojen yleisyys aineistossa. Teemat olen muodostanut aineistolähtöisesti, mutta teoreettinen viitekehys toimii hyvin teemoittelun tukena. Teemoja on myös mahdollista verrata erilaisiin vallalla olleisiin rikollisuuden selitysmalleihin.

Teemoittelun tukena käytin yksinkertaista laskemista vähentämään tutkimuksen tekijästä riippuvaa tulkinnanvaraisuutta. Laskeminen pakottaa tutkijan täsmentämään käyttämänsä analyysiyksikön itselleen, toisin sanoen selvittämään mikä on se tapaus jota tutkitaan. Laskeminen myös suuntaa tutkijan huomion pois niistä tapauksista, jotka syystä tai toisesta ovat muodostuneet hänelle erityisen tärkeiksi ja pakottaa huomaamaan sen, etteivät ne välttämättä ole tavallisia tai edes yleisiä. Siten se auttaa välttämään pelkästään sellaisen tiedon käyttämistä, joka tukee tutkijan omia oletuksia. Laskeminen on kuitenkin mielekästä vain silloin, kun syntyvät laskelmat eivät ole yksityisiä vaan olisivat annettujen tulkintasääntöjen pohjalta periaatteessa kenen tahansa tehtävissä. (Silverman 1985, 17, Heiskala 1990, 247.)

Laskemiseen liittyy kuitenkin myös ongelmia ja tulkinnanvaraisuutta, sillä laskelmat ovat luonnollisesti tutkijan konstruktioita. Tarkkoja ohjeita laskemiseen ei toisaalta ole olemassakaan. Aineistosta voidaan laskea esimerkiksi joidenkin sanojen tai termien määrää, mutta tärkeää on huomioida myös konteksti. Pelkästään sanahakuja käyttämällä ei saada luotettavia tuloksia, koska synonyymien, kiertoilmausten ja ironian käyttö mahdollistaa sanojen esiintymisen monessa eri asussa. Paras tapa onkin lukea tekstejä kokonaisuuksina. Laskemalla on kuitenkin mahdollista varmistua siitä, että tutkimuksen tuloksina esitettävät päätelmät eivät perustu vain tutkijan saamaan tuntumaan asioiden tilasta. Laskelmista on sen vuoksi yleensä hyötyä tutkijalle itselleen, vaikka frekvenssejä ei lopullisessa raportissa esitettäisikään. (www.fsd.uta.fi.)

Huomasin itsekin aineistoa analysoidessani laskemisen hyödyn, mutta toisaalta myös sen haasteellisuuden. Kvalitatiivisesta aineistosta ei ole aivan yksinkertaista valita laskemisen kohteita, ja niihin liittyy väkisininkin laskijasta riippuvaa tulkinnanvaraisuutta. Suurimmassa

osassa artikkeleita käsitellään useita eri teemoja, jolloin jokin teema on keskiössä ja muita voidaan mainita vain yhdessä lauseessa. Tämän vuoksi en ole liittännyt tarkkoja lukuja aineiston analyysiin. Laskemisen etuna analyysia tehdessä oli kuitenkin se, että omalle tuntumalle sai vahvistusta tai vastaavasti huomasi omat oletuksensa vääriksi. Pyrin kuitenkin sanallisesti ilmaisemaan teemojen välisiä suhteita.

4.4 Diskurssianalyysi analyysimenetelmänä

Sovelsin aineiston analyysissa osin myös diskurssianalyttista orientaatiota, erityisesti faktuaalistamisstrategioita. Diskurssianalyysia voidaan pitää väljänä teoreettisena ja metodologisena viitekehyksenä, jossa on mahdollista käyttää erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia. Diskurssianalyttisessa tutkimuksessa tukeudutaan konstruktionistiseen näkökulmaan, jolloin kielenkäyttöä ei tarkastella siltana todellisuuteen vaan osana todellisuutta. Tällöin diskurssianalyysi määrittyy sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä. (Jokinen ym. 2004, 9.) Kielen käytöllä ei ainoastaan kuvata maailmaa, vaan merkityksellistetään ja samalla järjestetään, rakennetaan, uusinnetaan ja muunnetaan sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Kieltä käytettäessä siis konstruoidaan eli tehdään merkityksiä kohteille, joista puhutaan tai kirjoitetaan. (Jokinen ym. 2004, 17-18.)

Teksti ja diskurssi määritellään usein hyvin samankaltaisesti. Teksti voi olla puhuttua tai kirjoitettua, kun diskurssilla puolestaan tarkoitetaan kielenkäyttöä. Diskurssin tutkija on siten samalla kielenkäytön tutkija. Diskurssiin liittyvät lisäksi sanat ja rakenteet. Näkökulmasta tai puhujasta riippuen samasta henkilöstä voidaan puhua esimerkiksi potilaana, hakijana, asiakkaana tai itsenäisenä ja omatoimisena selviytyjänä. Sanoja voidaan myös muuttaa, jos diskursseja pyritään muuttamaan. (Tiililä 2007.) Esimerkiksi rikollinen ja syrjäytynyt voivat jossakin diskurssissa tarkoittaa samaa asiaa, mutta näiden sanojen käyttö riippuu siitä, millainen kuva henkilöstä halutaan antaa. Käsitteellä syrjäytynyt on mielestäni yhteiskunnallisesti latautuneempi merkitys kuin rikollisella, koska syrjäytymiseen on usein helpompi liittää yksilöstä riippumattomia ulkoisia tekijöitä. Myös syrjäytyneistä voidaan puhua vaihtoehtoisin käsittein, ja näitä käsitteitä olen aineistoa analysoidessani tarkastellut lähemmin.

Ulla Tiililä (2007) näkeekin diskurssin sisältävän tietynlaisen näkökulman asioihin. Tällä hän ei tarkoita esimerkiksi kansalaisen tai viranomaisen näkökulmaa, vaan laajempaa ymmärrystä. Esimerkkinä hän mainitsee siivoamisen. Siivoamisesta voidaan erottaa ”nipotusdiskurssi” ja ”terveysdiskurssi”. Ensimmäisessä diskursissa siivoaja, yleensä nainen, esitetään hieman naurettavana henkilönä, joka kiusaa muita liiallisella siivousintoilulla. Terveysdiskurssissa siivoaminen puolestaan motivoituu terveyssyistä. Käytetään lääketieteellisiä termejä ja tarkkoja ohjeita. Näin sama asia voidaan ilmaista hyvin erilaisista näkökulmista. Myös rikollisuusdiskurssi voi saada hyvin erilaisia näkökulmia. Rikollisuutta voidaan kuvata esimerkiksi yksilölähtöisesti hakien syytä rikollisuuteen rikoksesta tuomittujen henkilökohtaisista ominaisuuksista. Toinen näkökulma rikollisuusdiskurssille on itseäni kiinnostava yhteiskunnallinen näkökulma, jossa rikollisuuden syytä haetaan laajemmista yhteyksistä.

Tekstien yhteydessä on hyvä miettiä myös sitä, miksi teksti on tuotettu ja miten sitä kulutetaan. Teksti voi syntyä vaikkapa sen vuoksi, että sanomalehdet on julkaistava joka päivä riippumatta siitä, onko uutisia tullut. Tällöin tekstin tavoitteeksi tulee velvollisuuden täyttäminen. Tekstien kuluttamiseen puolestaan vaikuttaa lukijan tai tutkijan aikaisempi tieto sekä se, mitä itse tekstissä on aiemmin lukenut. (Tiililä 2007) Viranomaisjulkaisuilla tuskin on sitä ongelmaa, että tekstiä tulisi tuottaa riippumatta siitä, onko todellista asiaa. Ne pureutuvat kulloinkin ajankohtaisiin asioihin tarpeen mukaan. Haaste-lehden lukijoilla on myös ennakkotietoa lehdessä käsiteltävistä asioista. Kyseenalaistaa sen sijaan voi sen, kuka päättää mikä kulloinkin on ajankohtaista. Tuottavatko viranomaispuheet yhteiskunnallisen keskustelun keskiöön nousevia aiheita, vai toisinpäin?

Diskurssintutkimusta on arvoteltu siitä, että se ei tavoita koko todellisuutta, vaan ainoastaan puhetta todellisuudesta. Tiililä heittää kuitenkin osuvan vastakysymyksen; mitä on todellisuus ja kenen todellisuudesta on kyse? Diskurssianalyysin tulokset kertovat siitä aineistosta, jota tutkitaan. Tulokset voivat saada tukea muista aineistoista, tai olla saamatta. Tekstit luovat oman todellisuutensa, ei oikeaa tai väärää kuvaa jostakin ilmiöstä. Tämä on tärkeää muistaa tutkimusta tehdessä. (Tiililä 2007.) Omassa tutkielmassani tutkin siis Haaste-lehden diskursseja rikollisuuden syistä, mutta en rikollisuuden syytä sinänsä. Tuloksista ei voida päätellä yhteiskunnan tilaa tai kansakunnan yleisiä käsityksiä rikollisuuden syistä, vaan ainoastaan Haaste-lehtien tuottamaa näkökulmaa. Voi toki

kysyä, mitä ideaa tässä on. Yhtenä vastauksena on se, että tekstit sitovat resursseja yhä enemmän. Ei ole yhdentekevää, mitä kirjoitetaan (Tiililä 2007). Jokainen teksti rakentaa aina yhtäaikaisesti sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Kielenkäyttö pitää näitä aspekteja yllä, mutta sillä voidaan myös uudistaa niitä ja muuttaa toisenlaisiksi. (Fairclough 1997, 76.)

Diskurssianalyysin tekemiseen ei voida antaa suoraviivaisia ohjeita. Tulkintojen perusteltavuutta ei ole mahdollista todentaa muutoin, kuin olemalla vuorovaikutuksessa tekstinsä kanssa riittävän paljon ja raportoimalla syntyneet havainnot. Tärkein osa analyysin tekoa onkin juuri työläs tulkintojen kehittäminen aineiston parissa. Käytännössä tämä vaatii useita kymmeniä keskittyneitä luku-, kuuntelu- tai katselukertoja. Tärkein metodinen valmius on halu tunnistaa aineistosta ihmettelyn aiheita, kuten ristiriitaisia jännitteitä, urautumista tai hienosäätöä. (Jokinen ym. 2004, 13.)

4.5 Eettinen pohdinta

Tutkimuksen tekemiseen liittyy aina eettisiä näkökulmia ja etiikalle on ominaista yleisluontoisuus. Yksiselitteisten ratkaisujen puuttuessa tutkimuksen tekijän vastuulle jää pohtia omaan tutkimukseensa liittyviä eettisiä näkökulmia. (Uusitalo 1991, 33.) Tutkimuseettiset pulmat voidaan Mäkelän (1987, 180) mukaan jakaa kahteen pääluokkaan, jotka ovat tiedonhankintaa ja tutkittavien suojaa koskevat normit ja tutkijan vastuu tulosten sovellutuksista. Oman tutkielmani aineisto on vapaasti kaikkien saatavilla, joten sen hankkimiseen ei liittynyt eettisiä ongelmia eikä tutkielmalle ollut tarpeellista hakea tutkimuslupaa. Koska aineisto on valmiiksi olemassa, en ole voinut vahingossakaan vaikuttaa sen muodostumiseen tai syyllistyä suostutteluun. Aineiston säilyttämiseenkin ei tässä tapauksessa liittynyt tietosuojongelmia. Aineistossani esiintyvät kirjoittajat eivät kuitenkaan ole alun perin tarkoittaneet tekstejään tämänkaltaisen tutkimuksen kohteeksi. Sen vuoksi tulee kiinnittää huomiota siihen, miten esittelen kirjoittajia ja heidän tekstejään tutkielmassani. Toiseksi täytyy kiinnittää huomiota niiden henkilöiden asemaan, joita tekstit koskevat. Heitä täytyy kuvata siten, ettei vaikeuta heidän asemaansa.

Sosiaalitutkimus on aina osa yhteiskunnallista keskustelua ja toimintaa. Sen vuoksi on tärkeää miettiä, mistä näkökulmasta tutkija kysymyksensä asettaa. Kysymyksen voi asettaa esimerkiksi valtiollisen suunnittelun, taloudellisen yrityksen tai jonkin väestöryhmän

näkökulmasta. (Mäkelä 1987, 183.) Tässä tutkielmassa tulee voimakkaimmin esiin yhteiskunnallinen näkökulma. Rikoksesta tuomitut ovat kuitenkin väestöryhmänä vahvasti esillä. Aineistossa haetaan selityksiä rikollisuudelle, jolloin esimerkiksi työttömyys tai päihdeongelma rikollisuuden osatekijöinä koskettavat läheisesti rikoksesta tuomittua ihmisryhmää.

Tutkielman raportointiin liittyvät asianmukainen lähdeviitteiden merkitseminen sekä tulosten totuudenmukainen esittäminen. Tuloksia ei saa tarkoituksellisesti kaunistella tai korottaa merkittävämpään asemaan kuin mitä niillä todellisuudessa on. Raportointiin liittyy myös käytettyjen tietojenkeruu- ja analyysimenetelmien julkaiseminen tiedeyhteisön yleisesti edellyttämällä tavalla. (Uusitalo 1991, 32-33.) Raportointiin liittyviä yleisiä vaatimuksia pyrin noudattamaan mahdollisimman huolellisesti.

5. RIKOLLISUUDEN SYITÄ HAASTE- LEHDISSÄ

5.1 Haaste- lehdissä esiintyvät asiantuntijat

Viranomaiskeskusteluun liittyen tarkastelin aluksi artikkeleiden kirjoittajia. Kiinnitin huomiota siihen, millaisessa yhteiskunnallisessa asemassa he ovat ja miten usein tiettyjen henkilöiden tekstit toistuvat. Haaste- lehdissä kirjoittajan tai haastateltavana olevan ammattiasema tuodaan selkeästi esiin joko tekstissä tai artikkelin lopussa erillisenä merkintänä. Toiseksi kiinnostuksen kohteeksi nousee, miten kirjoittajat pyrkivät tiettyä ilmiötä selittämään ja miten ilmiötä heidän mielestään voitaisiin kontrolloida. Tutkimuskysymykseni koskee Haaste-lehden tuottamaa rikolliskuvaa, ja tämä kuva muodostuu luonnollisesti eri kirjoittajien tekstien kautta. Keitä kirjoittajat ovat, mitä käsitteitä he käyttävät teksteissään ja millaisia yhteiskunnallisia selityksiä he antavat syrjäytymiselle?

Artikkeleiden kirjoittajat edustavat laajaa asiantuntijoiden kirjoa, kirjoittajia on yhteensä 38. Lehden toimittaja Riikka Kostiaisen kirjoittamia juttuja on 22, joista 13 on eri alojen ammattilaisten haastatteluja. Myös muutamat muut artikkelit sisältävät haastatteluja tai muutoin useamman henkilön mielipiteiden esille tulon. Siten kaikkiaan yli 50 henkilöä tuovat ajatuksiaan esiin aineistossani.

Yhdeltätoista aineistossani esiintyvältä kirjoittajalta on julkaistu kaksi tai kolme artikkelia, loput ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tuottaneet lehteen yhden artikkelin. Matti Laine, yhteiskunnallisten aineiden yliopettaja Vankeinhoidon koulutuskeskuksessa, on kirjoittanut seitsemän artikkelia. Kaikki Laineen artikkelit, jotka kuuluvat aineistooni, ovat osa hänen Kriminologia- sarjaansa, jota julkaistaan lehden jokaisessa numerossa. Sarjassa hän esittelee pääasiassa kriminologisia teorioita, jotka ovat olleet vallalla eri aikoina. Mielestäni Laineen artikkeleilla on tärkeä merkitys erilaisten teorioiden esiintuojana. Vaikka psykopatialla ei tänä päivänä enää pyritä selittämään rikollisuutta, se on kuitenkin muistutus rikollisuuden vaihtoehtoisista selitysmalleista. Myös Martti Lehti, oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija, erottuu joukosta neljällä artikkelillaan. Neljällä artikkelilla on lisäksi kaksi tai kolme kirjoittajaa.

Suurin osa kirjoittajista on tutkijoita, erikoistutkijoita tai erityisasiantuntijoita. Enemmistö heistä työskentelee oikeustieteen parissa. Lisäksi lääketieteen, tilastotieteen, yhteiskuntatieteen ja kasvatustieteen tutkijat ovat käyttäneet puheenvuoroja. Tutkijoiden lisäksi artikkeleita ovat kirjoittaneet erilaisten projektien ja yhdistysten työntekijät ja koordinaattorit, kaksi Oikeusministeriön neuvottelevaa virkamiestä, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kriminologisen yksikön tutkimusjohtaja, vankimielisairaalan ylilääkäri, Rikosseuraamusalan neuvottelukunnan varapuheenjohtaja, Rikostentorjuntaneuvoston pääsihteeri ja sosionomi. Sosionomi on kirjoittanut projektista, jossa hän työskenteli. Muutoin sosiaalialan työntekijöiden puheenvuoroja ei aineistooni kuulu. Sosiaalityö on silti lehdissä esillä ja sen tarve on hyvin tiedostettu rikollisuuden ja uusintarikollisuuden ehkäisemisessä.

Haaste- lehti jaetaan jokaiselle kansanedustajalle, ja kansanedustajista Ilkka Taipale on lehdessä toimittaja Riikka Kostiaisen haastateltavana. Kostiaisen haastateltavana ovat olleet myös monet muut vaikutusvaltaisessa asemassa olevat henkilöt. Heitä ovat Rikostentorjuntaneuvoston puheenjohtaja, Rikosseuraamusalan neuvottelukunnan puheenjohtaja ja Helsingin hovioikeuden presidentti sekä lakivaliokunnan puheenjohtaja. Lisäksi Kostiaisen on haastatellut monia oman alansa asiantuntijoita, joita ovat kriminologian alalla arvostettu professori Inkeri Anttila, Kriminaalihuoltolaitoksen ylijohtaja, A-klinikkasäätiön puheenjohtaja/professori, arkkipiispa, rovasti, sekä yhteishaastattelussa Tampereen aluekehityspäällikkö, Tampereen aluepoliisipäällikkö, Pirkkalan yläasteen rehtori ja Keravan sosiaali- ja terveysjohtaja. Lisäksi haastateltavana ovat olleet projektivastaava, Helsingin nuorisosiankeskuksen aluepäällikkö, diakoniajohtaja, sekä vankimielisairaalan ylihoitaja ja ylilääkäri/professori.

Kuten edellä olevasta voi huomata, Haaste- lehdissä tietoaan jakaa hyvin moninainen asiantuntijoiden joukko. Asiantuntijoina ovat eri alojen valtion virkamiehet, oikeustieteen edustajat, lääketieteen edustajat, kirkollisiin ammatteihin kuuluvat ja kentällä työskentelevät ammattilaiset. Suuri osa kirjoittajista työskentelee tutkijoina tai johtotehtävissä. Tämän perusteella voi sanoa, että lehdessä käydään keskustelua monen eri tieteenalan puitteissa ja erilaisin painotuksin.

5.2 Sosiologiset selitykset

5.2.1 Syrjäytyminen

Syrjäytyminen on ehdottomasti näkyvin rikollisuuteen liitetty käsite aineistossani. Syrjäytyminen nähdään sekä rikollisuuden syyksi että seuraukseksi, mikä tekee käsitteen käytöstä jonkin verran epämääräistä. Samalla se kuitenkin kuvaa jo aiemmin esiintuomaani keskustelua syrjäytymisen käsitteestä, jolla tarkoitetaan hyvin monenlaisia yksilöllisiä tilanteita, eikä käsitteen käyttöä voidakaan rajata vain tietynlaiseen tilanteeseen kuuluvaksi. Artikkeleissa rikoksenteijät kuvataan hyvinkin yksimielisesti syrjäytyneiksi ja yhteiskunnasta syrjäytyminen nähdään yhdeksi rikollisuutta aikaansaavaksi tekijäksi, mutta myös vankeusrangaistuksen jälkeiseen syrjäytymiseen kiinnitetään paljon huomiota. Analyysissäni olen keskittynyt niihin teksteihin, joissa syrjäytymisen nähdään osaltaan johtavan rikolliseen käyttäytymiseen.

Käsitteen alkuperäistä tarkoitusta tai sen käyttämisen vaikutuksia syrjäytyneiden henkilöiden asemaan ei artikkeleissa pohdita, vaan sitä käytetään tottuneesti ja kyseenalaistamatta. Käsitettä käytetään sekä sellaisenaan että erilaisten määreiden kanssa. Käsitteeseen liitettyjä määreitä ovat yhteiskunnasta syrjäytyneet, sosiaalisesti syrjäytyneet, pitkälle syrjäytyneet, syrjäytyneet väliinputoajat ja ylisukupolvittaisesti syrjäytyneet.

”Nyky-Suomessa miesten henkirikollisuus on pääosin pienen yhteiskunnasta syrjäytyneen ryhmän sisäistä väkivaltaa” (1/2001, tutkija oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.)

”Yksi haasteista on saada ylisukupolvittaisen syrjäytymisen – vankien lapsista tulee vankeja - ketju poikki.” (4/2002, diakoniajohtaja.)

Muutamassa artikkeleissa haetaan liikkumavaraa käsitteen käytölle puhumalla syrjäytymisvaarassa olevista, syrjäytymisuhan alla elävistä, syrjäytymiskehityksestä ja syrjäytymisprosessista. Tällöin ketään ei vielä suoranaisesti leimata syrjäytyneeksi.

”Omille jaloille– hankkeessa pyritään auttamaan ja tukemaan sellaisia talous- ja velkaongelmissa olevia ihmisiä, jotka ovat syrjäytyneet tai elävät syrjäytymisuhan alla ja jäävät muita helpommin julkisen avun ulkopuolelle.

Heillä voi olla päihde- ja rikostaustaa sekä mielenterveys- ja peliongelmia.”
(2/2007, sosionomi)

Tässä lainauksessa kirjoittaja käyttää syrjäytymisen käsitettä, mutta lieventää sitä puhumalla syrjäytymisuhan alla elämisestä syrjäytymisen vaihtoehtona. Tämän tekstiotteen mukaan näillä käsitteillä ei kuitenkaan ole selvää käytännön eroa. Jos elämäntilanne velkoineen ja muine ongelmineen on sama, yksilöä tuskin helpottaa elää syrjäytymisuhan alla syrjäytymisen sijasta. Kyse voi olla siitä, että sosionomi ei halua leimata asiakkaitaan suoralta kädeltä syrjäytyneiksi, mutta tuo ilmi sen tosiasian, että syrjäytymiskehitys on käynnissä ja siihen tulisi puuttua. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että kirjoittaja ei täysin varmasti tunne niitä tekijöitä, jotka täyttävät syrjäytyneen määritelmän. Joka tapauksessa teksti edustaa sitä aineistossa esiintyvää linjaa, jossa syrjäytymisen käsitteellä ei haluta yksioikoisesti leimata ihmisryhmiä.

Syrjäytymiselle vaihtoehtoisina käsitteinä käytetään marginalisoitumisen eri muotoja. Marginalisoitumisesta puhutaan kuitenkin huomattavasti harvemmin kuin syrjäytymisestä, alle kymmenessä artikkelissa käytetään marginalisoitumisen käsitettä. Käsitteenä se ei ehkä ole samalla tavalla yleisesti tunnettu ja hyväksytty kuin syrjäytyminen. Toisaalta marginalisoitumisella kuvataan erityisesti perheitä, vieläpä moniongelmaisia marginalisoituneita perheitä. Tämä puolestaan voisi viitata siihen, että perheitä ei haluta leimata syrjäytyneiksi, jolloin marginaaliin joutuminen nähdään pehmeämmäksi ilmaisuksi. Saman voi katsoa koskevan myös nuoria, heille halutaan antaa vielä mahdollisuus nousta marginaalista leimaamatta kokonaan syrjäytyneiksi.

”Vaikka nuorisorikollisuus kokonaisuutena on pikemminkin vähentynyt kuin yleistynyt, on tekojen määrä tekijää kohti noussut. Tämä kielii siitä, että osa nuorisosta marginalisoituu yhä pahemmin.” (2/2001, oikeustieteen tutkija ja tilastotieteen lehtori)

”Erittäin tärkeänä pidetään sitä, että ilmi tulleita tapauksia ei haudata, vaan että moniongelmaisia perheitä pyritään auttamaan.” (3/2003, neuvotteleva virkamies oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla.)

Rikoksesta tuomittujen kohdalla voi olla enempi itsestään selvää, että kyse on moniongelmaisesta, yhteiskunnasta syrjäytyneestä henkilöstä. Lukija ehkä halutaan myös herättää havaitsemaan rikoksesta tuomitun ahdinko käyttämällä voimakkaampaa ilmaisua. Tuomittujen kohdalla ei ehkä syrjäytymis- käsitteen käyttämistä ja sen leimaavuutta nähdä ongelmaiseksi, koska tuomittu on jo leimattu rikolliseksi ja vangiksi.

Yhdessä artikkeleista Suomen henkirikollisuutta kuvataan sosiaalisesti marginaalistuneemmaksi kuin Ruotsissa ja Norjassa. Artikkelit erosi siten muista artikkeleista, joissa marginalisoitumisella kuvataan suoraan tietyn ihmisryhmän tilaa. Ilmauksella viitataan kuitenkin samaan asiaan kuin muillakin marginalisoitumisen käsitteillä, eli moniongelmaisiin ihmisiin;

”...henkirikollisuutemme yleiskuva on tällä hetkellä sosiaalisesti marginaalistuneempi kuin läntisissä naapurimaissamme – työikäisen passiiviväestön osuus rikososapuolista on meillä Pohjolassa korkein.”
(1/2004, tutkija oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.)

Muina syrjäytyneitä kuvaavina käsitteinä käytetään huono-osaisia, moniongelmaisia, yhteiskunnan laidalla eläviä, ja yhden kerran jopa kurjalistoa. Huono-osaisista ja moniongelmaisista puhuminen oli selvästi yleisempää kuin marginalisoituneista puhuminen. Suuressa osassa artikkeleista käytetään suoraan syrjäytymisen käsitettä, ja sen rinnalla ehkä vaihtelun vuoksi jotakin näistä vaihtoehtoisista käsitteistä. Voidaan käyttää esimerkiksi ilmaisua ”syrjäytyminen ja huono-osaisuus”. Tällöin voisi olettaa, että kirjoittaja tekee jonkinlaisen eron näiden käsitteiden välille, muutenhan pelkästään toisen mainitseminen riittäisi. Kirjoittaja ei kuitenkaan kerro lukijalle, mitä eroa syrjäytyneellä ja huono-osaisella hänen mielestään on.

Syrjäytymiskäsitettä sellaisenaan käyttävät hyvin erilaisissa ammattiasemissa olevat asiantuntijat. Heidä ei siten ole mahdollista erotella pelkästään ammattinsa tai tieteenalansa puolesta. Syrjäytymisestä puhuvat niin tutkijat, lääketieteen edustajat, lakivaliokunnan edustajat, rikosentorjuntaneuvoston edustajat kuin oikeustieteen edustajatkin. Syrjäytymiselle vaihtoehtoisia käsitteitä käyttää niin ikään moninainen joukko asiantuntijoita. Heidän joukossaan on kuitenkin huomattavasti vähemmän tutkijoita. Ehkä syrjäytymiskäsitteen määrittely on tutumpi eri alojen tutkijoille, tai he ovat

tutkijantaustansa myötä rohkeampia käyttämään jyrkkiäkin ilmaisia? Joka tapauksessa kyseinen yhteiskuntatieteellinen käsite näyttää olevan yleisesti käytössä myös muilla aloilla.

Tyypillisin syrjäytyneeksi kuvattu henkilö on keski-ikäinen, alkoholisoitunut työtön ja alhaisen koulutuksen omaava mies. Tällainen mies löytyy myös seuraavasta sitaatista, joskin siinä ilmaistaan laajemmin huolta tietyistä miesryhmistä.

”Kansanedustaja, dosentti Ilkka Taipale kantaa huolta kolmesta prosentista suomalaisia miehiä. Nämä 40 000, pääosin naimatonta tai eronnutta, miestä ovat monin tavoin kaikkein huonoimmassa asemassa. Tähän Taipaleen määrittelemään kurjalistoon kuuluvat mm. kaikki vangit, osa peruskoulun keskeyttäneistä, koulukodeissa olleista, armeijasta karsituista ja sen keskeyttäneistä sekä pitkäaikaistyöttömistä. Ryhmään kuuluu myös suurin osa huumeiden käyttäjistä ja ”umpijuopista”... Taipale arvioi, että jos huono-osaisimpien miesten sosiaalista asemaa nostettaisiin kunnolla, etuina olisivat mm. yhteiskuntarauhan pysyminen, väkivallan väheneminen ja vankiluvun aleneminen.” (2/2005, toimittaja Riikka Kostiainen haastattelee kansanedustajaa.)

Tämä joukko kuvaa siis niitä henkilöitä, jotka lehdissä tyypillisimmin kuvataan syrjäytyneiksi, mutta myös lasten, nuorten ja perheiden syrjäytyminen on teksteissä esillä. Naiset kuuluvat aineiston perusteella syrjäytyneiden joukkoon vain syrjäytyneeksi katsottuun perheeseen kuulumisen kautta. Naiset ovat esillä rikosten uhreina, mutta rikosten tekijöinä heitä ei erikseen mainita. Aina rikollisuuden yhteydessä ei toki puhuta sukupuolesta lainkaan, mutta yleiskuvaksi tulee silti nimenomaan rikoksia tehneiden miesten moniongelmaisuus.

Syrjäytyminen liittyy sellaisenaan rikollisuuteen, joko selittävänä tekijänä, seurauksena tai sekä että. Seuraavaksi tarkastelen syrjäytymiskehityksen ja rikollisuuden eri osa-alueita. Rikolliseen tekoon johtaneet ja rikollista käyttäytymistä ylläpitävät tekijät liittyvät henkilöhistoriaan, persoonallisuuteen, ajattelutapaan, sosiaalisiin sidoksiin ja ihmissuhteisiin. Lisäksi niitä voivat olla koulutuksen puute, päihdeongelma, ongelmanratkaisutaitojen puute tai taipumus väkivaltaiseen käyttäytymiseen, luettelee

Rikosseuraamusvirastossa työskentelevä erityisasiantuntija riski- ja tarvearvioita koskevassa artikkelissaan (4/2002).

5.2.2 ”Miksi Jeppe juo?”

”Miksi Jeppe juo ja miksi Jeppe lyö?” Nämä kysymykset ovat suomalaisen rikostodellisuuden kovia ongelmia, joiden täytyy olla keskiössä kriminaalipolitiikassa” (1/2004, Rikoksantorjuntaneuvoston puheenjohtaja)

Päihteiden väärinkäyttö on suurin yksittäinen syy, joka rikollisuudelle annetaan Haaste-lehdissä. Päihteiden väärinkäytön katsotaan yleensä yksimielisesti olevan osoitus myös jonkinasteisesta yhteiskunnallisesta syrjäytymisestä. Syrjäytymiseen verrattuna päihteiden väärinkäyttö on kuitenkin selvärajaisempi ilmiö, johon liittyy vähemmän tulkinnanvaraisuutta. Päihteiden käyttö ja syrjäytyminen kulkevat joka tapauksessa vahvasti käsi kädessä. Päihteiden väärinkäyttö katsotaan syrjäytymis- ja rikollisuuskehityksen osatekijäksi suuressa osassa artikkeleista, pääpainon ollessa alkoholin humalahakuisessa juomisessa. Koska alkoholilla on vahva asema sekä suomalaisessa kulttuurissa että Suomen rikollisuuskuvassa, liitän alkoholinkäyttöä käsittelevän kappaleen sosiologisia syitä tarkastelemaan lukuun. Päihderiippuvuudelle on kuitenkin toisaalla pyritty löytämään myös biologisia selityksiä.

Alkoholin väärinkäyttö on rikollisuuden kannalta merkittävä ongelma, koska se liittyy erityisesti väkivalta- ja henkirikoksiin ja toisaalta esimerkiksi tuomioiden ankaruutta lisäämällä ei voida kyseisiä rikoksia ehkäistä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija (1/2004) toteaaakin seuraavasti:

”Ensinnäkin suomalainen henkirikollisuus on valtaosin epärationaalista ja impulsiivista; kolmen promillen humalassa keittiöveitsen kanssa toimivat rikososapuolet eivät perusta toimintaansa kovinkaan hienojakoisiin riski-hyötyanalyysiin.”

Alkoholin käyttö tuodaankin esille erityisesti väkivalta- ja henkirikollisuutta käsittelevissä artikkeleissa. Edellisen sitaatin esittänyt kirjoittaja kuvaa Suomen henkirikollisuutta toisessa artikkelissaan näin:

”Nyky-Suomessa miesten henkirikollisuus on pääosin pienen yhteiskunnasta syrjäytyneen ryhmän sisäistä väkivaltaa. Tekijät ja uhrin ovat huonosti koulutettuja, työelämästä syrjäytyneitä alkoholin ja päihteiden väärinkäyttäjiä. Tämän ryhmän henkirikollisuus oli koko 1900-luvun ajan olennaisesti normaaliväestön rikollisuutta korkeampaa ja muodosti suomalaisen väkivallan vakaan kivijalan. Yhteiskunnasta syrjäytyneiden miesten väkivaltaisuuteen vaikuttavat useat tekijät. Yksi on epäilemättä runsas päihteiden käyttö ja nimenomaan alkoholin käytön ja henkirikosten keskinäinen yhteys onkin kiintein.” (1/2001)

Kirjoittaja tuo tässä esille sen tosiasian, että alkoholinkäyttöön liittyy yleensä myös muita vakavia ongelmia. Päihteiden väärinkäyttö voikin olla paitsi ongelmien syy, myös niiden seuraus. Pelkästään päihteiden käytön kuriin saaminen ei poista työllisyys- ja syrjäytymisongelmaa, jolloin yksilön on vaikea päästä takaisin jaloilleen. Myös yhteiskunnan asenteet ja ennakkoluulot vaikeuttavat epäilemättä elämän saamista takaisin raiteilleen, vaikka halua löytyisikin.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija on vertaillut myös suomalaista, ruotsalaista ja norjalaista henkirikollisuutta (1/2004). Kyseisessä artikkelissa hän esittelee mm. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkirikostietokannan karuja tietoja, joiden mukaan vuonna 2002 Suomessa henkirikoksiin syyllistyneistä henkilöistä 77 % oli rikosentekohetkellä humalassa ja 23 % muiden huumaavien aineiden vaikutuksen alaisena. 62 % prosentissa henkirikoksista kaikki osapuolet olivat rikosentekohetkellä humalassa ja 20 prosentissa kaikki osapuolet olivat selviä. On siten selvää, että päihteiden väärinkäytöllä ja rikollisuudella on vahva kytkös, johon ei voida vaikuttaa pelkästään rangaistuksia koventamalla.

Alkoholin kulutuksen lisäksi huumeiden käyttö on lehdissä esillä, joskin selvästi vähemmän kuin alkoholi. Huumeet eivät useimmissa artikkeleissa ole pääteemana, ja toisaalta näiden artikkeleiden lisäksi monissa artikkeleissa puhutaan päihdeongelmasta erittelemättä alkoholin- ja huumeidenkäyttöä tarkemmin. Kriminaalihuoltolaitoksen ylijohtajan mukaan lisääntyvä huumeikauppa aiheuttaa muiden ongelmien lisäksi mm. yhteiskunnallisen ilmapiirin kovenemista (2/2003). Huumeiden käyttö liittyy alkoholia

useammin omaisuusrikoksiin ja huumeiden käyttäjäkunta eroaa keski-ikäisistä työttömistä miehistä. Huumeiden väärinkäytön yhteydessä ollaan huolestuneempia nuorten huumekekeiluista. Poliisiammattikorkeakoulussa työskentelevä tutkija ottaakin kantaa erityisesti nuorten huumeiden käyttöön ja huumekekeiluihin.

”Nuorilla huumeiden kokeilu ja käyttö on seurausta epäonnistumisen kokemusten ja huonon itsetunnon aiheuttamasta syrjäytymiskehityksestä tai elämysten hakemisesta sisäiseen tyhjyyteen...Pitkän huumeuran omaavilla huumeiden käyttö on syy tai selittävä tekijä syrjäytymiskehityksen jatkumiselle ja vaikealle psykososiaaliselle tilanteelle.” (1/2002)

Aivan omanlaisensa näkemyksen huumeongelmaan tuo Nils Christie, kriminologian emeritusprofessori Oslon yliopistosta, jonka ajatuksia lehteen on suomentanut toimittaja Riikka Kostiainen (4/2003). Christie arvostelee tietystä määrin huumeiden täyskieltoa, ja peräänkuuluttaa täyskiellon sijaan huomion keskittämistä yhteiskunnallisesti perustaviin kysymyksiin. Lisäksi hän toteaa, että

”Ensinnäkin on naurettavaa antaa erityisasema jollekin huumeeksi kutsumallemme suhteessa sellaisiin aineisiin kuin alkoholi, nikotiini, kahvi ja tee...Alkoholi on ja tulee olemaan pääongelma meidän maissamme. (Suomi, Ruotsi ja Norja.)...Mutta joku käyttää aina aineita. Heitä täytyy auttaa – mieluiten lopettamaan. Mutta jos he eivät lopeta, heitä täytyy auttaa käyttämään järkevästi...Haittojen vähentämisestä täytyy tulla keskeinen vastaus, ei avuttomasta yrityksestä pitää yllä täyskieltoa...Huumeiden käytöstä voi kehkeytyä suuri onnettomuus yksilölle. Mutta nämä onnettomuudet täytyy punnita vasten niitä onnettomuuksia, joita nykyinen kontrollijärjestelmä luo. Emme voi koskaan voittaa tätä sotaa ja päästä huumeettomaan yhteiskuntaan.”

Emeritusprofessori arvostelee myös yleisesti rikoksia ja rangaistuksia korostavaa yhteiskuntaa, ja katsoo ei-toivotun toiminnan määrittelyä kuuluvan monien eri tahojen intresseihin. Hän muistuttaa myös siitä, että rangaistusjärjestelmällä on keskeinen merkitys siinä, miten arvostamme eri valtioita. Christien mukaan rangaistusvaatimusten koventamisen sijaan olisi tärkeää paneutua aineiden käyttöön johtaneiden olosuhteiden

parantamiseen. Hänellä on siten vahvasti yhteiskunnallinen näkökulma myös huumeiden käyttöön

Huumeongelman hoitoa vaikeuttavat A-klinikkasäätiön toimitusjohtajan mukaan kansalaisten asenteet

”Viranomaisten kanssa asiat siis sujuvat, mutta tällä hetkellä A-klinikkasäätiöllä on monissa kaupungeissa suuria vaikeuksia tavallisten kansalaisten huumehoitoihin suhtautumisen vuoksi. He eivät haluaisi hoitopaikkoja lähellekään asuinpaikkaansa; hoitopalveluja taas pitäisi pystyä tarjoamaan alueilla, joissa huumeidenkäyttäjät elävät.” (3/2004).

Huumeiden käyttämisen monet kansalaiset todennäköisesti näkevät yksilön omana valintana, jolloin seuraukset saavat olla valinnan mukaisia. Tällöin ei kuitenkaan ajatella sitä, että huumeriippuvuuden hoitaminen olisi sekä yksilön että yhteiskunnan etu. Oikeusministeri (3/2007) on sitä mieltä, päihdeongelmat ovat syrjäytymisen keskeinen tuottaja ja ainesosa, ja rikollisuus sen tuote. Samoin hän toteaa alkoholin olevan keskeinen sosiaalisten ongelmien aiheuttaja maassamme ja haittojen määrän riippuvan kulutuksen kokonaismäärästä. Oikeusministerin mukaan kulutusta voidaan tunnetusti ohjata tehokkaimmin hintoja nostamalla ja saatavuutta rajoittamalla. Vuoden 2008 talousarvioon sisältyikin alkoholin hinnankorotus ja myös varovaisia toimia saatavuuden rajoittamiseksi on toteutettu.

Myös A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja on huolissaan vuoden 2004 veroratkaisusta, joka romutti hänen mukaansa jo vähän orastanutta kulttuurista siirtymää miedompiin juomiin, joka olisi ehkä jollain aikavälillä muuttanut humalahakuista juomista. Kun hinnanalennus koski väkeviä juomia, suurkuluttajat ja myös uudet ryhmät eli nuoret suuntautuivat väkeviin, koska nämä ryhmät hakevat parasta hinta-laatusuhdetta. Nyt keinoiksi jäävät valistus, valvonta ja kontrolli, jotka tiedetään melko tehottomiksi tutkimusten perusteella, toimitusjohtaja kertoo. Lisäksi oikeusministeriössä työskentelevä neuvotteleva virkamies ottaa kantaa alkoholipolitiikkaan:

”Alkoholipolitiikassa viime vuosina tapahtuneiden muutosten johdosta päihdeongelmista kärsivä väestönosa on entistä suuremmassa terveys- ja

syrjäytymisriskissä ja alkoholinkulutukseen liittyvät väkivaltarikokset voivat tulevaisuudessa lisääntyä”. (3/3004)

Politiikka ja erityisesti alkoholilainsäädäntö on siten ollut lehdessä esillä useampaan kertaan ja eri henkilöiden toimesta. Tämä on ymmärrettävää ja tärkeää, koska päihteet liittyvät vahvasti erityisesti vakavimpiin rikoksiin maassamme. Myös tilastoja päihteiden käytön ja rikollisuuden yhteyksistä on lehdessä esitetty.

5.2.3 ”Autostereoita ei varasteta Sonyn tehtailta”

Pieni osa artikkeleista pureutuu varkauksien ehkäisemiseen esimerkiksi aluesuunnittelun kautta. Teksteissä tuodaan esiin erilaisia alueellisia hankkeita, joilla rikollisuutta on pyritty paikallisesti vähentämään ja ehkäisemään. Nämä artikkelit antavat osaltaan tietoa niistä tekijöistä, joiden katsotaan edesauttavan rikollista toimintaa, ja huomio kohdistetaan erityisesti yhteisöllisiin tekijöihin. Esimerkiksi kävelykadun kunnon, yleisen siisteyden ja valaistuksen katsotaan vaikuttavan rikollisuuden määrään. Huomiota on kiinnitetty myös alkoholin anniskeluun ja vähittäismyyntiin ja liikennekäyttäytymiseen. Tampereella on esimerkiksi ollut käynnissä hanke ”Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan” (1/2001), jonka puitteissa on luotu uusia pelisääntöjä keskustassa oleskelulle. Hankkeen on katsottu myös toimineen julkisuuden nostaessa ihmisten kokemaa kiinnijäämisriskiä ja rangaistusuhkaa. Lievemmissä rikoksissa rangaistusten pelotevaikutus vaikuttaisikin toimivan paremmin kuin henkirikosten kohdalla.

Yhdessä artikkelissa kerrotaan, että Tampereelle oli tuolloin rakenteilla uusi Muotialan asuinalue, jonka suunnittelussa ja rakentamisessa oli otettu turvallisuus huomioon alusta pitäen ensimmäistä kertaa Suomessa. Alueen kaavoitusarkkitehti kertoo, että alue saadaan turvalliseksi pienillä mutta merkittävillä käytännön ratkaisuilla (1/2003). Väylät ja polut rakennetaan siten, ettei niiden väliin jää pimeitä nurkkia ja syvennyksiä, asunnoista on hyvä näkyvyys lasten leikkipaikoille ja pieniksi yksiköiksi sijoitetuille tunnistetuille autopaikoille. Myös laadukas ja riittävä valaistus luo turvallisuutta pimeään aikaan. Valaistus ja muu suunnittelu maksavat, mutta ilkiä, varkaudet ja pahoinpitelyt ovat rahallisesti ja inhimillisesti kalliimpia vaihtoehtoja. Tampere vaikuttaisikin olevan malliesimerkki kaupungista, jossa rikollisuuden ehkäisemisestä on tehty yhteinen asia ja siihen on panostettu monelta eri taholta.

Erityisesti omaisuusrikollisuus on sidoksissa varkaustilaisuuksiin. Professori Inkeri Anttilan mukaan omaisuusrikollisuuden kasvu näytti sotien jälkeen liittyvän osittain siihen, että tilaisuuksia oli paljon enemmän kuin aikaisemmin (2/2001).

”Kyllähän sosiaalinen tilanne on nyt täysin erilainen kuin ennen toista maailmansotaa. Nykyään on myös yhteisöjen omaisuutta ja alueita, jotka eivät ole kenenkään vastuulla. Silloin tunne siitä, että anastaa, on toisenlainen kuin viedessä jotain tuttavalta... On hyvä tehdä mahdollisimman hankalaksi rikokset, jotka voivat tapahtua päänäpistä. Tietenkin on eri asia, kun kyseessä on ammattimainen rikoksentekijä, mutta jos omaisuuden saaminen on hankalampaa, tämäkin joutuu näkemään enemmän vaivaa.”

Anttila peräänkuuluttaa siten yhteisön vastuuta rikollisuuden ehkäisemisessä ottamatta enempää kantaa itse rikollisiin yksilöihin. Toisaalta hän korostaa myös rikoksen sovittelua ja korvaamista uhrille.

Haaste-lehdistä löytyvät artikkelit autovarkauksien ja matkapuhelinvarkauksien ehkäisemisestä. Vastuuta rikosten ehkäisemisestä siirretään tällöin tavarantoimittajalle. Matkapuhelinvarkauksia koskevassa artikkelissa kiinnitetään huomiota varkaiden ikä- ja sukupuolijakaumaan, autovarkaista sen sijaan ei puhuta. Mielestäni on ymmärrettävää, että artikkeleissa ei korosteta varkaan ominaisuuksia, koska jokainen lukija tietää varastamisen olevan kiellettyä. Tehokkaampaa mahdollisen uhrin kannalta on tällöin kiinnittää huomiota varkauksien ehkäisemiseen. Toki voi miettiä, onko tavarantoimittajaa kohtaan reilua, että hänen täytyy maksaa varkaudenestolaitteista ja vakuutuksista sen vuoksi, että toinen yksilö saattaa vahingoittaa tai varastaa hänen omaisuuttaan.

Matti Laine esittelee Marcus Felsonin ajatuksia artikkelissaan Arkirutiinit ja rikollisuus (2/2003). Felson on Lawrence Cohenin kanssa esittänyt teorian arkirutiinitoimintoihin liittyvästä rikollisuudesta. Laineen artikkelissa yhteiskuntarakenteen muutokset tulevat selvemmin esille kuin aiemmin mainituissa artikkeleissa. Felson on kiinnittänyt huomiota siihen, miten suurkaupunkien sisäinen rakenne voi monella tavalla suosia tai estää rikollisuutta.

”Perinteinen kaupunki koostui erillisistä, usein pienistäkin yhteisöistä. Ihmiset liikkuvat lyhyitä matkoja ja pääosin jalan. Paljolti auton käyttöönoton myötä syntyi metropoli tai Felsonin mukaan erityinen ”metroriutta” (metroreef), suurkaupunkirakenne, jossa ihmiset liikkuvat moottoritietä pitkin työn, kodin ja vapaa-ajan tarpeissa hyvinkin pitkiä matkoja. Pahimmillaan, kuten Los Angelesissa, julkinen liikenne on olematon ja kaikki, jotka haluavat liikkua, tarvitsevat auton. Tällainen rakenne luo sellaiset arkirutiinitoiminnot, jotka lisäävät valtavasti rikollisuuden kolmen ehdon kohtaamista. Autostereoita ei varasteta Sonyn tehtailta vaan eri puolille metroriuttaa pysäköidyistä autoista.”

Felson näkee selvästi kaupunkirakenteen luovan otollisia varkaustilanteita. Toisaalta tässäkin varmasti pätee jossakin määrin ihmisten jakautuminen hyvä- ja huono-osaisiin kansalaisiin. Kaikilla ei ole varaa hankkia omaa autoa ja sen mukanaan tuomaa elämäntyyliä, jolloin varastamisen todennäköisyys kasvaa anomisen tilan syntyessä. (vrt. s. 12-14.)

5.2.4 Työttömyys

Työttömyys on artikkeleissa varsin usein esiintyvä teema. Työttömyys koskettaa niin nuoria, keski-ikäisiä kuin vankilarangaistuksensa suorittaneitakin.

”Suuria ongelmia ovat syvenevä pitkäaikaistyöttömyys sekä erityisesti nuoret, joilla ei ole minkäänlaista kokemusta työelämästä. Ihmiset ajautuvat helposti tilanteeseen, jossa on vaikea säilyttää tunnetta siitä, että elämä on arvokas ja siinä on päämääriä. Näiden ihmisten näkökulmasta katsoen ei ole itse asiassa kovinkaan vaikea ymmärtää, miksi entistä enemmän ryypätään ja käytetään aineita” (3/2004, A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja)

Työttömyyteen liittyikin usein myös muita ongelmia. Useissa artikkeleissa siihen liitetään päihteiden väärinkäyttö. Päihteiden käyttö voidaan nähdä työttömyyden syyksi tai seuraukseksi, riippuen hieman kirjoittajan painotuksista. Suurin osa kirjoittajista ei ota kantaa syy-seuraus-suhteisiin, mutta edellisessä sitaatissa A-klinikkasäätiön

toimitusjohtaja tuo esiin näkökulman, jonka mukaan työttömyys ja sitä seuraava elämän päämäärättömyys johtavat päihdesidonnaiseen elämäntapaan.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija esittelee artikkelissaan suomalaista henkirikollisuutta ja henkirikoksiin syyllistyneiden sosiaalista taustaa tutkimustuloksiin ja niistä saatuihin lukuihin perustuen.

”Työikäisen passiiviväestön (työttömät ja varhaiseläkkeellä olevat) osuus henkirikoksiin syyllistyneistä oli Suomessa 1998-2000 66% ja 2002 65 %.
”(1/2004)

Työllisyystilanteen parantaminen tulisi siten nähdä osaltaan myös rikosentorjuntana. Artikkelit tukevat myös sitä näkemystä, että ihmisen tulee voida kokea tarkoitus ja päämäärä olemassaololleen. Sen sijaan köyhyydestä ei työttömyyden yhteydessä erikseen puhuta. Työttömyyden katsotaan siten johtavan rikolliseen toimintaan pikemminkin päihteiden värittämän elämäntavan myötä kuin työttömyyden mukanaan tuoman köyhyyden vuoksi. Tässä yhteydessä on jälleen syytä muistaa yleisemmin suomalaisen henkirikollisuuden luonne, johon alkoholin suurkulutus liittyy vahvasti. Työttömyys yksin tuskin heikentää kenenkään moraaliala saaden aikaan paatuneen rikollisen, vaan rikokset tehdään päihteiden vaikutuksen alaisena ilman etukäteen tapahtuvaa harkintaa. Työttömyyden katsotaan yleisesti olevan riskitekijä myös syrjäytymiskehityksen kannalta, ja toisinaan työttömyyttä sellaisenaan pidetään yhtenä yhteiskunnasta syrjäytymisen muotona.

5.2.5 Perhetausta ja sosiaalinen pääoma

”Sosiaaliset ongelmat vaikeuttavat sopeutumista yhteiskuntaan ja ovat yhteydessä rikollisuuteen” (3/2006, oikeustieteen lehtori)

Perhetaustaan ja siihen liittyviin kasvatusongelmiin, vanhempien päihdeongelmiin ja perheiden hajoamiseen on kiinnitetty huomiota useissa artikkeleissa joko yksistään tai muun keskustelun sivussa. Keskeisessä asemassa perhetausta tai nuoren sosiaalinen pääoma ovat yhdeksässä artikkelissa. Huomiota kiinnitetään vanhempien kasvatustaitoihin ja perherakenteeseen sekä koulun ja kaveripiirin merkitykseen nuoren elämässä. Usein

esiin tulevat samassa yhteydessä myös nuoren mahdolliset psykososiaaliset ongelmat. Suurin osa kirjoittajista on oikeustieteen tutkijoita.

Rovasti näkee varhaisen puuttumisen lasten ongelmiin keskeisenä rikollisuutta ehkäisevässä työssä. Hänen vankka mielipiteensä on, että

”Sosiaaliin vaikeuksiin pitäisi päästä kiinni jo lastentarhavaiheessa. Pitäisi miettiä, mitä tehdään lapsille, jotka käyttäytyvät vaikeasti ja osoittavat selvästi pahaan oloaan. Ratkaisu yleensä olisi perheen tukeminen eikä lapsen riistäminen perheestä. Jos sama raha kuin nyt annetaan erilaisille laitoksille lapsen huostaan ottamiseksi, annettaisiin sosiaalityöntekijälle käytettäväksi kyllin varhaisessa vaiheessa perheen hyväksi, tulokset olisivat aikamoisia.”
(3/2003)

Kestosuosikkina nuorten perheongelmista puhuttaessa lienevät yleisesti ottaen uusperheet, ja uusperheiden ongelmiin kiinnittävät huomiota myös aineistoni asiantuntijat. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa työskentelevä erikoistutkija on kirjoittanut artikkelin nuorten väkivaltakokemusten ja perhetyypin yhteydestä, mutta artikkelista käy ilmi myös nuorten oma normien vastainen käyttäytyminen (2/2004). Artikkelissa todetaan uusperheissä elävien lasten alkoholinkulutuksen, huumekekeilujen ja oman rikollisen toiminnan olevan huomattavasti yleisempää kuin ydinperheiden lapsilla. Yhtenä tulkintana ongelmaan kirjoittaja näkee sen, että uusperheen nuorille annetaan tavallista enemmän vapauksia ja itsenäisyyttä päättää ajankäytöstään ikään kuin palkkioksi uusien perheenjäsenten sietämisestä. Yksi tapa minimoida ristiriitojen puhkeamista on tällöin sallia lasten viettää enemmän aikaa kodin ulkopuolella ja katsoa läpi sormien heidän mahdollisia rikkomuksiaan. Uusiin perheenjäseniin sopeutuminen voi ylipäätään johtaa merkittäviin ristiriitoihin, mikä voi vaikuttaa huoltajien kykyyn kontrolloida lastensa ajankäyttöä. Lisäksi uusperheiden lapsiluku on usein keskimääräistä suurempi.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijan mukaan merkittävimmäksi riskiksi rikoskäyttäytymisen kannalta nousee vanhempien puutteellinen tuki. Tuen tulisi hänen mukaansa ilmetä kiinnostuksena, kannustamisena ja konkreettisena osallistumisena nuoren elämässä. Vanhempien tuen lisäksi perherakenteella ja perheen taloudellisella tilanteella on vaikutusta. Myös opettajien heikko kontrolli koulussa ja nuorten heikko luottamus toisia

ihmisiä kohtaan lisäävät rikoskäyttäytymisen riskiä tilastollisesti merkittävästi. Kirjoittaja nostaa esiin myös lapsen yksilölliset geneettiset ominaisuudet. Esimerkiksi taipumus aggressiivisuuteen vaikuttaa siihen, miten nuori onnistuu vastaanottamaan tarjottua tukea ja rakentamaan ja kartuttamaan sosiaalista pääomaansa. (1/2006)

Erityisesti vankilakierteeseen joutuneilla on Rikosseuraamusvirastossa työskentelevän erikoissuunnittelijan mukaan vaikea sosiaalinen tausta.

”Vankilakierteeseen jääneistä joka kolmannella varhaislapsuus on ollut vaikea. Ensikertalaisista vastaava tausta on vain joka viidennellä. Ongelmataustana on arviossa pidetty m. vanhempien kyvyttömyyttä huoltajuuteen, joka usein johtaa vanhempien tahdosta riippumattomaan lapsen huostaanottoon. Ongelmataustaksi on kirjattu myös lasten toistuva pahoinpitely ja heitteillejätön eri muodot, jotka liittyvät vähintään toisen mutta usein myös molempien vanhempien alkoholismiin ja viime vuosina myös enenevästi vanhempien huumeiden käyttöön.” (3/2004)

Kyseisen erikoissuunnittelijan mukaan onkin selvää, että vankilaan päätyvien henkilöiden sosiaalinen tausta poikkeaa erityisen merkittävästi valtaväestöstämme niin koulutuksen kuin lapsuuden turvallisuudenkin suhteen. Lisäksi vankilakierteeseen jääneistä joka neljännellä sidokset muihin ihmisiin ovat riittaiset tai olemattomat.

Muutamassa artikkelissa huoli kohdistuu ylisukupolvittaiseen syrjäytymiseen. Oikeusministeri esimerkiksi on huolissaan syrjäytymisen sosiaalisesta periytyvyydestä, jolla hän tarkoittaa syrjäytyneiden vanhempien lapsilla olevan suuri riski moniongelmaisuuteen (3/2007)

5.3 Lääketieteelliset ja psykologiset syyt – ”Vaahteramäen Eemeli vankilaan?”

Rikollisuuden lääketieteelliset tai psykologiset syyt tulivat selvästi esiin seitsemässä artikkelissa. Näillä artikkeleilla on kaikkiaan viisi eri kirjoittajaa, jotka ovat kiinnittäneet huomiota lääketieteellisiin seikkoihin etsittäessä rikollisuuden johtavia syitä. Lisäksi kaksi artikkelia kuuluu Matti Laineen Kriminologia- sarjaan, jossa esitellään erilaisia vallalla olleita kriminologisia teorioita aikojen saatossa. Siten vain viidessä artikkelissa haetaan

selityksiä nykytilanteelle. Matti Laine esittelee evoluutiokriminologian liittyviä teorioita (1/2005) sekä kysymyksiä kriminologian piirissä kiinnostusta herättäneestä psykopatiasta (2/2004). Artikkeleiden kirjoittajista kaksi edustaa lääketiedettä.

Otsikon ilmaisu on lainaus vankimielisairaalan ylilääkärin artikkelista, jossa hän esittelee ADHD:n vaikutuksia epäsosiaaliselle kehitykselle.

”Ulkomaisten tutkimusten valossa se (ADHD) näyttää kymmenkertaistavan vankilaan joutumisen riskin. ADHD altistaa epäsosiaaliselle kehitykselle ja sen ydinoireet ovat aikuisiässä merkittävästi näkyvissä ainakin 60 prosentilla niistä, joilla ne ilmenevät lapsuudessa... ADHD:stä kärsiville kehittyy aikuisiässä tavallista useammin eräitä muita psykiatrisia häiriöitä kuten eräitä persoonallisuushäiriöitä, ahdistuneisuushäiriöitä, depressiota, kaksisuuntaista mielialahäiriötä (maanisdepressiivisyyttä), riippuvuuksia ja psykooseja... ADHD näyttää liittyvän erityisesti nuoruusiässä alkavaan syrjäytymiseen.” (3/2005)

Myös lakivaliokunnan puheenjohtaja, jota toimitaja Riikka Kostiainen haastattelee (4/2003), toteaa ADHD- oireyhtymän olevan hyvin keskeinen tekijä varsinkin poikien syrjäytymisprosessissa, hänenkin mukaansa nämä pojat päätyvät 10-kertaisella todennäköisyydellä vankilaan.

Vankimielisairaalan ylilääkäri puhuu ADHD:n vaikutuksista myös toisessa artikkelissa, jossa hän on toimittaja Riikka Kostiaisen haastateltavana (4/2003). Ylilääkäri peräänkuuluttaa erityisesti tarkkaavaisuushäiriön varhaista toteamista.

”Alkaa näyttää siltä, että hyvin suuri osa vangeista, ehkä jopa puolet, on alun perin kärsinyt diagnosoimatta jääneestä lapsuusiän tarkkaavaisuus- ja käytöshäiriöstä, ADHD:sta. Suomessa se assosioituu voimakkaasti ns. kakkostyyppin alkoholismiin. Häiriö voi johtaa vakaviin mielenterveyshäiriöihin, asosiaaliseen persoonallisuuteen ja huumeriippuvuuteen.”

Ylilääkärin mukaan häiriö olisi löydettävissä viimeistään koulun alaluokilla, koska se on jo silloin olemassa. Vankiloiden tilanteeseen ilmiön toteaminen ja hoitaminen ajoissa vaikuttavat 20 vuoden viiveellä.

”ADHD:n lääkehoidon ja psykososiaalisen hoidon vaikuttavuudesta on seuranta lasten ja nuorten osalta, ja siinä tulokset ovat tavattoman hyviä. Näyttää siltä, että se vähentää merkittävästi narkomanisoitumisen ja kaikenlaisen syrjäytymisen riskiä.” (2/2003)

Oikeusministeri on Vankimielisairaalan ylilääkärin tavoin huolestunut ADHD:n hoitamisen nykytilanteesta, ja toivoisi nopeampaa puuttumista ja kunnon hoitoa tilanteeseen. (3/2007.)

Lääketieteen tohtori (2/2001) kuvaa mielenterveysongelmiin suhtautumisen jännitteitä seuraavasti:

”Yhtäältä rikollisen kehityksen taustalla tiedetään olevan sellaisia elämänkulkuja, jotka myös lisäävät riskiä psyykkisiin häiriöihin. Toisaalta on pyritty välttämään leimaamista ja siksi välttämään mielenterveyden ongelmien diagnosoimista.” (2/2001)

Hänen mukaansa eri maissa tehtyjen tutkimusten tulokset käytöshäiriöistä vaihtelevat suuresti. Joka tapauksessa mitä paremmin yleiset mielenterveyspalvelut on järjestetty, sitä vähemmän oikeuslaitos joutuu ”poimimaan” esimerkiksi skitsofreniaa sairastavia, jotka eivät ole vielä hoidon piirissä. Lääketieteen tohtori toteaa nuorten rikollisten häiriöiden painottuvan enemmän käytöshäiriöihin, luonnehäiriöihin ja päihdeongelmiin sellaisissa maissa, joissa perusterveydenhuollonpalvelut on järjestetty hyvin. Kuitenkin masennus, tarkkaavaisuushäiriöt ja ennestään tunnistamattomat oppimisvaikeudet ovat näissäkin maissa nuorilla vangeilla tavallisia.

Lasten ja nuorten neurokognitiivisiin häiriöihin kiinnittää huomiota myös Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija. Hänen mukaansa aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että vakavan rikosuran varhaiset riskitekijät kuten erilaiset neurokognitiiviset häiriöt ovat huomattavasti yleisempiä poikien kuin tyttöjen keskuudessa. (2/2007.) Oikeustieteen

tutkija esittelee myös tuloksia, joiden mukaan muiden tekijöiden ohella lapsen käytös- ja hyperkineettiset ongelmat sekä masennus- tai psykosomaattiset oireet ennustivat rikollisuutta. Hän toteaa lisäksi, että

”Erityisesti monia rikoksia tehneet kärsivät monenlaisista psykososiaalisista ongelmista, kun taas satunnaisen rikostelun voidaan ajatella kuuluvan melko normaaliin nuoruuteen.” (3/2006)

Lääketiedettä sivunneissa artikkeleissa huolta on kannettu erityisesti varhaisesta puuttumisesta ja hoidon saamisesta. Artikkeleiden mukaan vankilaan ajautuu henkilöitä, jotka voisivat elää hyvinkin erilaista elämää, jos heidän tarkkaavaisuushäiriönsä tai muu psykososiaalinen ongelmansa olisi havaittu ja hoidettu jo kouluaikana. Viimeistään vankilassa hoitoa tulisi olla mahdollista saada, mutta hoitotulokset eivät välttämättä enää siinä vaiheessa ole yhtä hyviä. Myös yhteiskunnan kannalta olisi huomattavasti taloudellisempaa hoitaa ongelmat ajoissa.

Vaikka esimerkiksi ADHD ei selitä kokonaan ja tyhjentävästi yksilön rikollista käyttäytymistä, voi se artikkeleiden mukaan olla hyvinkin oleellinen osatekijä. Jos tällaista sairautta ei diagnosoida ja hoideta ajoissa, se johtaa yksilöiden eriarvoisiin mahdollisuuksiin suoriutua elämästään yleisesti hyväksytyjen normien edellyttämällä tavalla. Jo varhain lapsi voidaan leimata hankalaksi tai mahdottomaksi tapaukseksi, eikä tilanne helpota ajan kuluessa. Lopulta yksilö päätyy vankilaan, ja vankilasta vapautuvan tilanne yhteiskunnassa on hankaloitunut entisestään. Lääketieteellisiä tekijöitä olisi varmasti hyvä nostaa enemmänkin keskustelun kohteeksi. Ongelmana voi kuitenkin olla se, että yhteiskunnassamme korostetaan voimakkaasti yksilön omaa vastuuta ja valinnan vapautta. Jos yhä useamman vangin todettaisiin kärsivän erilaisista psyykkisistä häiriöistä, katsottaisiinko kyseessä olevan ”pään silittely” ja rikollisen oman vastuun poistaminen? Jo mielentilatutkimukset vaikuttaisivat yleisen keskustelun perusteella olevan joillekin kansalaisille liikaa. Kuvitellaan, että niillä yritetään vain saada tuomio lievemmäksi ja pakoillaan yksilön omaa vastuuta. Tämänkin vuoksi sairauksien diagnosointi mahdollisimman varhain lapsuudessa olisi ensiarvoisen tärkeää, joskin ongelmana toisaalta on lapsen leimaaminen diagnoosin kautta.

5.4 Voittajat ja häviäjät

Tähän lukuun kulminoituu periaatteessa kaikki edelliset teemat. Työttömyys, päihteiden väärinkäyttö, perhesuhteiden hajoaminen, rikostilaisuudet, psyykkisten sairauksien tunnistaminen ja hoito sekä näihin liittyvä syrjäytyminen voidaan kaikki nähdä ainakin jossakin määrin yhteiskunnan kahtiajakautumisesta johtuvana. Hyväosaisilla menee entistäkin paremmin ja yhteiskunnallisessa kehityksessä sivuun jääneillä menee entistä huonommin. Vaikka kyse on aina jossakin määrin myös yksilöllisistä valinnoista, ei yhteiskunnassa harjoitetun politiikan merkitystä pidä pyyhkiä pois ja siirtää kokonaisvastuuta yksilöille.

Selkeimmin yhteiskunnallisia syitä rikollisuudelle ja yksilöiden ongelmille haetaan niissä artikkeleissa, joissa huomio kohdistetaan yhteiskuntakehitykseen. Kansalaisten jakautuminen hyväosaisiin ja huono-osaisiin on niissä erityisen tarkasti tiedostettu ja tuotu esiin. Erityisesti nuorten kohdalla ilmastaan huolta siitä, että huono-osaisten joukko voi yhä huonommin. A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja on huolissaan siitä, että yhteiskunnassa on tällä hetkellä paljon sellaisia mekanismeja, jotka syrjäyttävät osan kansalaisista (3/2004);

”Yhteiskunta on aika tyly niille, jotka eivät voi hyödyllisyyttään osoittaa”.

Selkeimmin yhteiskunnan kahtiajakautumiseen ottaa kantaa lehden päätoimittaja pääkirjoituksessaan (4/2006), jossa hän kirjoittaa eksklusiosta ja inklusiosta käyttäen myös polarisoitumisen käsitettä.

”Sosiaalinen eksklusio sulkee yksilöitä ja ryhmiä pois yhteiskunnan jokapäiväisestä elämästä monenlaisen kertautuvan deprivaaation kautta. Tällaisena se on kollektiivinen ilmiö, joka perustuu lisääntyvään eriarvoisuuteen ja turvattomuuteen, ja nämä johtuvat uusliberalistiseen yhteiskuntaan siirtymisen aiheuttamista rakenteellisista ja sosiaalisista muutoksista... Esimerkiksi nuorisotutkimukset osoittavat, että vähemmän rikolliset nuoret ovat entistäkin vähemmän rikollisia ja rikollisemmat puolestaan vielä rikollisempia: väestö polarisoituu. Silloin on entistäkin vähemmän henkilöitä, jotka voivat toimia välittäjinä ääriryhmien – hyvien ja pahojen – välillä. Ihmiset jakautuvat entistä selvemmin voittajiin ja häviäjiin.”

Päätoimittajan mukaan nykyinen rikosoikeuskehitys tuottaa eksklusiota, eli ulossulkemista, koska sosiaaliturvan toimenpiteitä painotetaan aiempaa vähemmän ja rikosoikeuden toimenpiteitä aiempaa enemmän. Hän katsookin postmodernin yhteiskunnan kriminaalipolitiikan olevan populistinen turvallisuushanke, ei enää rationaalinen hyvinvointihanke.

Erikoistutkija Stakesista puolestaan näkee kulutusyhteiskunnan ajavan yksilöitä erilaisten elämysten hakemiseen, muun muassa huumekeiluihin. Hänen artikkelinsa käsittelee huumeiden käyttöä 1990-luvun Suomessa.

”Suomessa tapahtunut muutos heijasti monessa kehittyneessä maassa todettua trendiä, jonka taustalta voidaan löytää myös yleisempiä yhteiskunnallisia tekijöitä. Myöhäismodernissa kulttuurimurroksessa huumeet saivat uusia sosiaalisia merkityksiä sekä mielihyvän, huvittelun ja bailaamisen että helpotuksen ja ahdistuksen vähentämisen tuottajina... Ja toisaalta kilpailua ja markkinoita korostava yhteiskuntakehitys lisääntyvine valikoinnin ja ulossulkemisen mekanismeineen oli omiaan vahvistamaan huumeiden käytön ja sosiaalisen syrjäytymisen välisiä yhteyksiä.” (1/2002)

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija puolestaan hakee selityksiä väkivalta-aaltoihin muun muassa nopean yhteiskunnallisen muutoksen synnyttämistä paineista ja turhautumisesta, kyseiseen murrokseen usein liittyvästä vanhojen arvojen romahtamisesta ja sitä seuraavasta arvonihilismistä. Lisäksi hänen mukaansa tarvitaan yleensä viranomaiskontrollin ja väestön keskinäisen käyttäytymisvalvonnan osittainen lamaantuminen. (1/2001)

Oikeustieteen tutkija ja tilastotieteen lehtori ottavat keskustelun kohteeksi nuorisorikollisuuden. Heidän mukaansa olisi outoa, jos yhteiskunnan kahtiajakautuminen ei näkyisi myös nuorisorikollisuudessa.

”Yleisemminkin vaikeudet kasautuvat yhä pienemmälle ryhmälle. Kriminaalipolitiikan kohtalonkysymys onkin, miten yhden väestöosan syrjäytyminen ja syrjäyttäminen voidaan estää.” (2/2001).

Oikeusministeriön lainsäädäntöneuvos puolestaan sanoo seuraavaa:

”Myös tämän päivän hyvinvointiyhteiskunnassa tarvitaan ennen muuta sosiaalista oikeudenmukaisuutta lisääviä toimia muun muassa estämään yhteiskunnan jakautumista toisaalta hyvin toimeentuleviin ja toisaalta yhteiskunnasta syrjäytyviin pitkäaikaistyöttömiin.” (4/2006)

Yhteiskunnan kahtiajakautuminen on hyvin tiedostettu kirjoittajien keskuudessa, ja moni kantaakin siitä huolta. Suoranaisestä kahtiajakautumisesta ei kovinkaan moni kirjoittaja puhu, mutta tekstiyhteydessä huoli tulee ilmi. Myös esimerkiksi syrjäytymisen käsite sinällään viittaa jo tietynasteiseen yhteiskunnan jakautumiseen hyvä- ja huono-osaisiin kansalaisiin. Polarisaatio on tulevaisuudessa varmasti yhä todellisempi ilmiö, johon täytyy kiinnittää huomiota. Kun omillaan pärjäämisen ja työn kautta hankittavan hyvinvoinnin merkitystä korostetaan, hankaloituu työmarkkinoiden ulkopuolelle jäävien yksilöiden tilanne entisestään.

6. FAKTUAALISTAMISSTRATEGIAT HAASTE- LEHDISSÄ

Koska diskurssianalyysi mahdollistaa erilaisten menetelmällisten sovellusten hyödyntämisen, käytän analyysin apuna Kirsi Juhilan (2004, 152) viranomaispuheesta tunnistamia faktuaalistamisstrategioita oman aineistoni analysoinnissa. Juhila määrittelee faktuaalistamisstrategiat ”sellaisiksi vakuuttelun muodoiksi, joita käyttämällä jonkun tiedon totuusarvosta tulee niin suuri, että kyseinen versio vaikuttaa itsestään selvältä ja ainoalta oikealta. Sanotulla ja totuudella ei näytä olevan eroa vaan asiat saadaan näyttämään kiistattomilta tosiasioilta.” Samalla on kyse myös vallankäytöstä, koska vetoaminen ainoisiin ja oikeisiin faktoihin on vallankäyttöä niin tieteessä kuin arkipäivän elämässäkin (Juhila 2004, 153.) Juhila (2004, 54) käytti kaksiosaista tutkimustehtävää, jolloin hän toisaalta tutki millaisia asiantiloja ja tapahtumia faktuaalistavia strategioita viranomaiset käyttävät puheessaan ja toisaalta mitä asiantiloja ja tapahtumia näillä strategioilla faktuaalistetaan ja millaisin ideologisin seurauksin. Itse olen esitellyt edellisessä luvussa teemoittelun kautta niitä asiantiloja, joita strategioilla faktuaalistetaan.

Faktuaalistamisstrategiat Juhila muodosti omassa tutkimuksessaan analysoimalla 37:ää tiedon faktuaalisuusarvoltaan voimakasta tekstikohtaa. Hän keskittyi tekstikohtien yhtäläisyyksiin olettaen, ettei jokainen kohta olisi erityislaatuinen. Lopputulokseksi hän sai viisi erilaista faktuaalistamisstrategiaa, joista yksikään ei palaudu vain yhteen tekstikohtaan tai yhden puhujan puheeseen. Juhilan löytämät strategiat olivat

- 1.) Itse todettuun vetoava strategia (vetoaminen puhujan itsensä läsnäoloon)
- 2.) Vaihtoehdottomuusstrategia (asiat mahdollista ja järkevää hoitaa vain yhdellä tavalla)
- 3.) Kvantifioiva strategia (asiantilojen ja tapahtumien kvantifioiminen)
- 4.) Sosiaalisiin normeihin tukeutuva strategia (tukeutuminen yleisesti jaettuihin sosiaalisiin normeihin)
- 5.) Asiantuntijuusstrategia (erityistietämykseen perustuva vakuuttaminen)

Olen hyödyntänyt Juhilan muodostamia strategioita mahdollisuuksien mukaan ja valikoinut niistä käyttöni oman aineistoni kannalta keskeisimmät. Valittuani analyysin kohteeksi tulevat artikkelit luin ne läpi useaan kertaan, jolloin tiettyjä piirteitä alkoi nousta esiin. Faktuaalistamisstrategiat olen valikoinut kiinnittämällä huomiota erityisesti niihin keinoihin, joilla rikollisuutta pyritään kuvaamaan ja selittämään. Tämän jälkeen tutkin kyseisiä tekstikohtia tarkemmin ja muodostin niiden perusteella faktuaalistamisstrategioita.

Koska olen käyttänyt analyysissäni myös teemoittelua ja aineistooni kuuluu yli 70 artikkelia, pyrin tiivistämään faktuaalistamisstrategioiden lukumäärän mahdollisimman pieneen. Samaan tekstiotteeseen voi sisältyä useitakin strategioita, mutta selvyyden vuoksi keskityn tekstikohtia käsitellessäni kulloinkin käsittelyn alla olevaan faktuaalistamisstrategiaan. (Juhila 2004, 157.) Omasta aineistostani tunnistamani faktuaalistamisstrategiat ovat seuraavat:

- 1.) Asiantuntijuusstrategia
- 2.) Itse todettuun vetoava strategia
- 3.) Kvantifioiva strategia

Nämä ovat niitä strategioita, jotka lehdissä selkeästi esiintyvät. Kirsi Juhilan tutkimuksessa aineisto koostui neljästä teemahaastattelusta, joista hän muodosti viisi erilaista faktuaalistamisstrategiaa. Hän siis muodosti strategiat tekstikohtien perusteella, jolloin yksi haastattelu sisälsi useita erilaisia faktuaalistamisstrategioita. (Juhila 2004, 156). Myös yksi artikkeli voi sisältää useita erilaisia faktuaalistamisstrategioita. Tämän vuoksi olisi ollut melko mahdoton tehtävä tarkastella jokaista artikkelia ja niiden kaikkia mahdollisia faktuaalistamisstrategioita. Olenkin valinnut tarkemman analyysin kohteeksi niitä artikkeleita, joiden tekstikohtia olen lainannut jo edellisessä luvussa. Niissä ovat kattavasti edustettuina eri alojen asiantuntijat ja ne edustavat tutkimusongelman kannalta keskeisiä kysymyksiä. Näin olen mielestäni saanut artikkeleissa käytetyt faktuaalistamisstrategiat riittävän kattavasti analysoitua.

Faktuaalistamisstrategioiden ideana on tutkia tekstikohtia, mutta lausekontekstilla on myös merkitystä. Yksittäisiä sanoja laskemalla ei päästä käsiksi faktuaalistamisstrategioihin, koska samoilla lauseilla, ilmaisuilla ja sanoilla voi olla eri merkitys eri konteksteissa. (Juhila 2004, 155.) Tämän vuoksi olen huomionut artikkelit kokonaisuudessaan ja pyrkinyt etsimään mahdollisia lähdeviitteitä laajemmasta kontekstista kuin pelkästään analyysin kohteena olevasta tekstikohdasta.

6.1 Asiantuntijuusstrategia

Asiantuntemukseen tukeutuvassa faktuaalistamisessa on kyse johonkin erityistietämykseen perustuvasta vakuuttamisesta (Juhila 2004, 178). Tähän strategiaan lasken kuuluvaksi

tutkimuksiin ja erilaisiin ohjelmiin perustuvan tiedon sekä yleisesti viranomaisilta saadun tiedon. Viranomaisten sanomisia pidetään yleensä luotettavina, koska ne perustuvat erityiseen asiantuntemukseen ja tulevat tietyistä yhteiskunnallisista asemista (Juhila 2004, 155). Haaste- lehdessä on paljon artikkeleita, joissa kuvaillaan joko artikkelin kirjoittajan tai jonkun toisen tekemiä tutkimuksia tai vaihtoehtoisesti virallisia ohjelmia.

Asiantuntijatietoon pohjautuvissa artikkeleissa ei yleensä oteta kantaa siihen, miten totuudenmukaisena kirjoittaja pitää asiantuntijoiden lausuntoja tai tutkimustuloksia, mutta tietojen esittäminen asiantuntijapuheeseen perustuen antaa tekstille uskottavuutta. Erityisesti silloin, kun tieto on joko artikkelin kirjoittajan tai jonkun toisen tekemään tutkimukseen perustuvaa, on sanomisille olemassa vahvat perusteet. Olen jakanut asiantuntijuusstrategiaan kuuluvat tekstit kirjoittajan oman toiminnan ulkopuolisiin asiantuntijoihin ja kirjoittajan itsensä asiantuntemukseen vetoaviin. (Juhila 2004, 178.) Itse todetusta strategiasta kirjoittajan omaan asiantuntemukseen vetoava strategia eroaa siten, että olen katsonut asiantuntijastrategiaan kuuluviksi kirjoittajan omiin tutkimuksiin perustuvat tekstikohdat. Itse todettuun strategiaan kuuluvat puolestaan epävirallisemmat, itse koettuun, nähtyyn tai kuultuun tietoon perustuvat tekstikohdat.

Ensimmäisessä otteessa kirjoittajat käyttävät perusteluna muiden tutkijoiden aiempia tutkimuksia, mutta toteavat omien tutkimustulostensa antavan vielä selvempää näyttöä nuorison jakautumisesta hyvä- ja huono-osaisiin. Tekstissä vedotaan siten sekä omaan että muiden asiantuntemukseen ja perustellaan näkemyksiä tutkimustuloksilla.

OTE 1

”Yleinen suuntaus näyttääkin olevan se, että yhä pienempi osa nuorista tekee yhä enemmän rikoksia. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa, mutta näin selkeää näyttöä polarisaatiosta ei ole ennen ollut”
(2/2001, tutkija oikeustieteellisestä tiedekunnasta ja tilastotieteen lehtori)

Artikkelin tiedot voivat perustua myös useampaan kuin yhteen aiempaan tutkimukseen. Tällaisessa artikkelissa aikaisemmin tuotettu tieto voi näyttäytyä yleisesti hyväksyttynä tietona. Tekstissä ei korosteta aiempia tutkimuksia, vaan teokset joihin artikkeli perustuu, löytyvät artikkelin lopusta. Lähdeviitteitä ei siten ole varsinaiseen tekstiin merkitty lainkaan. Sen vuoksi lukijalle välittyy helposti käsitys, että artikkelissa mainitut asiat ovat

yleisesti tiedostettuja ja hyväksytyjä tosiasioita. Lukijan on myös vaikeaa alkaa selvittämään tietojen alkuperää, koska lopuksi on lueteltu useampia lähteitä, joihin artikkelin tiedot ”pääosin” perustuvat. Helpoimmaksi vaihtoehdoksi jää tällöin luottaa kirjoittajan asiantuntijuuteen. Seuraava ote on esimerkki tällaisesta tekstistä.

OTE 2

Nyky-Suomessa miesten henkirikollisuus on pääosin pienen yhteiskunnasta syrjäytyneen ryhmän sisäistä väkivaltaa. Tekijät ja uhrit ovat huonosti koulutettuja, työelämästä syrjäytyneistä alkoholin ja päihteiden väärinkäyttäjiä. ... Yhteiskunnasta syrjäytyneiden miesten väkivaltaisuuteen vaikuttavat useat tekijät. Yksi on epäilemättä runsas päihteiden käyttö ja nimenomaan alkoholin käytön ja henkirikosten keskinäinen yhteys on kiintein. (1/2001, tutkija oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.)

Seuraava ote liittyy tekstiin, jossa kirjoittaja on haastatellut eri alojen asiantuntijoita ja kertoo haastatteluiden kautta saamiaan tietoja. Artikkelin sinänsä ei siten ole haastattelumuotoinen. Kyse on asiantuntijoiden mielipiteistä ja uskomuksista, jotka eivät välttämättä liity tutkittuun tietoon. Artikkelin on kirjoitettu siten, että aina ei voi olla varma onko kyseessä kirjoittajan vai haastateltujen mielipiteet, mutta kokonaisuudessaan artikkeli perustuu muilta asiantuntijoilta saatuihin käsityksiin.

OTE 3

Useiden eri ammattikuntien edustajien mielestä huumeiden käyttäjien ja syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten määrään ei voida vaikuttaa poliisin tai sosiaali- ja terveystoimen viranomaisten toimenpiteillä, vaikka näillä pystytään lievittämään huumeiden käytöstä aiheutuvia haittoja...Viranomaisten pitävät ammattikunnasta riippuen oheisrikollisuutta, näköalattomuutta, moniongelmaisuuksia ja vanhemmuuden puutetta kaikkein huolestuttavimpana huumeiden käyttöön liittyvänä tekijänä. (1/2002, tutkija Poliisiammattikorkeakoulussa)

Edellisessä sitaatissa Poliisiammattikorkeakoulun tutkija perustaa tekstinsä vahvasti muiden asiantuntijoiden tietoon. Hän myöntää avoimesti, että poliisin tai sosiaali- ja terveystoimen toimenpiteillä ei voida vaikuttaa syrjäytymisvaarassa olevien ja

huumeiden käyttäjien määrään. Kirjoittajan mukaan useiden ammattikuntien edustajat ovat samaa mieltä. Hän viittaa useisiin eri ammattikuntiin, eikä esimerkiksi vain poliisien näkemyksiin, mikä antaa tekstille uskottavuutta. Toisaalta kirjoittaja ei mainitse täsmällisesti minkään tietyn ammattikunnan edustajaa, jolloin vastaväitteitä on vaikea esittää, mutta täsmällinen ja perusteltu tieto jää puuttumaan. Kirjoittaja antaa kuitenkin esimerkkejä niistä tekijöistä, jotka eri ammattikuntien edustajien mukaan ovat liittyvät huumeiden käyttöön.

Aineistoon kuuluu runsaasti artikkeleita, joissa vedotaan ns. yleisesti hyväksytyyn tietoon. Tällaiselle tiedolle ei anneta erityisiä perusteita tai haeta tukea tutkimustuloksista. Niissä ei tukeuduta varsinaisesti omaan asiantuntemukseen.

OTE 4

”Yhtäältä rikollisen kehityksen taustalla tiedetään olevan sellaisia elämäntilanteita, jotka myös lisäävät riskiä psyykkisiin häiriöihin. Toisaalta on pyritty välttämään leimaamista ja siksi välttämään mielenterveyden ongelmien diagnosoimista.” (2/2001, lääketieteen tohtori)

Edellisen otteen tekstikohdassa ei kerrota kuka tietää rikollisen kehityksen taustalla olevan elämäntilanteita, jotka lisäävät riskiä psyykkisiin häiriöihin eikä sitä, ketkä leimaamista ovat pyrkineet välttämään. Artikkelin aluksi puhutaan muiden maiden kokemuksista, joihin kirjoittaja mahdollisesti viittaa lainauksessa. Sitä ei kuitenkaan kerrota, perustuuko tieto muissa maissa tehtyihin tieteellisiin tutkimuksiin.

Asiantuntijuusstrategia on tyypillisin faktuaalistamisstrategia Haaste- lehdissä. Tätä tuskin voi pitää yllättävänä, koska lehti perustuu asiantuntijoiden puheenvuoroihin ja suurin osa kirjoittajista on tutkijoita tai muuten korkeasti koulutettuja henkilöitä. Tällöin on odotettavaa, että artikkelit perustuvat tutkimuksiin tai muihin virallisiin tietoihin. Raja itse todettuun vetoavan strategian kanssa on kuitenkin häilyvä, koska kirjoittajat eivät useinkaan kerro täsmällisesti tietojensa alkuperää. Yleisesti hyväksytyyn tietoon vetoaminen onkin tyypillistä. Koska kyse on kuitenkin asiantuntijakeskustelusta, voi tietojen olettaa perustuvan vuosien varrella kertyneeseen tietoon, joka perustuu tutkittuihin faktoihin. Tosiasiat ovat kirjoittajilla ennestään olemassa, ja jotta ne voitaisiin jakaa muillekin, ei voitane vaatia kaikkien lähteiden kirjaamista ylös akateemisten vaatimusten

mukaisesti. Joka tapauksessa lukija voi miettiä, onko totuutena esitetylle tiedolle olemassa todellisia, tutkittuja perusteita.

6.2 Itse todettuun vetoava strategia

Itse todettuun vetoavaan strategiaan kuuluvassa puheessa kuvataan tietyssä ajassa ja paikassa tapahtuvia asiantiloja, jotka puhuja on aidosti havainnoiden nähnyt ja kuullut. Vakuuttavuus perustuu tällöin siihen, että lukija ei voi epäillä esitettyjen asianteilojen totuudenmukaisuutta, koska ei ole ollut itse paikalla niitä toteamassa. (Juhila 2004, 158.)

OTE 5

...Muutenkin vapautuvat vangit olisivat korkealla, jos pitäisi nimetä sosiaalipoliittinen aukko kohta, jota ei ole hoidettu hyvinvointiyhteiskunnan edellyttämällä tasolla. Tukijärjestelmän puutteista tulee minulle kentältä jatkuvasti tietoa. Yksi haaveista on saada ylisukupolvittaisen syrjäytymisen - vankien lapsista tulee vankeja - ketju poikki. Syrjäytymisen kehityskulkujen ymmärtämiseen vaaditaan ihmisen oman tarinan kuulemista. Siksikin yritämme vaalia kunnioittavan kohtaamisen ideaa ja rohkaista tarinan esittämiseen – ja käymme niitä linnassakin kuuntelemassa. (4/2002, haastateltavana diakoniajohtaja)

Otteesta käyvät ilmi haastateltavan itse nähdyt ja kuullut kokemukset suoraan vangeilta, sekä kentän muilta toimijoilta saatu suora tieto. Hän, tai he, ovat todella käyneet vankilassa kuuntelemassa yksilöiden elämäntilanteita ja tietävät mistä puhuvat. Tällaiseen tietoon on vaikea antaa vastaväitteitä, jos ei itse ole tehnyt vastaavaa. Me- muotoinen puhe toimii myös tehokkaasti faktuaalistamisen perusteena. Haastateltava kertoo vierailleensa vankilassa ja siten tuntevansa vankien tarinat ja toisaalta myös kentällä toimivat asiantuntijat. (Juhila 2004, 160.) Vankien suoraa kuuntelemista haastateltava käyttääkin voimakkaana argumenttina sanojensa tueksi. Samalla se tuo vankien elämäntilanteita lähemmäs kuulijaa; vankilassa tuomiotaan suorittavilla todella on oma yksilöllinen elämäntilanteensa moninaisine ongelmineen. Ihmisiltä itseltään kuullut näkemykset voivatkin olla keskeisiä elementtejä itse todettuun vedottaessa (Juhila 2004, 160). Myös ”linna” sanan käyttäminen antaa vaikutelman siitä, vankilaympäristö on haastateltavalle

tuttu. Lisäksi hän vetoaa sosiaalipolitiikkaan ja hyvinvointiyhteiskuntaan, joita yleisesti pidetään vaalimisen arvoisina.

OTE 6

”Suuria ongelmia ovat syvenevä pitkäaikaistyöttömyys sekä erityisesti nuoret, joilla ei ole minkäänlaista kokemusta työelämästä. Ihmiset ajautuvat helposti tilanteeseen, jossa on vaikea säilyttää tunnetta siitä, että elämä on arvokas ja siinä on päämääriä. Näiden ihmisten näkökulmasta katsoen ei ole itse asiassa kovinkaan vaikea ymmärtää, miksi entistä enemmän ryypätään ja käytetään aineita” (3/2004, haastateltavana A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja)

A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja ei perustele näkemyksiään tutkimustuloksiin perustuvalla tiedolla. Tekstistä voi olettaa, että hän on nähnyt riittävän läheltä pitkäaikaistyöttömiä, joiden elämä on luisunut päämäärättömään tilanteeseen. Haastateltava kykenee katsomaan asioita näiden ihmisten näkökulmasta, koska hän on nähnyt, millaiset olosuhteet ajavat yksilöä päihteiden väärinkäyttöön. Hän myös vetoaa näkemiensä ihmisten kokemaan ahdinkoon ja hakee ymmärrystä apua tarvitseville sitä kautta. Molemmille itse todettuun perustuville otteille on luonteenomaista ongelmien tarkastelu nimenomaan ongelmaisten omasta näkökulmasta. Ne eroavat suuresta osasta muita artikkeleita, joissa huoli pohjimmiltaan kohdistuu ”normaaliväestön” hyvinvointiin.

Itse todettuun vetoava strategia on selvästi harvinaisin aineistossani. Jokin tekstikohta voi vaikuttaa hyvinkin tällaiselta, mutta asiayhteydestä käy kuitenkin ilmi, että kyseessä on kirjoittajan näkemyksen mukaan yleisesti hyväksytty tai aiempiin tutkimuksiin pohjautuva tieto. Raja voi olla myös häilyvä, koska kirjoittajat eivät usein merkitse lähteitään selkeästi tekstiinsä. Todennäköinen syy itse todettuun vetoavan strategian vähäiseen käyttämiseen on kirjoittajien ammattiasema. Johtotehtävissä työskentelevät virkamiehet tai tutkijat eivät näe yksilöiden ahdinkoa samalla tavalla kuin heidän kanssaan päivittäin tekemisissä olevat kentän työntekijät. Kirjoittajista vain murto-osa on kentällä työskenteleviä ammattilaisia.

6.3 Kvantifioiva strategia

Kvantifioivassa strategiassa faktuaalistaminen perustuu asiantilojen ja tapahtumien matemaattiseen esittämiseen. Erityisesti täsmälliset luvut nostavat tiedon totuusarvoa, mutta myös suuntaa-antava määrällistäminen voi lisätä argumentoinnin vakuuttavuutta. Kvantifioinnin ei tarvitse perustua numeeriseen esittämiseen, vaan määriä, osuuksia ja suhteita voidaan kuvata myös sanallisilla ilmaisuilla. Määrällistävää argumentointia tarkasteltaessa on keskeistä kiinnittää huomiota siihen, mitä ja miten missäkin tilanteessa kvantifioidaan. (Potter ym. 1991, 337-339 Juhilan 2004, 168 mukaan.)

Erityisen täsmällisiä ja vakuuttavia ovat virallisista tilastoista saatavat luvut. Niiden toden mukaisuutta on vaikea kiistää ja ne ovat sen vuoksi erittäin voimakkaita argumentteja tekstissä. Täsmälliset luvut liittyivät aineistossani poikkeuksetta rikostilastoihin. Ne ovat kaikkien saatavilla ja näin ollen myös tarkastettavissa. Rikoksia on myös mahdollista laskea täsmällisesti, toisin kuin useimpia muita sosiaalisen elämän ilmiöitä. Täsmälliset luvut toimivat lukijaa herättävinä. Kun faktat asetetaan selvästi näkyville, ne jäävät myös mieleen.

OTE 7

”Työikäisen passiiviväestön (työttömät ja varhaiseläkkeellä olevat) osuus henkirikoksiin syyllistyneistä oli Suomessa 1998-2000 66% ja 2002 65 %.
”(1/2004, oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija)

OTE 8

”Suomessa henkirikoksiin syyllistyneistä henkilöistä 77 % oli rikoshetkellä humalassa ja 23 % muiden huumaavien aineiden vaikutuksen alaisena. Rikoksittain laskien 62 %:ssa henkirikoksista kaikki osapuolet olivat humalassa ja 20 % kaikki osapuolet olivat selviä” (1/2004, tutkija oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.)

Nämä luvut on helppo ottaa annettuna totuutena. Myös seuraavassa otteessa käytetään prosenttiosuutta ja täsmällistä lukua, mutta kyseiset luvut ovat kuitenkin edellisiä esimerkkejä huolettomammin esitettyjä. ”Kurjalistoon” tuskin kuuluu tasan 40 000 miestä, vaikka luvun edessä ei käytetä mitään suuntaa antavaa määrettä. Lisäksi haastateltu

luettelee tähän joukkoon kuuluvaksi hyvin erilaisia henkilöitä. Lukijaa voikin jäädä mietityttämään lukujen todellinen arvo ja tapa, jolla luvut on laskettu. Kurjalisto käsitteenä on kuitenkin ainutlaatuinen tässä aineistossa, ja herättää varmasti erilaisia tunteita lukijoissa. Luvuilla kansanedustaja haluaa tuoda esiin sen, miten suurta osaa kansalaisista ”kurjuus” kohtaa, ja tässä tehtävässä lukumäärät ovatkin hyödyllisiä.

OTE 9

”Kansanedustaja, dosentti Ilkka Taipale kantaa huolta kolmesta prosentista suomalaisia miehiä. Nämä 40 000, pääosin naimatonta tai eronnutta, miestä ovat monin tavoin kaikkein huonoimmassa asemassa. Tähän Taipaleen määrittelemään kurjalistoon kuuluvat mm. kaikki vangit, osa peruskoulun keskeyttäneistä, koulukodeissa olleista, armeijasta karsituista ja sen keskeyttäneistä sekä pitkäaikaistyöttömistä. Ryhmään kuuluu myös suurin osa huumeiden käyttäjistä ja ”umpijuopista”... Taipale arvioi, että jos huono-osaisimpien miesten sosiaalista asemaa nostettaisiin kunnolla, etuina olisivat mm. yhteiskuntarauhan pysyminen, väkivallan väheneminen ja vankiluvun aleneminen.” (2/2005, toimittaja Riikka Kostianen haastattelee kansanedustajaa.)

Kansanedustajalla on tekstin perusteella vahva näkemys siitä, mitkä tekijät rikollisuutta aiheuttavat. Hän ei myöskään pelkää leimata esimerkiksi koulukodeissa olleita ja armeijasta karsittuja kurjalistoon kuuluviksi potentiaalisiksi rikollisiksi. Haastateltavan aseman huomioon ottaen on toki toivottavaa, että näiden ihmisryhmien asemaan todella kiinnitettäisiin huomiota ja pyrittäisiin parantamaan heidän tilannettaan. Tekstistä tulee lisäksi esiin sama ilmiö kuin monien muidenkin puheista, eli kurjaliston aseman parantaminen hyödyttäisi viime kädessä parempiosaisia yhteiskuntarauhan säilymisen kautta.

Seuraavassa sitaatissa ei käytetä täsmällisiä lukuja lainkaan, vaan luotetaan osuuksiin. Tekstissä on vertailtu rikoksenuusijoita ja ensikertalaisia, joten osuudet kertovat näiden kahden ryhmän keskinäisistä suhteista.

OTE 10

”Vankilakierteeseen jääneistä joka kolmannella varhaislapsuus on ollut vaikea. Ensikertalaisista vastaava tausta on vain joka viidennellä. Ongelmataustana on arviossa pidetty m. vanhempien kyvyttömyyttä huoltajuuteen, joka usein johtaa vanhempien tahdosta riippumattomaan lapsen huostaanottoon. Ongelmataustaksi on kirjattu myös lasten toistuva pahoinpitely ja heitteillejätön eri muodot, jotka liittyvät vähintään toisen mutta usein myös molempien vanhempien alkoholismiin ja viime vuosina myös enenevästi vanhempien huumeiden käyttöön.” (3/2004 Rikosseuraamusvirastossa työskentelevän erikoissuunnittelija)

Tekstissä käytetään kvantifiointia myös sanallisin ilmaisin. Tällaisia ovat toistuva, vähintään toinen mutta usein myös molemmat, sekä enenevä. Tämä teksti vaikuttaa hyvin asiantuntevalta, vaikka siinä ei käytetä täsmällisiä lukuja. Osuuksien käyttäminen voikin olla etu, kolmannes ja viidennes ovat riittävän tarkkoja lukuja jotta kirjoittajan sanoma tulee selväksi, mutta ne eivät väitä että esimerkiksi tasan 13 vankilakierteeseen jääneestä olisi kärsinyt vaikeasta varhaislapsuudesta. Lapsuuden vaikeus on suhteellista, eikä sitä olisi oikein mahdollistakaan ilmaista täsmällisiä lukuina ja prosentteina. Liialliseen tarkkuuteen pyrkiminen voisi tässä tapauksessa saada lukijan epäileväksi, jolloin kvantifiointi ei enää toimitakaan yhtä tehokkaana argumenttina.

Seuraavissa otteissa ei käytetä lainkaan lukuja tai tarkkoja osuuksia, vaan luotetaan ainoastaan sanalliseen ilmaisuun.

OTE 11

”Vaikka nuorisorikollisuus kokonaisuutena on pikemminkin vähentynyt kuin yleistynyt, on tekojen määrä tekijää kohti noussut. Tämä kielii siitä, että osa nuorisosta marginalisoituu yhä pahemmin.” (2/2001, oikeustieteen tutkija ja tilastotieteen lehtori)

OTE 12

”...henkirikollisuutemme yleiskuva on tällä hetkellä sosiaalisesti marginaalistuneempi kuin läntisissä naapurimaissamme – työikäisen

passiiviväestön osuus rikosapuolista on meillä Pohjolassa korkein.”
(1/2004, tutkija oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.)

Teksteissä käytetyt määrälliset argumentit ovat selvästi epämääräisempiä kuin aiemmissa sitaateissa, vaikka nämäkin varmasti perustuvat tarkempiin tilastotietoihin. Kirjoittajat eivät todennäköisesti ole katsoneet tarkkojen lukujen lisäävän tiedon vakuuttavuutta. Vaikutus on kuitenkin samankaltainen kuin otteessa 10, eli sanalliset ilmaukset ovat riittävän tarkkoja kuvaamaan kirjoittajan tarkoittamia asiantiloja.

Faktuaalistamisstrategioista yleisimmin käytetty oli siis odotetusti asiantuntijuusstrategia, jossa tieto perustuu omiin tai toisten tekemiin tutkimuksiin. Toiseksi yleisin oli kvantifioiva strategia, joka mahdollistaa täsmällisten tai suuntaa-antavien lukujen käyttämisen argumenttien vakuutena. Asiantuntijat vetosivat vähiten itse todettuun strategiaan. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että suurin osa aineistossani esiintyvistä asiantuntijoista työskentelee johtotehtävissä tai tutkijoina, jolloin heidän on vaikeaa nähdä omin silmin yksilöiden kohtaamia ongelmia. Tämä onkin yksi mielenkiintoinen havainto, joka faktuaalistamistrategioiden kautta tuli esiin. Pitäisikö kentällä toimivien asiantuntijoiden tuoda voimakkaammin esille havaitsemiaan epäkohtia? Faktuaalistamisstrategiat tukivat myös käsitystä Haaste-lehdistä asiantuntija-aineistona. Kirjoittajilla on vankan tietämyksensä lisäksi tutkimukseen perustuvaa tietoa käytettävissään.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassani olen selvittänyt kriminaalihuollon asiantuntijoiden näkemyksiä rikollisuuden syistä tai osatekijöistä. Aineistoni perusteella suomalaisen kriminaalipolitiikan vaikuttajilla on monipuolinen näkemys rikollisuudesta ja sen kytköksistä, eikä esimerkiksi ankarampia rangaistuksia nähdä ratkaisuna rikollisuuden ehkäisemiselle. Haaste-lehdet osoittautuivat siten monipuoliseksi aineistoksi, jossa monen eri alan asiantuntijat tuovat ajatuksiaan esiin ja jossa rikollisuuden selitysmallit ovat laajasti edustettuina, joskin ne pohjimmiltaan palaavat sosiologisiin selityksiin. Aineisto ja teoreettinen viitekehys täydensivät siten toisiaan. Biologisen selitysmallin edustajia ei aineistosta tosin löytynyt, mikä lienee ymmärrettävää. Rikollisuutta kallonmuodon perusteella selittävä tutkija tuskin saisi nykypäivänä kannatusta löydöilleen.

Erityisesti syrjäytymisen käsite oli aineistossa vahvasti läsnä ja se liittyi useimpiin rikollisuuden osasyiksi katsottuihin tekijöihin tavalla tai toisella. Käsitteelle on tyypillistä tietynlainen epämääräisyys, ja se voidaankin nähdä sekä rikollisuuden syynä että seurauksena. Syrjäytymisen erilaisine vivahteineen voisi ajatella toimivan kehyksenä koko rikollisuusdiskurssille, koska rikollisuus sinänsä katsotaan yleensä jo yhdeksi syrjäytymisen muodoksi.

Tyypillisimpänä syynä rikollisuuden pariin ajautumiselle esitettiin päihdeongelmaa, erityisesti alkoholin väärinkäyttöä. Syrjäytymisen tapaan päihteiden käyttö voidaan nähdä sekä rikollisuuden syynä että seurauksena. Alkoholiongelmosta kärsivät pääasiassa keski-ikäiset, työttömät ja alhaisen koulutuksen omaavat miehet. Alkoholi liittyy erityisesti väkivalta- ja henkirikoksiin, jotka tehdään ryyppyporukan sisällä ilman etukäteistä harkintaa. Suomalaisen kriminaalipolitiikan isänäkin pidetty Veli Verkko esitti jo 1930- ja 1940-luvuilla näkemyksen, jonka mukaan maamme korkea henkirikollisuus selittyy suomalaisella kansanluonteella. Kansanluonne on periytyvä ominaisuus ja kansanluonteellemme on ominaista huono viinapää, mikä aiheuttaa harkitsematonta väkivaltaa ja henkirikoksia. Veli Verkko näki henkirikollisuuden ”normaalina” kansallisena ominaisuutena, ja häntä voitaisiinkin pitää jonkinlaisena kollektiivisen biologismin edustajana. Myöhemmin Verkon ajatuksia kritisoitiin voimakkaasti. Uskottiin, että kyse oli pikemminkin tottumattomuudesta alkoholinkäyttöön. 1980-luvulla palattiin kuitenkin takaisin ”Suomalaisen viinapään” käsitteeseen, tällä kertaa tosin kulttuurisena

tekijänä. Joka tapauksessa maamme rikollisuuteen liittyy yhä vahvasti alkoholin väärinkäyttö.(Laine 1991, 97-98.)

Huumeiden käyttäminen puolestaan on tyypillisempää nuorten keskuudessa, eikä sen yhteys rikollisuuteen ole yhtä selkeä kuin alkoholin. Tiedetään kuitenkin, että huumeiden käyttäminen johtaa alkoholisidonnaisista rikoksista poiketen yleisimmin omaisuusrikoksiin. Kirjoittajien näkökulma huumeita käyttäviin nuoriin on optimistisempi kuin alkoholisoituneisiin keski-ikäisiin miehiin. Nuorten kohdalla pyritään välttämään leimaamista ja etsitään ratkaisua huumekekeilujen hillitsemiseen. Huumeiden käyttö nähdäänkin usein nuoren hätähuudoksi, kun muilla elämän osa-alueilla on ongelmia. Huumausaineet voidaan kuitenkin katsoa myös keinoksi saavuttaa tietynlainen juhlimisen värittämä elämäntapa yhteiskunnan arvojen moninaistuessa. Tämä näkökulma on kuitenkin esillä vain muutamassa artikkelissa. Kaiken kaikkiaan huumeet ovat selkeästi vähemmän esillä kuin alkoholi, joka liittyy hyvin suureen osaan artikkeleista.

Päihteiden käyttö voidaan katsoa yksilön omaksi valinnaksi, mutta sen taustalta on löydettävissä myös yhteiskunnallisia selityksiä. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys voi johtaa alkoholin suurkulutukseen, mikä puolestaan voi johtaa rikolliseen tekoon. Työttömyys onkin yksi keskeinen teema Haaste-lehdissä, ja se mainitaan usein sekä rikosta edeltävänä elämäntilanteena että vankilasta vapautuvan ongelmana. Osa vangeista ei ole koskaan tehnyt palkkatyötä. Tässäkään ei toki voida nähdä asiaa niin suoraviivaiseksi, että työttömyys aiheuttaisi rikollisuutta. Työttömyyden taustalla voivat kuitenkin olla esimerkiksi lapsuudesta lähtöisin olevat psykososiaaliset ongelmat, jotka osaltaan lisäävät impulsiivisen käyttäytymisen riskiä.

Vanhempien kasvatusongelmat ja perheiden hajoaminen ovat olleet yleisen keskustelun kestoaiheita jo pidempään, ja Haaste-lehtien asiantuntijat tukevat käsitystä perheen sisäisten ongelmien vaikutuksesta nuorten rikollisuuteen. Rovasti toivoo enemmän varoja lapsiperheiden sosiaalityölle ja vanhempien tukemiselle varhaisessa vaiheessa ja kasvatustieteilijä katsoo rikoskäyttäytymisen merkittävimmäksi riskiksi vanhempien puutteellisen tuen. Tutkimusten mukaan suurella osalla vankilakierteeseen jääneistä onkin ollut vaikea varhaislapsuus. Uusperheiden kohdalla on löydettävissä yksityiskohtaisia näkemyksiä siitä, miksi kyseinen perhemuoto on riskitekijä. Mielestäni tämä on tervetullutta usein yleisluontoiseen keskusteluun uusperheiden ongelmista. Esille tuodaan

esimerkiksi uusperheiden perheenjäsenten väliset ristiriidat, joita pyritään helpottamaan sallimalla lapsille vapauksia ja itsenäisyyttä päättää omasta ajankäytöstään.

Myös lääketieteelliset ja psykologiset syyt saavat huomiota aineistossa. Erityisesti ADHD nähdään ongelmalliseksi. Ylivilkkaus olisi diagnosoitavissa jo alakouluikässä, mutta diagnoosi jää usein tekemättä. ADHD kymmenkertaistaa riskin joutua vankilaan. Tämä onkin sellainen yksittäinen tekijä, johon tulisi todella puuttua nykyistä tiukemmin. Vaikka diagnoosi voi johtaa leimautumiseen, oikea lääkehoito voisi säästää yksilön vahingolliselta elämäntavalta. Samalla se olisi tehokas keino ehkäistä rikollisuutta. ADHD:n yhteyttä rikollisuuteen voitaisiin tutkia enemmänkin, tai ainakin nostaa jo olemassa olevat tutkimustulokset selkeästi esille ja kaikkien tietoisuuteen.

Yhteiskunnan polarisoituminen eli jakautuminen kahtia liittyy mielestäni kaikkiin edellä mainittuihin rikollisuuden osatekijöihin. Kun hyväosaisilla menee entistä paremmin, kuinka paljon heitä kiinnostaa huono-osaisten yhä syvempi ahdinko? Herääkö kiinnostus vasta sitten, kun oma Audi varastetaan? Silloinkin mielessä ovat todennäköisesti entistä ankarammat rangaistukset rikollisille, eikä rikollisuuteen liittyvistä laajemmista kytköksistä olla kiinnostuneita. Kaikille ei jaeta samoja kortteja edes Suomessa, jota olemme tottuneet pitämään hyvinvointivaltiona. Kun elämä varhaislapsuudesta lähtien on karikoita täynnä, on yksilöllä aika vähän mahdollisuuksia vaikuttaa siihen. Ylisukupolvittainen syrjäytyminen onkin ongelma, johon asiantuntijat ovat onneksi kiinnittäneet huomiota.

Haaste- lehdissä käyty rikollisuusdiskurssi on hyvin yhteiskuntakeskeisesti painottunut, vaikka lääketieteellisiäkin syitä esitetään rikollisuuden osatekijöinä. Yhdestäkään artikkelista ei edes rivien välistä voi saada sellaista tulkintaa, jossa kirjoittaja katsoisi rikollisen toiminnan olevan pelkästään yksilön omasta valinnasta kiinni. Kirjoittajat käyttävätkin usein yksilön valinnan varaa lieventäviä ilmaisuja, kuten ”vankilakierteeseen jäänyt”, ”vankilaan päätyvä” tai ”rikolliseen elämäntapaan ajautunut”. Toisaalta rikollisia ei myöskään suoranaisesti ”pajata”. Vaikka rikollisuuden syyt nähdään moninaisina ja usein jo lapsuudesta lähtöisin olevina tai muutoin yhteiskunnasta ulossulkemisena, ei rikollista elämäntapaa pyritä oikeuttamaan. Rikos vaatii aina tekijältään päätöksen ja toiminnan.

Artikkeleista välittyy näkemys rikollisuudesta meidän kaikkien asiana. Kehotetaan sulkemaan auton ovet, jotta rikostilaisuudet vähenisivät ja ollaan huolestuneita yhteiskunnan jakautumisesta hyväosaisiin ja huono-osaisiin kansalaisiin. Tässä näkyikin mielestäni hyvin lehden asiapitoisuus ja asiantuntijoiden puheenvuorot, lukijalle ei tarvitse kertoa, että on väärin varastaa tai tehdä henkirikos, koska tämä on itsestään selvää. Sen sijaan huomio voidaan kohdistaa niihin asioihin, joilla rikollisuutta on mahdollista ehkäistä. Rikollisuuden syiden etsimistä ei mielestäni tarvitse ymmärtää siten, että pyritään tekemään yksilön rikos ymmärrettäväksi tai oikeutetuksi, koska hänellä on ollut vaikea lapsuus tai psyykinen sairaus. Sen sijaan syitä on hyvä tehdä näkyviksi, jotta rikollisuutta voitaisiin ehkäistä pyrkimällä parantamaan esimerkiksi työllisyystilannetta ja tukemalla paremmin lapsiperheitä. Samalla ilman muuta säästettäisiin myös yksilöitä ja heidän läheisiään rikollisen elämäntavan mukanaan tuomilta ongelmilta.

Pääasiassa voisi sanoa, että kirjoittajat eivät väitä tietyn näkökulman olevan ainoa oikea rikollisuuden selittäjä, vaan rikollisuuden moni-ilmeisyys on hyvin tiedostettu. Esimerkiksi ADHD voidaan katsoa voimakkaaksi rikollisuuden riskitekijäksi, mutta silti sen yksinään ei katsota ajavan yksilöä rikollisuuden pariin. Lääketieteellisesti painottuneissakin artikkeleissa yhteiskunnalliset tekijät ovat vahvasti läsnä ja yhteiskunnan vastuuta havaita ja hoitaa sairaudet ajoissa peräänkuulutetaan. Vaikka kirjoittajat tiedostavat ja tuovat esiin rikollisuuden ja sen syiden moni-ilmeisyyden, he saattavat ilmaista asiansa siten, että muunlaiselle tulkinnalle ei jätetä sijaa. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että suurin osa artikkeleista perustuu tutkimuksilla kerättyyn tietoon, jolloin sitä voidaan pitää erityisen luotettavana. Lisäksi kirjoittajilla on vankka ja pitkäaikainen asiantuntemus ja kokemus omalta alaltaan, mikä antaa varmuutta omille näkemyksille. Lähdeviitteitä tai tutkimuksia, joihin tiedot perustuvat, ei aina merkitä selkeästi näkyviin, mikä lisää vaikutelmaa tiedon yleisestä hyväksyttävyydestä.

Kirjoittajien korkea ammattiasema ja lehden yhteiskuntapainotteisuus näkyy myös suhtautumisessa rikollisiin ja toisaalta parempiosaisiin kansalaisiin. Huolta kannetaan rikoksiin syyllistyneiden elämäntilanteista ja etsitään keinoja rikollisuuden ehkäisyyn. Myös yhteiskunnan polarisoituminen on tiedostettu ja siitä ollaan huolestuneita. Usein artikkeleista tulee kuitenkin ilmi ajatus siitä, että rikollisuuden ehkäisemisellä vaikutetaan nimenomaan parempiosaisien asemaan. Pyritään säilyttämään yhteiskuntarauha, jolloin hyväosaisten ei tarvitse katsella päihdeongelmaisia tai rikollisesti käyttäytyviä

asuinkulmillaan. Tässä kohtaa onkin havaittavissa ero eri asemissa työskentelevien kirjoittajien välillä. A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja näkee alkoholipolitiikan haitat alkoholiongelmaisen silmin, kun taas oikeusministeriön neuvotteleva virkamies katsoo samaa asiaa parempiosaisten näkökulmasta. Neuvotteleva virkamieskin on huolestunut päihdeongelmaisten entistä syvemmistä terveysongelmista ja syrjäytymisestä, mutta loppujen lopuksi näkee näiden ongelmien kuitenkin johtavan rumeneviin rikostilastoihin ja yhteiskunnalliseen levottomuuteen. Jokainen kirjoittaja varmasti tietää ilmiöiden väliset suhteet, mutta he esittävät saman asian erilaisista näkökulmista ja yhteiskunnallisista positioista. Lopputulos on joka tapauksessa samankaltainen. Jos päihdeongelmaisten määrää saadaan pienennettyä, siitä hyötyvät sekä päihdeongelmaiset että muu yhteiskunta.

Artikkeleiden kirjoittajat eivät varsinaisesti ”keskustele” keskenään. Teksteissä ei esimerkiksi viitata lehden aiemmissa numeroissa julkaistuihin artikkeleihin. Asiantuntijakeskustelu toteutuukin sitä kautta, että kirjoittajat tai haastateltavana olevat tuovat julki oman tietonsa ja näkemyksensä tärkeiksi katsomiinsa asioihin, ja tämä toivottavasti herättää ajatuksia ja keskustelua lukijoiden ja heidän työyhteisöjensä kesken. Usein kirjoittajat kuitenkin viittaavat muiden tekemiin tutkimuksiin tai meneillä oleviin ohjelmiin kyseenalaistamatta tai kaivelematta niitä sen enempää. Tällöin kyse ei ole pelkästään kirjoittajan omasta tiedosta tai hänen omien tutkimustensa tuloksista. Kirjoittajien käyttämät faktuaalistamisstrategiat perustuvatkin pitkälti asiantuntijatietoon, johon kuuluvat omista tai muiden tutkimuksista peräisin olevat tiedot. Tällaiset perustelut omalle tekstille olivat kaikkein tyypillisimpiä Haaste-lehtien artikkeleille. Toinen yleisesti käytetty strategia oli kvantifioiva strategia. Tämän strategian käyttäjille oli tyypillistä erilaisten rikostilastojen esitleminen, mutta myös sanallisia määreitä käytettiin. Itse todettuun vetoava strategia puolestaan oli harvinainen, ja kuten aiemmin totesinkin, tämä johtuu todennäköisesti kirjoittajien ammatillisista asemista. Vain muutama kirjoittajista on kentällä toimivia asiantuntijoita. Suurin osan kirjoittajista työskentelee tutkijoina tai erilaisissa päättävissä elimissä, jolloin he eivät todennäköisesti pääse itse toteamaan kentällä tapahtuvia ilmiöitä.

Aineistoni puitteissa olisi ollut mahdollista paneutua tarkemmin kirjoittajien käyttämiin faktuaalistamisstrategioihin tai asiantuntijakeskusteluun. Nyt faktuaalistamisstrategiat jäivät enempi esittelyn tasolle ja niiden kautta olikin mahdollista yleisluontoisesti osoittaa, mihin kirjoittajat perustivat argumenttinsa. Muitakin strategioita, kuin käyttämäni, aineistosta

olisi voinut löytyä. Faktuaalistamisstrategioiden pintapuolisempikin huomioiminen oli mielestäni perusteltua, koska kyseessä olivat nimenomaan asiantuntijoiden puheenvuorot, joilla voi olettaa olevan käytännön merkitystä. Faktuaalistamisstrategioiden perusteellisemmän analysoinnin sijaan halusin kuitenkin selvittää tarkemmin niitä tekijöitä, jotka kirjoittajien tai haastateltavien mielestä ovat rikollisuuden osatekijöitä. Nämä osatekijät olen mielestäni eritellyt riittävän kattavasti löytäen oleelliset lehdissä esiintyvät selitysmallit. Yllättävää olikin niiden moninaisuus. Ensilukemalla lehti vaikutti täysin yhteiskunnallisesti suuntautuneelta. Tarkemman lukemisen myötä yhteiskunnallisten selitysten takaa oli kuitenkin löydettävissä myös lääketieteellisiä ja psykologisia syitä, joskin ne esiintyvät selvänä vähemmistönä. Toinen hieman yllättävä seikka oli se, että kirjoittajat ja haastateltavat edustivat niinkin laajaa asiantuntijuuden kirjoa poliisista rovastiin ja ylilääkäristä oikeusministeriin. Vaikka suurin osa kirjoittajista on oikeustieteen tutkijoita, myös hengelliset ja lääketieteelliset näkökulmat ovat siten edustettuina. Olisin myös odottanut enemmän varsinaisia kentän työntekijöiden puheenvuoroja virkamiesten ja tutkijoiden joukkoon. Haaste- lehteä voi hyvin sanoa asiantuntijakeskustelun areenaksi, vieläpä erityisen korkeissa asemissa olevien asiantuntijoiden.

Käyttämäni aineisto sopisi varmasti moniin erilaisiin tutkimuskysymyksiin ja näkökulmiin. Esimerkiksi eroja eri alojen asiantuntijoiden näkökulmien välillä voisi pyrkiä tarkastelemaan lähemmin. Aineiston rajoituksena puolestaan voidaan pitää sitä, että en aina voinut olla varma, mitä kirjoittaja tarkalleen ottaen on tarkoittanut tai missä määrin teksti on kirjoittajan omista ajatuksista lähtöisin. Mielenkiintoista olisi myös vertailla kansalaisten ja Haaste- lehden asiantuntijoiden mielipide-eroja. Kansalaisten asenteella on suuri merkitys rikollisuuden torjunnan kannalta, mikä tuli aineistossani esiin esimerkiksi päihdeongelmaisten hoidon kohdalla. Kukaan ei halua päihdekuntoutuslaitosta omalle asuinalueelleen, mutta päihdeongelmaisia ei haluta nähdä myöskään puistoissa tai muilla yleisillä paikoilla. Tutkielmani etu onkin mielestäni niiden syiden tuominen esiin, jotka osaltaan edesauttavat päihdeongelman ja rikollisen elämäntavan muodostumista. Tällöin jokainen voi omalta osaltaan miettiä suhtautumistaan ”laitapuolen kulkijoihin”. Pääasiallinen tavoite oli kuitenkin selvittää, mitä kriminologian alalla korkeissa asemissa olevat asiantuntijat ja viranomaiset ajattelevat rikollisuuden syistä, koska he ovat niitä henkilöitä, jotka tekevät päätöksiä kriminaalipolitiikassa. Heidän näkemyksillään on siten vaikutusta rikollisuuden torjunnan sekä rangaistusten täytäntöönpanon suhteen.

Lähteet

Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik (1983) Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Juva:WSOY

Durkheim, Emile (Suomentanut Seppo Randell 1977): Sosiologian metodisäännöt. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1996) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto

Farral, Stephen (2002) Rethinking what works with offenders. Probation, social context and desistance of crime. USA & Canada (simultaneously): Willan Publishing

Fook Jan (2002) Social work. Critical theory and practice. London: SAGE publications.

Granfelt, Riitta (2000) Marginalisaatio. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.) (2000) Sosiaalityö ristipaineissa. Helsinki: Yliopistopaino. Ss. 19-36.

Heikkilä, Matti (2000) Syrjäytymisen tutkimus 1990- luvulla. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (2000) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Tampere: Gaudeamus. 167-181

Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (2000) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Tampere: Gaudeamus

Heiskala Risto (1990) Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa Mäkelä Klaus (toim.)(1990) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus. 242- 263.

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes

Helne, Tuula, Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2004) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minervakustannus oy.

Iivari, Juhani (1996) Osattomuudesta rangaistavaksi. Helsinki: Edita

Jokinen, Arja (2004) Poliitikkojen puheet puntarissa: kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (2004) Diskurssianalyysin aakkoset. Jyväskylä: Vastapaino. 189-225.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino

Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (2004) Diskurssianalyysin aakkoset. Jyväskylä: Vastapaino

Juhila, Kirsi (2004) Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (2004) Diskurssianalyysin aakkoset. Jyväskylä: Vastapaino. 151-188.

Karjalainen, Jouko (toim.) (1996) Kenen ongelma? Hyvinvointivaltion murros ja sosiaaliset ongelmat. Helsinki: Stakes

Kuure, Tapio (1996) Marginaalin politiikkaa. Tampere: Tampereen yliopisto

Kääriäinen, Juha (1994) Seikkailijasta pummiksi. Helsinki: Painatuskeskus

Kääriäinen, Juha (1996) ”Rikollisten” tuotannosta Suomessa 1980-luvulla. Teoksessa Karjalainen, Jouko (toim.) (1996) Kenen ongelma? Hyvinvointivaltion murros ja sosiaaliset ongelmat. Saarijärvi: Stakes

Laine, Matti (1991) Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Helsinki: Tietosanoma oy

Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko (1993) Näkökulmia rikollisuuteen. Helsinki: Hanki ja jää

Lehti, Martti & Kivivuori, Janne (2006) Kuolemaan johtanut väkivalta. Teoksessa Rikollisuustilanne 2005. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.13-41

Lehtonen Heikki, Heinonen Jari & Rissanen Pekka (1986) Syrjäytymiskäsitteen käytön ongelmia. Helsinki: Valtion painatuskeskus

Mäkelä, Klaus (toim.)(1990) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus

Mäkelä, Klaus (1987)Yhteiskuntatieteellisen tiedonhankinnan eettiset säännöt ja tietosuoja. Teoksessa Mäkelä Klaus (toim.) Tieteen vapaus ja tutkimuksen etiikka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 180-195

Mäkelä, Klaus (1987) Tieteen vapaus ja tutkimuksen etiikka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Nurminen, Eija (toim. (2000) Sosiaalityö ristipaineissa. Helsinki: Yliopistopaino

Perhe muurin toisella puolella. 2003. Vammala: Rikosseuraamusvirasto

Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret & Chitty, Andrew (1991) Quantification Rhetoric – Cancer on Television. *Discourse & Society*, Vol 2(3). 333-365

Rauhala, Pirkko-Liisa (2000) Onnettomat, oikeudettomat ja osattomat – huono-osaisuus virallistulkintoissa. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (2000) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Tampere: Gaudeamus. 58-73.

Raunio, Kyösti (2000) Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Yliopistokustannus

Rikollisuustilanne 2005. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Ritala-Koskinen Aino (1993) Onko Uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikkö

Sirén, Reino (2006) Rikoslajit. Rikollisuuden rakenne ja kehitys. Teoksessa Rikollisuustilanne 2005. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. 7-12

Silverman David (1985) Qualitative methodology and sociology. Hants: Gover

Tarjamo, Kettu (2000) Häiriön hallintaa hyvinvointivaltiossa: Viranomaisten nuorisorikollisuuskeskustelu 1950- ja 1960- luvun Suomessa. Opinnäyte, julkaisematon.

Tuomi Jouni ja Sarajärvi Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Ulvinen, Veli-Matti (1996) Vankilaelämän kasvatukselliset alueet vankeinhoidon tavoitteiden kehityksessä – estettyjä kuvia? Oulu: Oulun yliopisto

Uusitalo Hannu (1991) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY

Ylikangas, Heikki (1976) Puukkojunnkareitten esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790-1825. Helsinki.

Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002

Young, Jock (1999) The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity. London & Thousand Oaks & New Delhi: Sage

Muut lähteet

Kekkonen, Jukka: Biologinen, psykologinen vai sosiologinen? Ajatuksia väkivallan selittämisestä. <http://www.rskk.fi/kirjasto/ukh/8412.htm> Viitattu 3.3.08

Kivivuori Janne: Nuorisorikollisuuden sosiologiset selitykset. <http://www.optula.om.fi/uploads/5gf3n2qtu3y.pdf> Viitattu 7.2.08

Tiililä, Ulla (Luento 14.11.07) Diskurssit, tekstit, kontekstit: miten niitä voidaan tutkia?

www.haaste.om.fi Viitattu 16.10.07

Tampereen avoin yliopisto, <http://www.uta.fi/tyt/avoin/verkko-opinnot/sosiaalipsykologia/psykoanalyttinenkk.html>, viitattu 28.3 08

Tampereen yliopiston menetelmäopetus, yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto
http://www.fsd.uta.fi/metelmaopetus/kvali/L7_3_3.html, viitattu 20.2.08

Liite 1 Käytetyt artikkelit

- 1/2001 Pelisäännoilla lisätään keskustan turvallisuutta. Riikka Kostiainen ss. 10-13
- 1/2001 Yhdyskuntapalvelu rangaistuksena. Henrik Linderborg, valtiotieteiden tohtori ja sosiaalipolitiikan lehtori Åbo akademi, ss. 18-19
- 1/2001 Suomi- henkirikollisuuden ongelmamaa. Martti Lehti, tutkija, ss. 24-27
- 2/2001 Nuorisoriikollisuus Turussa. Henrik Elonheimo, tutkija oikeustieteellinen tdk., ja Matti Grönroos tilastotieteen lehtori, ss. 14-15
- 2/2001 Kriminaalipolitiikassa tarvitaan harkintaa. Kostiainen haastattelee professori Inkeri Anttilaa, ss. 4-7
- 2/2001 Rikoksia tehneen nuoren arviointia kehitettävä. Matti Kaivosoja, lääketieteen tohtori ja Kokkolan perusturvajohtaja, ss. 25-26
- 2/2001 Rikoksantorjuntaohjelmien lapsuus- ja nuoruuskuvat. Timo Harrikari, tutkija, ss. 27-29
- 3-4/2001 Fokus keskustoihin. Marjukka Kulmanen, Elävä kaupunkikeskusta ry: toiminnanjohtaja, haastattelee Ari Forsbergia. ss. 22-23.
- 3-4/2001 Vankiluvun suunnanmuutos. Timo Aho, erikoistutkija Oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla, ss. 7-9
- 3-4/2001 Geenit vai ympäristö? Matti Laine, yhteiskunnallisten aineiden yliopettaja Vankeinhoidon koulutuskeskuksessa, ss. 34-35
-
- 1/2002 Rikollisuuden vähentymisestä. Hannu Takala, rikoksantorjuntaneuvoston pääsihteeri, ss. 38
- 1/2002 Tehokas huumetyö ei perustu taikuuteen. Tuula Kekki, tutkija Poliisiammattikorkeakoulussa, ss. 18-19
- 1/2002 Tutkimustietoa suomalaisten huumeiden käytöstä. Pekka Hakkarainen, erikoistutkija Stakes, ss.20-22
- 4/2002 Vapautuvat tarvitsevat monenlaista tukea. Kostiainen haastattelee diakoniajohtaja Paavo Vuotilaista, ss. 7-8
- 2/2002 Vieläkö anomiateorialla on käyttöä? Matti Laine, ss. 30-31
- 4/2002 Vankien määrä kasvaa yhä. Timo Aho, erikoistutkija Oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla, ss. 14-15

4/2002 Riski- ja tarvearvioilla kohti suunnitelmallista vankeinhoitoa. Maarit Suomela, erityisasiantuntija Rikosseuraamusvirastossa, ss. 20-21

1/2003 Tampereelle nousee turvallinen mallilähiö. Jyrki Ristilä, Tampereen aluekehityksen tiedotussihteeri, ss.10-12. Sisältää monen ihmisen puheenvuoroja.

1/2003 Matkapuhelinvarkauksia voi vähentää. Jukka-Pekka Takala, suunnittelija oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla/rikosentorjuntaneuvostossa ss.17-20

2/2003 Arkirutiinit ja rikollisuus. Matti Laine, ss. 30-31

4/2003 Yritysten tärkeä osallistua rikosentorjuntaan. Erkki Hämäläinen, OTK, Aon Finland Oy:n johtaja vastualueenaan yritysturvallisuus, ss. 29-31

1/2003 Kip Kinkelin tapaus. Matti Laine, ss. 34-35

2/2003 Kriminaalihuollon pakka uusiksi. Kostiainen haastattelee Kriminaalihuoltolaitoksen ylijohtaja Maija Kukkosta, ss. 4-6

3/2003 Kirkko nostaa ongelmia keskusteluun. Kostiainen haastattelee rovasti Pekka Viirrettä, ss. 4-6

3/2003 Moniammatillista yhteistyötä paikallisessa rikosentorjunnassa. Kostiainen haastattelee Tampereen aluekehityspäällikkö Kirsti Lahtista, Tampereen aluepoliisipäällikkö Ari Sarjasta, Pirkkalan yläasteen rehtori Antero Saksalaa ja Keravan sosiaali- ja terveysjohtaja Varpu-Leena Aaltoa, ss.7-10

3/2003 Väkivaltarikollisuuden ehkäisy kaupungeissa. Aarne Kinnunen, neuvotteleva virkamies oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla, ss.13-15

3/2003 Nuorisotyön näkökulmasta Ruori toimii. Kostiainen haastattelee Paula Törnroosia, Ruorin projektivastaava, ja Elina Kuosmasta, aluepäällikkö Helsingin nuorisoasiainkeskus, ss. 18-19

4/2003 Poliitikassa pitää puhua rikollisuudesta asiallisesti. Kostiainen haastattelee lakivaliokunnan puheenjohtaja Tuija Braxia, ss. 4-6

4/2003 Huumeiden vastainen sota. Nils Christie, suomentanut Riikka Kostiainen, ss. 16-18

4/2003 Joka kuudes Helsingin 15- vuotias koki väkivaltaa vuonna 2002. Janne Kivivuori, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kriminologisen yksikön tutkimusjohtaja, ss. 19-21

4/2003 Onko vankimäärän kasvulle vaihtoehtoja? Matti Tolvanen, rikos- ja prosessioikeuden professori, rikosseuraamusalan neuvottelukunnan varapuheenjohtaja, ss. 34-35

4/2003 Vankien psykiatrisessa hoidossa riittää haasteita. Kostiainen haastattelee Turun Vankimielisairaalan ylihoitaja Riitta Flinciä ja ylilääkäri professori Hannu Lauermaa. ss. 12-14

1/2004 Rikoksantorjunnan kokonaisuutta ei vielä oivallettu kunnissa. Kostiainen haastattelee Rikoksantorjuntaneuvoston puheenjohtaja Timo Kvistiä, ss. 4-6

1/2004 Voidaanko tilannetorjunnan keinoin ehkäistä henkirikoksia? Martti Lehti, tutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa, ss. 14-16

1/2004 Suomalainen henkirikollisuus verrattuna Ruotsiin ja Norjaan. Martti Lehti, ss. 17-18

1/2004 Oppi kaataakin ojaan? Matti Laine, ss. 32-33

1/2004 Rikollisuus kunnissa Reino Sirén, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Markku Heiskanen ja Outi Roivainen, Poliisiammattikorkeakoulun tutkimusyksikkö, ss. 11-13

1/2004 Autovarkauksien ehkäisyyn keksitty monta hyvää käytäntöä. Riikka Kostiainen, teksti perustuu Jukka-Pekka Takalan laatimaan hankekuvaukseen, ss. 23-24

2/2004 Rikosseuraamusalan kehittäminen tärkeää. Kostiainen haastattelee Rikosseuraamusalan neuvottelukunnan puheenjohtajaa ja Helsingin hovioikeuden presidenttiä Lauri Melanderia, ss. 4-6

2/2004 Sallitun ja kielletyn vaikeat rajat. Venla Salmi, kasvatustieteen tutkija, ss. 10-12

2/2004 Perhetyyppi yhteydessä nuorten väkivaltakokemuksiin. Jukka Savolainen, erikoistutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa, ss. 13-15

2/2004 Psykopaatin paluu? Matti Laine, ss. 30-31

2/2004 Uusia keinoja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn. Riikka Kostiainen, ss. 32

3/2004 Rikollisuustutkimuksen tarve. Kauko Aromaa, päätoimittaja, ss. 3

3/2004 Vankilakierteeseen joutuneilla vaikea tausta. Kimmo Hypén, erikoissuunnittelija, Rikosseuraamusvirasto, ss. 7-10

3/2004 Onko nykykeinoista vankilakierteen katkaisuun? Kari Rantala, erikoistutkija Poliisiammattikorkeakoulussa, ss. 11-13

3/3004 Päihdeongelman hoidossa tarvitaan monenlaista tukea. Riikka Kostiainen haastattelee A-klinikkasäätiön puheenjohtajaa, professori Lasse Murtoa, ss. 4-6

4/2004 Suomen ja Irlannin henkirikollisuuden vertailua. Hannu Takala, rikoksantorjuntaneuvoston pääsihteeri, ss.14-15

4/2004 Alkoholin kulutuksella yhteys väkivaltarikosten määrään. Anssi Keinänen, oikeustaloustieteen lehtori, ss. 18-19

- 1/2005 Väkivallan vähentämisen ohjelman luonnos luovutettiin. Riikka Kostainen, ss. 10-12
- 1/2005 Turvallisuus Suomelle kilpailuvaltti. Riikka Kostainen, puhujina mm. Pentti Arajärvi, ss. 30
- 1/2005 Evoluutiokriminologian paluu. Matti Laine, ss. 26-27
- 2/2005 Syrjäytyneiden yksinäisten miesten asialla. Riikka Kostainen haastattelee kansanedustaja Ilkka Taipaleta, ss. 4-6
- 3/2005 ADHD- syrjäytymisen yleinen taustatekijä? Hannu Lauerma, vankimielisairaalan ylilääkäri, s. 22-23
-
- 1/2006 Sosiaalinen pääoma ja nuorten rikollisuus. Venla Salmi, tutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa, ss. 18-19
- 1/2006 Puhtia turvallisuussuunnitteluun. Tarja Mankkinen ja Markku Haiko, turvallisuussuunnitelmien kehittämistä pohtineen työryhmän sihteereitä, ss. 23-25
- 3/2006 Rikollisuusriskiä voidaan ennustaa jo lapsuudessa. Henrik Elonheimo, tutkija, oikeustiede, ss. 6-8
- 3/2006 Sosiaaliset ongelmat kasautuvat rikollisilla. Anssi Keinänen, oikeustaloustieteen lehtori, ss. 18-19
- 3/2006 Kriminaalipolitiikka hyvinvointivaltiossa. Olavi Kaukonen, neuvotteleva virkamies oikeusministeriössä, ss. 20-21
- 3/2006 Kriminaalipolitiikan haasteet ja tulevaisuus. Aarne Kinnunen, neuvotteleva virkamies oikeusministeriössä, ss. 22-24
- 4/2006 Eksklusio ja inkluusio. Kauko Aromaa, päätoimittaja, ss. 3
- 4/2006 Alkoholipoliittiset ratkaisut 2004 ja väkivaltarikollisuus. Martti Lehti ja Reino Sirén, ss. 14-16
- 4/2006 Päihdekuntoutus systemaattisemmin osaksi yhdyskuntaseuraamuksia. Olavi Kaukonen, neuvotteleva virkamies oikeusministeriössä, ss. 18-20
- 4/2006 Vankiluvun sääntelyä ennen ja nyt. Ilari Hannula, lainsäädäntöneuvos oikeusministeriössä, ss. 23-25
-
- 2/2007 Arkipäivän rasismi kriminaalipolitiikan haasteena. Päivi Honkatukia, erikoistutkija oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa, ja Leena Suurpää, erikoissuunnittelija Nuorisotutkimusverkostossa, ss.7-9

- 2/2007 Nuorten henkirikollisuus on Suomessa harvinaista. Martti Lehti, tutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa, ss. 10-11
- 2/2007 Rikoksia uusivat lapset ovat lastensuojelun vanhoja tuttuja. Ville Hinkkanen, tutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa, ss. 12-13
- 2/2007 Hyvinvointi, pahoinvointi ja kriminaalipolitiikka. Ari-Matti Nuutila, oikeustieteen tohtori, ss. 20-21
- 2/2007 Omille jaloille – jalkautuvaa vertaistalousneuvontaa. Eliisa Iivanainen, sosionomi, ss.-25-26
- 3/2007 Nuorten ongelmien hoito maksaa kulunsa takaisin. Tuija Brax, oikeusministeri, ss. 28-29
- 4/2007 Kirkko kriittisenä äänenä. Kostiainen haastattelee arkkipiispa Jukka Paarmaa, ss. 4-6
- 4/2007 Pohjoismaissa suuret tarpeet vankien päihdehoidolle. Kostiainen, ss.36